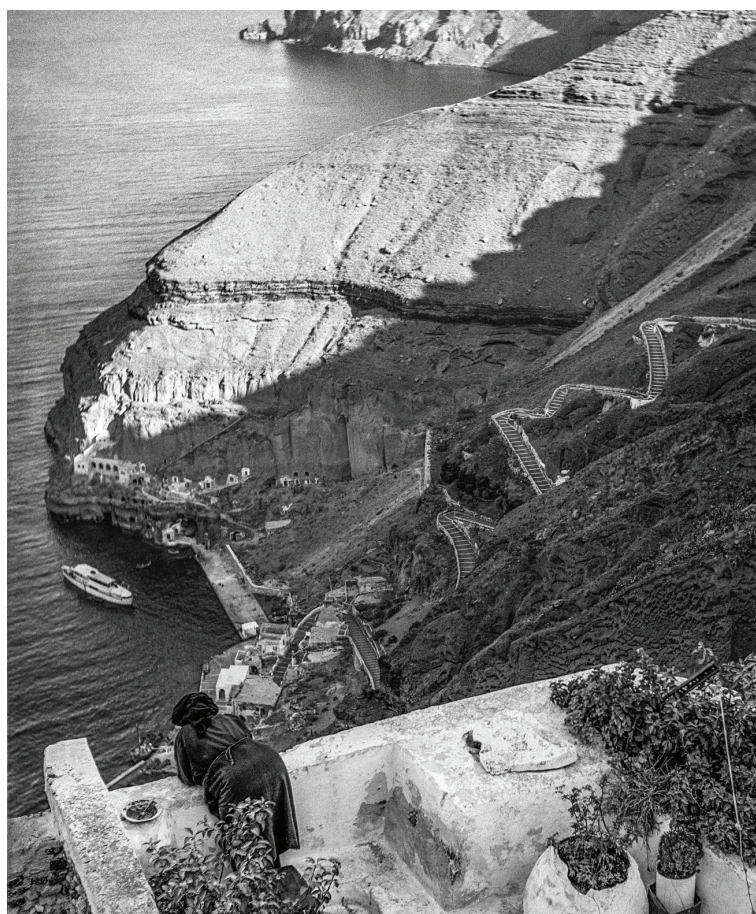

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Η ΣΑΝΤΟΡΙΝΗ ΠΡΙΝ ΑΠ' ΤΟ ΣΕΙΣΜΟ ΤΗΣ ΔΕΚΑΕΤΙΑΣ ΤΟΥ 1950

ΣΠΟΥΔΑΣΤΕΣ

ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΚΟΥΤΖΗ | ΓΙΑΝΝΗΣ
ΠΑΓΟΥΛΑΤΟΣ

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ

ΔΡ. Ε.Μ.Π. ΓΕΩΡΓΙΟΣ Κ. ΒΑΡΕΛΙΔΗΣ

Α.Ε.Ι. ΠΕΙΡΑΙΑ

ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΔΟΜΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ
ΑΘΗΝΑ 2019

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η εργασία αυτή, είναι ένα ταξίδι στον χρόνο. Ένα ταξίδι σε ένα τόπο που η μορφολογία του, η ιστορία του και η αρχιτεκτονική του, έχουν πολλά να επιδείξουν.

Το ίδιο και οι άνθρωποι του τόπου αυτού, της Σαντορίνης, που με ευγένεια και απλότητα, μας άφησαν να μπορούμε στις ζωές τους και στις μνήμες τους με απλότητα και ειλικρίνεια. Οφείλουμε λοιπόν να τους πούμε ένα μεγάλο ευχαριστώ και να τους ονοματίσουμε προσωπικά έναν προς έναν. Συγκεκριμένα λοιπόν ευχαριστούμε τον Κο Σιγούρα Αναπλιώτη, τον Κο Μανώλη Ρούσσο, την Κα Γεωργία Καραμολέγκου, την Κα Πάσσαρη Γεωργία και τον Κο Μιχάλη Καφούρο, που η βοήθεια τους είναι πολύτιμη. Η παρούσα εργασία ξεκινά λοιπόν με τις αφηγήσεις των ντόπιων για την γενέτειρα τους και συνεχίζει με τα λόγια σημαντικών προσώπων ιστορικών και ποιητών που έχουν εμπνεστεί από το νησί. Δεν θα μπορούσε να μην αναφερθεί, η πορεία του ονόματος του νησιού ανά τους αιώνες ως την σημερινή του ονομασία. Παραθέτονται πληροφορίες για την γεωγραφική θέση και μορφολογία του νησιού καθώς και για την ιδιαιτερότητα, του σχήματος του που έχει κατ'επανάληψη αλλάξει. Η ιστορία της ξεκινά από την 3η χιλιετία π.χ. ως την δεκαετία του 50. Θα αναφερθούμε επίσης στην μοναδικότητα της αρχιτεκτονικής του νησιού, στις μορφές των κατοικιών και στους τύπους των οικισμών, σε συνδιασμό την χρήση των τοπικών υλικών που συνθέτουν ένα μοναδικό συνδιασμό, που αποτελεί πόλο ελξης παγκοσμίου ενδιαφέροντος. Τέλος θα δούμε την οικονομία του νησιού που διαμορφώνεται από την ναυτιλία και το εμπόριο, τους αμπελώνες και την παραγωγή κρασιού, όπως και τα υπόλοιπα παραδοσιακά επαγγέλματα που προκύπτουν για την λειτουργία της κοινωνίας.

Εικόνα 1. Σπίτια στο Ημεροβίγλι με θέα στον Σκάρο. Το κάτω μονοπάτι οδηγεί στην εκκλησία της Θεοσκέπαστης, στην δυτική πλευρά του Σκάρο. (© Robert McCabe).¹

¹ Πηγή: www.facebook.com/Santorini-Archive-Project

ABSTRACT

This essay is a time travel. A journey to a land where its landscape, history and architecture have plenty to show us.

As for the people of this island, the island of Santorini, who have let us become a part of their everyday life and their memories, we cannot thank them enough for the politeness, simplicity, honesty and hospitality they have shown us during this journey. At this point we would like to thank them one by one. In particular, we would like to give special thanks to Mr. Sigoura Anaplioti, to Mr Manoli rousso, to Mrs Georgia Karamolegou, to Mrs Georgia Passari, and to Michali Kafouro whose help has been extremely valuable. This essay starts with the narrations of the local people and their birthplace, continues with the important work of significant historic figures and poets who have been inspired by this magnificent island. In addition, we should not forget to mention the history of the island's name and how it has changed through time. In this essay we are going to present information about the geographical position and the unique landscape of Santorini. Furthermore, we are going to mention the particularity of its shape which has changed plenty of times through the centuries. Its history has begun from the 3rd Millennium BC up to the 1950s. Also we are going to discuss the uniqueness of its architecture, the shape of the houses and the types of the settlements in combination with the use of the local materials which consist a unique amalgam. That is the reason why Santorini is visited by millions of tourists every year and has become an international attraction. Finally, we are going to analyse the economy of the island which has not only been shaped by trade and merchant navy but also by its rich vineyards and its worldwide famous wine production. Of course, there are numerous local traditional professions which have helped the growth of this magnificent place.

Εικόνα 2.
Χάρτης Ελλάδας – Θέση
Σαντορίνης στο σύμπλεγμα
των νησιών των
Κυκλάδων.²

Εικόνα 3. Χάρτης Σαντορίνης.³

² Πηγή: cycladic.gr/page/geografia

³ Πηγή: www.instesre.org

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΘΕΣΗ ΣΑΝΤΟΡΙΝΗΣ

Εικόνα 4. Χάρτης Σαντορίνης του 18ου αιώνα, χαρτογράφος Olfert Dapper.⁴

⁴Πηγή: Ταξίδι 3D στο χρόνο με χάρτες του 18ου αιώνα. Archaiologia.gr.

Εικόνα 5. Αρχαία Θήρα. Στο βάθος η Περίσσα.
(© Robert McCabe).⁵

01

σελ. 08 **ΝΤΟΠΙΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΑΦΗΓΟΥΝΤΑΙ....**

σελ. 08 ΣΙΓΟΥΡΑΣ ΑΝΑΠΛΙΩΤΗΣ

σελ. 09 ΜΑΝΩΛΗΣ ΡΟΥΣΣΟΣ

σελ. 10 ΓΕΩΡΓΙΑ ΚΑΡΑΜΟΛΕΓΚΟΥ

σελ. 12 ΓΕΩΡΓΙΑ ΠΑΣΣΑΡΗ

σελ. 15 ΜΙΧΑΛΗΣ ΚΑΦΟΥΡΟΣ

02

σελ. 16 ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

σελ. 24 ΟΝΟΜΑΣΙΑ

σελ. 25 ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

03

σελ. 29 **ΙΣΤΟΡΙΑ**

σελ. 30 Ο ΜΕΓΑΛΟΣ ΣΕΙΣΜΟΣ, Η ΕΚΡΗΞΗ

ΤΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΧΡΟΝΙΑ

Η ΕΠΟΧΗ ΤΩΝ ΕΝΕΤΩΝ

Ο ΜΠΑΡΜΠΑΡΟΣΑ ΚΑΙ Η ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ

σελ. 33 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΚΜΗ ΚΑΙ ΟΙ ΕΚΡΗΞΕΙΣ

Ο Β΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ, Ο ΣΕΙΣΜΟΣ ΤΟΥ 1956

04

σελ. 36 **ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ**

σελ. 38 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΤΗΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ

σελ. 42 ΒΑΣΙΚΟΙ ΤΥΠΟΙ ΟΙΚΙΣΜΩΝ - ΚΤΙΣΜΑΤΩΝ- ΣΠΙΤΙΩΝ

σελ. 54 ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΑ ΥΛΙΚΑ - ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΣΤΙΚΕΣ ΜΕΘΟΔΟΙ

05

σελ. 63 **ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ**

σελ. 64 ΝΑΥΤΙΛΙΑ

σελ. 66 Ο ΑΡΧΑΙΟΣ ΑΜΠΕΛΩΝΑΣ

σελ. 68 ΤΟ «ΧΡΥΣΟΜΗΛΟΝ» ΚΑΙ ΤΑ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΜΑΤΟΠΟΙΙΑΣ

σελ. 70 ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ

06

σελ. 76 ΕΠΙΛΟΓΟΣ

σελ.78 ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

σελ. 80 ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΝΤΟΠΙΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΑΦΗΓΟΥΝΤΑΙ....

Εικόνα 6.
Παιδιά χτυπούν τις καμπάνες στα Φηρά.
(© Robert McCabe).⁶

ΣΙΓΟΥΡΑΣ ΑΝΑΠΛΙΩΤΗΣ

Αρχικά θα θέλαμε να σας ρωτήσουμε, τον τόπο στον οποίο γεννηθήκατε και μεγαλώσατε.

Γεννήθηκα εδώ στην Οία και συγκεκριμένα στο θόλο.

Τι θυμάστε από τα παιδικά σας χρόνια εδώ στο νησί;

Η ζωή ήταν όσο πιο φτωχική γίνεται, αλλά τόσο πιο όμορφη μπορεί να πει κανείς, τότε τελειώνες το σχολείο και βγαίναμε έξω τρέχαμε, παίζαμε, ήταν όλα πιο απλά, εμείς για παράδειγμα πηγαίναμε σε ηλικία επτά χρόνων μόνοι μας για ψάρεμα. Σήμερα φοβούνται πια οι γονείς με όλα αυτά που γίνονται και ακούγονται.

Επίσης τα καλοκαίρια που έκλειναν τα σχολεία ακολουθούσαμε τους γονείς μας στις δουλειές, μαζεύαμε ντομάτες, κάναμε τριγυτό, ύστερα στη κανάβα για τα κρασιά, ο μπαμπάς μου ήταν κτηματίας μέχρι το '66, έφτιαχνε κρασιά.

Πώς περνούσατε τον ελεύθερο σας χρόνο εκείνη την εποχή;

Πηγαίναμε για μπάνιο Αρμένι, Αμμούδι και πολύ παιχνίδι. Τα απογεύματα μαζευόμασταν στην πλατεία του Αγίου Γεωργίου, που είχε άπλα για παιχνίδι.

Πως ήταν η οικονομία; Οι κάτοικοι του νησιού αντιμετώπιζαν οικονομικές δυσκολίες;

Εκείνα τα χρόνια ήταν πολύ φτωχικά. Οι αγρότες όταν είχαν παραγωγή δυσκολευόντουσαν να την πουλήσουν. Ευκατάστατοι ήταν οι καπετάνιοι όπως ο παππούς μου και όσοι είχαν εργοστάσια. Κάτι αξιοσημείωτο είναι πως στην κατοχή οι καπετάνιοι έγιναν οι φτωχότεροι καθώς οι περισσότεροι δεν είχαν γη για να καλλιεργήσουν. Επίσης πρέπει να αναφέρουμε πως οι πιο ευκατάστατες οικογένειες πάνω στο νησί έμεναν στην Οία και το Πύργο. Εδώ στην Οία συγκεκριμένα από την πλευρά της καλντέρας (υπόσκαφες οικίες) έμεναν όλα τα πληρώματα από τα καράβια ενώ από την άλλη πλευρά μόνο οι ευκατάστατοι.

Ποιες ήταν οι κύριες εργασίες στο νησί εκείνη την εποχή;

⁶ Πηγή: www.facebook.com/Santorini-Archive-Project

Ο κόσμος ασχολούταν με τη γεωργία, ναυτιλία πάρα πολύς κόσμος ειδικά εδώ στην Οία, το εργοστάσιο επίσης απασχολούσε αρκετούς μέχρι το σεισμό. Βέβαια το χωριό μας ερημώθηκε με το κλείσιμο του εργοστασίου, φύγανε τουλάχιστον πενήντα οικογένειες, προς την Αθήνα όπου έκανε ο Δαρζέντας το καινούριο του εργοστάσιο, στην κάτω Ηλιούπολη.

Πως ήταν το σπίτι που κατοικούσατε εκείνη την εποχή;
Μέχρι και σήμερα μένω στο ίδιο σπίτι που είναι το πατρικό της μητέρας μου, είναι πετρόχτιστο του 1895. Το σπίτι έχει σταυροθόλια, τα ανώγια είναι με θόλο.

Το δικό μας σπίτι δεν έπαθε καμία ζημιά με τους σειμούς όλα αυτά τα χρόνια, όμως για σιγουριά, στη πρώτη και τη δεύτερη σάλα, όπως έλεγαν τότε, έριξε τα δωμάτια μέχρι τα πρέκια ο πατέρας μου έβαλε σενάζια και σήκωσε πλάκα.

Πως προμηθευόσασταν νερό;

Χρησιμοποιούσαμε στέρνα με βρόχινο νερό αλλά δεν επαρκούσε. Το χωριό όμως είχε τρεις μεγάλες κοινωτικές δεξαμενές όπου το κάθε σπίτι είχε δικαίωμα να πάρει κάποιες ώρες νερό μια φορά το χρόνο, σε περίπτωση που σου τελείωνε και αυτό ήταν δικό σου πρόβλημα. Οι αγωγιάτες πήγαιναν τα ζώα τους στα πηγάδια κάθε πρωί και κάθε απόγευμα.

Το σπίτι ήταν αρκετά ευρύχωρο για την οικογένεια σας;

Ήταν πολύ μεγάλο σπίτι γύρω στα 140 τετραγωνικά μέτρα, καπετανόσπιτο, ο παππούς μου ο Σιγουράς ήτανε καραβοκύρης.

Πως ήταν η διαμόρφωση του σπιτιού;

Σχεδόν το 80% των καπετανοσπιτων εδώ είναι ίδια. Με δύο υπνοδωμάτια, ένα υπνοδωμάτιο ξένων το οποίο συγκινωνούσε με το σαλόνι, μια τεράστια τραπεζαρία, κουζίνα, εξωτερική τουαλέτα και δύο σαλόνια η πρώτη και η δεύτερη σάλα όπως έλεγαν. Η δεύτερη σάλα ήταν της καθημερινότητας, ενώ η πρώτη άνοιγε μόνο στις γιορτές. Θυμάμαι συγκεκριμένα ότι εμείς την ανοίγαμε μόνο του Αγίου Γεωργίου όπου ήταν και η γιορτή του πατέρα μου όλους τους άλλους μήνες ήταν κλειστή.

Πως ήταν το λουτρό - τουαλέτα τότε;

Αρχικά κάτω από την τουαλέτα υπήρχε ένας υπόγειος χώρος όπου μαζεύοντουσαν όλες οι ακαθαρσίες. Κάθε τόσο ρίχναμε ελαφρόπετρα ή ασβέστη μέσα και μια φορά το χρόνο τα μαζεύαμε σε τσουβάλια και τα πηγαίναμε σε χωράφια τα σκεπάζαμε και τον άλλο χρόνο ήταν κοπριά. Αργότερα ήρθαν οι απορροφητικοί βόθροι και θυμάμαι πως γύρω στο '80 συνδεθήκαμε σε κανονική αποχέτευση.

Που βρισκόσασταν την στιγμή του σειμού;

Στο σεισμό ήμασταν στη Αρμένι όπου ενοικιάζαμε κάθε χρόνο ένα σπίτι για κάποιο διάστημα το καλοκαίρι. Θυμάμαι πως μαζί με το σεισμό έγινε και παλιριακό κύμα ενώ την ίδια στιγμή έπεφταν βράχια από το βουνό και δεν ξέραμε τι να κάνουμε. Σωθήκαμε μπαίνοντας σε ένα καΐκι. Πήγαμε στην Περισσά όπου και μείναμε σε σκηνές για τέσσερις ημέρες.⁷

ΜΑΝΩΛΗΣ ΡΟΥΣΣΟΣ

Αρχικά θα θέλαμε να σας ρωτήσουμε που γεννηθήκατε και μεγαλώσατε;

Ναι στα Φηρά.

Ποσό ετών είστε;

Εβδομήντα έξι.

Τι θυμάστε από τα παιδικά σας χρόνια στο νησί;

Καταρχήν εδώ πηγαίναμε σχολείο με κοντά παντελονάκια και πηλίκιο με τη κουκουβάγια μέχρι και στο γυμνάσιο σχεδόν ακόμα. Δεν υπήρχαν αυτοκίνητα εδώ παρά μόνο ένα λεωφορείο και ένα ταξί. Όλη η διακίνηση του νησιού γινόταν με τα γαϊδουράκια, είτε όργωνες, είτε αλώνιζες, είτε έκανες μεταφορές από το λιμάνι προς τα Φηρά. Τα εμπορεύματα από τα πλοία δεν ερχόντουσαν με αυτοκίνητα ερχόντουσαν από τα σκαλιά στο σημερινό "παλιό λιμάνι Φηρών".

Ποιες ήταν οι δυσκολίες που αντιμετώπιζατε εκείνη την εποχή;

Οι δυσκολίες εκείνη την εποχή ήταν παρά πολλές καθώς δεν υπήρχαν μηχανήματα και όλα γινόντουσαν με τα χέρια. Για παράδειγμα το εργοστάσιο της ΔΕΗ τότε δούλευαν με πετρέλαιο γκαζωζέ αλλά έπρεπε να ξεφορτωθούν πολλά βαρέλια για να δουλέψουν. Στο βόρειο μολο του Μονολίθου έχει ένα μικρό μπλοκ εκεί έριχναν τα βαρέλια μέσα στη θάλασσα και τα ρυμουλκούσαν με μια βάρκα μέχρι τη στεριά. Στη συνέχεια είχαν λαμαρίνες ή σίδερα και το κυλούσαν. Άλλο παράδειγμα είναι τα σταφύλια όπου κουβαλούσαν τα κοφίνια, ντομάτες με τα κοφίνια. Αυτά τα κουβαλούσαν ζωα, εγκυκλοπεδικά το κάθε κοφίνι ζύγιζε 50-60 κιλά και το κάθε ζώο είχε από δύο.

Ποια ήταν η εργασία των γονιών σας;

Ήταν αγρότες. Καλλιεργούσαν ντομάτες, σταφύλια και φάβα.

Μπορείτε να μας περιγράψετε το σπίτι που μένατε τότε;

Το σπίτι ήταν αρκετά μεγάλο. Είχαμε τρία υπνοδωμάτια καθώς ήμασταν τέσσερα παιδιά και οι γονείς. Ήταν πολύ ευρύχωρο.

Πως ήταν κατασκευασμένο;

Ήταν πετρόχτιστο με θόλους. Θόλους επίσης χρησιμοποιούσαν και στα υπόσκαφα με χτισμένη πρόσοψη. Οι προσόψεις αυτές έπεσαν όμως σχεδόν όλες με το σεισμό και πολύς κόσμος πέθανε εγκλωβισμένος μέσα στις υπόσκαφες οικίες από ασφυξία.

Πως προμηθευόσασταν το νερό;

Εκείνη την εποχή χρησιμοποιούσαμε στέρνες. Συλλέγαμε το βρόχινο νερό και ρίχναμε λίγο ασβέστη μέσα για διαλύονται τα μικρόβια. Νερό παίρναμε μόνο από τη τάρατσα και όχι από την αυλή για αυτό το λόγο το λέγαμε απάτητο νερό. Η τρύπα που έφευγε το νερό από τη τάρατσα λεγόταν κουντούτου. Ο κουβάς που βγάλαμε το νερό από τη στέρνα λέγετε σίγλα ιταλική λέξη.⁸

^{7,8} Πηγή: Συνέντευξη από σπουδαστές Βασιλική Κουτζή και Γιάννης Παγουλάτος.

Εικόνα 7. Άγιος Ευστάθιος, Μεγαλοχώρι. © Antonia Noussia Collection.⁹

ΓΕΩΡΓΙΑ ΚΑΡΑΜΟΛΕΓΚΟΥ

Αρχικά θα ρωτήσουμε πόσων ετών είστε;
Είμαι 77 ετών.

Σε ποιο μέρος γεννηθήκατε και μεγαλώσατε στο νησί;
Εδώ στο Εμπορείο, κάτω στο χωριό δίπλα στο σχολείο στον κάτω μόλο λέγανε τότε, μετά που παντρεύτηκα μετακόμισα εδώ.

Τι θυμάστε από τα παιδικά σας χρόνια σχετικά με τον τρόπο ζωής και την καθημερινότητά σας;
Πρώτα-πρώτα δέκα χρονών έφυγα από το σχολείο και πήγα υπηρέτρια στην Αθήνα, δεν το έχω βγάλει το δημοτικό και ήμουνα πολύ καλή στα μαθήματα. Η μάνα μου είχε οκτώ παιδιά με το χωράφι παλεύαμε. Στα χωράφια αν είναι ο καιρός ήταν καλός είχαμε στη σοδιά αν όχι δεν κάναμε τίποτα. Λοιπόν από υπηρέτρια στην Αθήνα γύρισα δώδεκα χρόνων επειδή μπορούσα να δουλεύω στα χωράφια.

Λοιπόν στα χωράφια ήμουνα από το πρωί μεροκάματο μέχρι το βράδυ να σκάβω, να οργώνω, παλιά το λέγαμε ήλιο με ήλιο δεν υπήρχαν δουλείες με οκτώ ώρες. Η ζωή μας ήταν πολύ ωραία, όταν κουραζόμασταν είχαμε ένα τραγουδάκι στο στόμα μας όπου τραγουδάγαμε όταν δουλεύαμε. Εκείνη την εποχή δεν φοβόμασταν τίποτα παιδί μου δεν είχαμε ξένους καθόλου τίποτα και προχωρούσαμε δηλαδή άνετα, το παράθυρο ανοιχτό για να κοιμηθούμε δηλαδή θέλω να σου πω ήταν η ζωή μας πιο ευχάριστη και ο κόσμος πιο αγαπημένος.

Καθόμασταν έξω από το σπίτι στο ριμίδι με τους γειτόνους και κάναμε κουβέντα, εκείνη την εποχή την κουβέντα τη λέγαμε βεγκέρα. Τότε όλοι καθόμασταν στην αυλή δεν είχαμε πολυτέλειες ούτε τραπέζια ούτε πολυθρόνες. Σήμερα έχω και εγώ πολυτέλειες έχω και εγώ πολυθρόνα, τώρα δηλαδή μπορώ να έχω μία καρέκλα αυτό θέλω να σου πω. Η ζωή πολύ ωραία εκείνα τα χρόνια. Μετά πήγαίνα στο εργοστάσιο πάντα τραγουδώντας, στο χωράφι πάντα τραγουδώντας στικάκια ένα σωρό. Ήμουν πού ευχάριστη.

Τι καλλιεργούσατε εκείνη την εποχή στα χωράφια;
Εκείνη την εποχή στα χωράφια καλλιεργούσαμε ντομάτες, κριθάρι και αργότερα βάλουμε φάβα. Όταν ξεκίνησαν να έρχονται περισσότεροι έμποροι βάζαμε και κουκιά και τα κόβαμε μέσα στα τσουβάλια και τα πουλάγαμε, μας πλήρωναν οι άνθρωποι. Τη φάβα τότε την αλέθαμε με χερόμυλο, δεν υπήρχαν τότε μηχανήματα όλα με τα χέρια. Ήταν δύο πέτρες μαύρες με χερούλια όπου καθόντουσαν οι γυναίκες κάτω με ένα σεντόνι και άλεθε τη φάβα δεν το πρόλαβα πολύ εγώ αυτό η μπτέρα μου περισσότερο.

Πως περνούσατε τον ελεύθερο σας χρόνο εκείνη την εποχή;
Στο χωράφι και στο εργοστάσιο. Όταν τελειώναμε επιστρέφαμε στο σπίτι δεν πηγαίναμε πουθενά. Δεν είχαμε και φώτα, είχαμε τις λάμπες με το πετρέλαιο. Ετσι καθόμασταν στο σπίτι και κάναμε εργόχειρα κεντούσαμε. Δεν είχαμε τότε να πάμε βόλτα όπως τώρα που βγαίνουν και δεν γνωρίζουν που πηγαίνουν, δεν μας άφηναν κιάλας εκείνη την εποχή να βγαίνουμε.

Που εργάζονταν οι γονείς σας τότε;

Οι γονείς μου εργάζονταν στα χωράφια όπως όλοι στην οικογένεια και τα οκτώ παιδιά αλλά και οι υπόλοιποι κάτοικοι του χωριού, σπάνια να γινόταν κάποιος μαραγκός.

Ποιες ήταν οι δυσκολίες εκείνης της εποχής;

Εκείνη την εποχή δεν υπήρχαν ούτε πλυντήρια ούτε ηλεκτρικές κουζίνες ούτε βρύσες. Τότε είχαμε τη σίγκλα όπου αντλούσαμε νερό, εγώ τη χρησιμοποιώ ακόμα και σήμερα. Εγώ αλλώνευα τα στάχια με τα μουλάρια. Φυλάγαμε άχυρα στα τσουβάλια. Τότε δεν είχαμε ζώα ο πατέρας μου είχε μόνο δύο μουλάρια. Ο άντρας που παντρεύτηκα όμως είχε ζώα και υποχρεωτικά τότε έπρεπε να τον βοηθάω στις εργασίες. Να φυλάω τα άχυρα, να ανεβαίνω πάνω στα άχυρα να τα πατάω ώστε να χωρέσουν περισσότερα, πολύ κουραστική ζωή αυτή αλλά να λέμε δόξα το Θεό μέχρι και σήμερα έκανα τέσσερα παιδιά.

Πως ήταν το σπίτι όπου μένατε εκείνα τα χρόνια με τους γονείς σας;

Το σπίτι ήταν "μονόσπιτο", είχαμε μια κάμαρα και ένα μικρό κουζινάκι. Για τουαλέτα είχαμε στην ταρατσα όπου ανεβαίναμε. Για κρεβάτι είχαμε δύο στρίποδα με τάβλες, για στρώμα χρησιμοποιούσαμε σακιά με άχυρα.

Ο καναπές που καθόμασταν ήταν και αυτός από άχυρα. Κάτω από τον καναπέ βάζαμε όλα τα παπούτσια μας όπου γέμιζαν σκόνη από τα άχυρα. Γενικά έπρεπε να καθαρίζουμε συνέχεια και για τη σκόνη αλλά και γιατί είμασταν δέκα άτομα μέσα στο σπίτι.

Το δάπεδο το σπιτιού ήταν ξύλινο. Επίσης δεν υπήρχαν πολυτέλειες όπως ψυγείο και τηλεόραση. Αυτά ήρθαν πολύ αργότερα όταν παντρεύτηκα και έκανα και τα τέσσερα παιδιά μου. Ήταν δύσκολα χρόνια ειδικά αν δεν πήγαινε καλά η σοδιά.

Με ποιο τρόπο ήταν κατασκευασμένο;

Το σπίτι ήταν με θόλο εσωτερικά κατασκευασμένο με κίσουρα. Επίσης ένα μέρος του σπιτιού ήταν σκάφη (ονομασία οριζόντιας πλάκας χωρίς θόλο τα παλαιότερα χρόνια). Το σπίτι οι γονείς μου το βρήκαν έτοιμο από τους γονείς τους. Για να κατασκευαστούν τα σπίτια αυτά καλούσαμε τοπικούς τεχνίτες. Τότε στις οικίες δεν χρησιμοποιούσαμε σίδερα όπως σήμερα. Σίδερα χρησιμοποιήσαμε μόνο στο σπίτι που μένω σήμερα μόνο για την κατασκευή των σενάζ για τα κουφώματα. Το σπίτι όπου μένω σήμερα για να καταλάβεται είναι κατασκευής της δεκαετίας του 1960.

Εκείνη την εποχή είναι γνωστό πως δεν υπήρχαν συστήματα ύδρευσης. Από που προμηθευόσασταν νερό;

Το νερό το αντλούσαμε από τη στέρνα. Στα παλιά σπίτια η στέρνα ήταν στο εσωτερικό, στα νεότερα όπως αυτό που μένω σήμερα είναι στο εξωτερικό μέρος του σπιτιού.

Συγκεκριμένα στο δικό μας σπίτι (παλαιό σπίτι) ήταν σε μια γωνία της καμάρας. Η στέρνα αυτή γέμιζε από το βρόχινο νερό το οποίο χρησιμοποιούσαμε για να πιούμε, να πλυθούμε για όλες τις χρήσεις, εγώ ακόμα και σήμερα αυτό το νερό πίνω, το βρόχινο. Πιο συγκεκριμένα σήμερα έχω μια στερνά για να πίνουμε και ακόμα μια για πότισμα και πλύσιμο. Αλλωστε είναι δύσκολο να φέρνω εμφανιζόμενα μπουκάλια εδώ. Πως θα μπορούσα να τα κουβαλίσω;

Τα σπίτια που υπήρχαν στο χωριό ακολουθούσαν την ίδια αρχιτεκτονική;

Στο Καστέλλι τα σπίτια είναι το ένα δίπλα στο άλλο και όλα με θόλο.¹⁰

Εικόνα 8. Πύργος, 1920. © Maria Nomikos Collection.¹¹

⁹ Πηγή: www.greece-is.com/santorini-like-youve-never-seen-it-before

¹⁰ Πηγή: Συνέντευξη από σπουδαστές Βασιλική Κουτζή και Γιάννης Παγουλάτος.

¹¹ Πηγή: www.greece-is.com/santorini-like-youve-never-seen-it-before

ΓΕΩΡΓΙΑ ΠΑΣΣΑΡΗ

Αρχικά θα θέλαμε να μάθουμε πόσων ετών είστε;

Είμαι 70 ετών.

Σε ποιο μέρος γεννηθήκατε και μεγαλώσατε στο νησί;

Στην Οία.

Από τα παιδικά σας χρόνια τι θυμόσατε, ποιος ήταν ο τρόπος ζωής εδώ;

Είμασταν αγρότες.

Εσείς στα μετέπειτα χρόνια ασχοληθήκατε και εσείς με το ίδιο;

Όχι εγώ μετά τα είκοσι μου χρόνια, ήμουν εδώ στο αρτοποιείο.

Πώς περνούσατε τον ελεύθερο σας χρόνο εκείνη την εποχή;

Ε ναι, μαζευόντανε, περνούσαν τον χρόνο τους. Είχαμε τα χωράφια, είχαμε ντομάτες, διάφορα, φάβα.

Τι καλλιεργούσαν τότε εδώ;

Πολύς κόσμος ασχολούνταν με το κριθάρι, ντομάτες, τα σταφύλια, φάβα.

Τα παιδικά σας χρόνια ήταν δύσκολα εδώ στην Οία;

Εγώ, στην σειρά τη δικιά μου, όχι δεν ήτανε

Ευκολότερα δηλαδή από τους γονείς σας;

Ναι βέβαια.

Τότε ο κόσμος που έμενε εδώ στο χωριό, ασχολούνταν περισσότερο με τη γεωργία;

Ναι, ναι.

Υπήρχαν όμως και ναυτικούς;

Ναι, είχε.

Ποιες ήταν οι δυσκολίες εκείνης της εποχής;

Εγώ δεν πρόλαβα δυσκολίες, είχε πριν, γιατί ήταν το μεροκάματο φτηνό, πολύ φτηνό, εγώ στην ηλικία μου έπαιρνα πενήντα δραχμές, που ήταν σαν να παίρνεις τώρα πενήντα λεπτά.

Είχατε άλλα αδέρφια, ή ήσασταν μοναχοπαίδι;

Όχι, άλλα τρία, τέσσερα ήμασταν.

Το σπίτι που μένατε τότε, εκείνη την εποχή;

Φοινικιά ήταν, στο άλλο χωριό.

Πώς ήταν διαμορφωμένο, ποια ήταν η διαρρύθμιση του σπιτιού;

Ήτανε υπόσκαφο.

Ήταν αρκετά ευρύχωρο για να μένετε όλοι, τα έξι άτομα που ήσασταν συνολικά;

Όχι, δεν ήτανε.

Τι θυμάστε από το σπίτι, μπορείτε να μας το περιγράψετε λίγο;

Ε ήτανε ένα μονοκόμματο μεγάλο και μία κουζίνα, επίσης ήταν ψηλοτάβανο.

Γιατί επιλέγατε τα υπόσκαφα για να μένετε;

Εγώ έτσι βρήκα αυτή την οικία από την προγιαγιά μου και το προπάππου μου, συνήθως χρησιμοποιούνταν ως χειμωνιάτικες κατοικίες, αλλά εμείς μέναμε σε αυτό όλο το χρόνο.

Υπήρχαν κάποιοι εξειδικευμένοι τεχνητές που κατασκεύαζαν τα υπόσκαφα αυτά;

Ναι, υπήρχαν ειδικοί τεχνητές που κατασκεύαζαν τις υπόσκαφες οικίες.

Πως προμηθευόσασταν νερό χρήσης εκείνη την εποχή, εφόσον δεν υπήρχε κεντρικό δίκτυο ύδρευσης;

Είχαμε εξωτερική στέρνα, όπου συλλέγαμε το βρόχινο νερό, που χρησιμοποιούνταν για όλες τις χρήσεις (πόσιμο, για μπάνιο κλπ)

Υπήρχε αποχετευτικό σύστημα; μπορείτε να μας περιγράψετε ποια μέθοδο χρησιμοποιούσατε;

Όχι δεν υπήρχε αποχετευτικό σύστημα, υπήρχε μια τρύπα κενή.

Σε σχέση με την αρχιτεκτονική του χωριού, ακολουθούσαν όλοι την ίδια γραμμή; ήταν όλα τα σπίτια όμοια μεταξύ τους;

Ήταν όλα όμοια μεταξύ τους, το ένα σπίτι δίπλα στο άλλο, υπήρχε πολύς κόσμος εκείνη την εποχή στο χωριό.

Πως επηρέασε τη ζωή σας ο σεισμός του 1956;

Για ένα διάστημα, μέναμε έξω από τα σπίτια μας, είχαμε φτιάξει αντίσκοινα στα χωράφια, μέχρι να ηρεμήσουν τα πράγματα. Επίσης έφυγε πολύς κόσμος από το νησί μετά το σεισμό, καθώς έκλεισε και ένα εργοστάσιο όπου παρήγαγε κάλτσες και απασχολούσε πολλούς κατοίκους του χωριού.¹²

¹² Πηγή: Συνέντευξη από σπουδαστές Βασιλική Κουτζή και Γιάννης Παγουλάτος.

Εικόνα 9. Ξεφορτώνοντας εμπορεύματα στις βάρκες. Οία. (© Robert McCabe).¹³

¹³ Πηγή: www.facebook.com/Santorini-Archive-Project

Εικόνα 10. Φηρά. (© Robert McCabe).¹⁴

ΜΙΧΑΛΗΣ ΚΑΦΟΥΡΟΣ

Κύριε Μιχάλη τι θυμάστε από τα παιδικά σας χρόνια;

Η ζωή εδώ ήταν δύσκολη. Όλοι ασχολούμασταν με το κάμπο, κάθε εποχή είχε και τα δικά της, τα σταφύλια, τα αμπέλια, το κλάδεμα. Τα αμπέλια τότε τα περνάγαμε απο τρία στάδια λιατό, δίβολο και τριαλέτρη. Όταν ξεκίναγαν τα πρωτοβρόχια καλλιεργούσαμε .

Που δουλεύατε τα παιδικά σας χρόνια καθώς γνωρίζουμε πως εργαζόσασταν απο μικρή ηλικία.

Ξεκίνησα στα χωράφια καθώς εργαζόνταν και οι γονείς μου στο επάγγελμα αυτό. Καλλιεργούσαμε ντομάτες, κριθάρι, φάβα. Έκανα και τέσσερα χρόνια ταξίδια ως ναυτικός αργότερα.

Ποιές ήταν οι κύριες εργασίες εκείνης της εποχής;

Όλοι τότε δουλεύαμε στα χωράφια. Υπήρχαν όμως και πολλοί ναυτικοί και καπετάνιοι που ήταν σπουδαγμένοι.

Που βρισκόταν η κατοικία σας;

Το καλοκαίρι μέναμε στο κάμπο.

Πως ήταν το σπίτι που μένατε; Και πώς ήταν φτιαγμένο;

Είχαμε υπόσκαφο. Η άσπα έχει αυτό το καλό πως στέκεται μόνο του. Το σκάβαμε με το γκασμά σε θολωτή μορφή καθώς αν γινόταν ίσια η οροφή θα έπεφτε. Του κάναμε ένα κατόβρεγμα. Στη συνέχεια το περνάγαμε με ασβέστη και είχαμε ενα σπίτι έτοιμο. Μόνο την είσοδο χρειαζόταν να χτίσουμε. Όλοι το προτιμούσαν τότε γιατί ήταν φτηνό. Μέσα στα υπόσκαφα κάναμε και τις δεξαμενές του νερού.

Πως κατασκευάζατε τις δεξαμενές;

Οι δεξαμενές είχαν το ίδιο στυλ με τα υπόσκαφα σπίτια. Σκάβαμε την άσπα, τη σοβαντίζαμε με φιλή άμμο θαλάσσης, το αναμιγνίσαμε με το ίδιο έδαφος και πολύ ασβέστη. Το ζημώναμε δύο - τρεις ημέρες εώς όπου να σκάσει ο ασβέστης, να λιώσει και μετά τη παίρνούσαμε το ψιλό. Οι δεξαμενές αυτές δεν έχαναν ποτέ νερό. Αυτό το έδαφος είναι πάρα πολύ καλό. Θα σας αναφέρω ένα παράδειγμα, πως τα παλαιότερα χρόνια έπαιρναν την άσπα απο τα ορυχία της Θηρασιάς και την χρησιμοποιούσαν για να κατασκευάσουν το κανάλι του Σουέζ. Αυτό συνέβη διότι το έδαφος αυτό έχει την ιδιότητα να μην αλιώνεται από το νερό.

Που αλλού εκτός από τις οικίες κατασκευάζατε δεξαμενές;

Υπήρχαν και δεξαμενές στα βουνά όπου τις κατασκευάζαμε όπου υπάρχει καλή ρύση έτσι ώστε το νερό να μην πηγαίνει χαμένο στη θάλασσα. Αυτό το νερό το είχαμε για το καλοκαίρι. Συγκεκριμένα μια τέτοια δεξαμενή υπάρχει

εδώ. Η χωριτικότητα αυτής πιστεύω πως είναι γύρω στα εκατό με εκατό είκοσι κυβικά νερό και δεν γνωρίζω κανείς την ηλικία της μάλλον είναι κοντά στα τριακόσια χρόνια κατασκευασμένη. Αυτό που γνωρίζω είναι η επόμενη δεξαμενή εδώ είναι κατασκευής του 1850. Αυτό που πρέπει να σας αναφέρω είναι πως κατασκευάστηκε αυτή. Ξεκίνησαν και έσκαβαν το βουνό , όταν έφτασαν αρκετά μέσα για να μην κουβαλούν όλο αυτό το χώμα έξω έκαναν άλλη τρύπα απο την άλλη πλευρά του βουνού έτσι ώστε να γλυτώσουν το πολύ κουβάλημα του χώματος και στη συνέχεια έγινε και άλλη τρύπα. Τέτοιο μυαλό είχαν. Όταν τελείωναν με το σκάψιμο έκλειναν τις τρύπες με τοίχειο απο πέτρα και ασβέστη καθώς δεν υπήρχαν τσιμέντα τότε. Απο τότε πέρασαν τόσα χρόνια και η δεξαμενή αυτή δεν χάνει ούτε ποτήρι νερό.

Πως οι κάτοικοι του νησιού χρησιμοποιούσαν το νερό αυτό;

Νερό για να πίνουμε και να κάνουμε πλυθούμαι χρησιμοποιούσαμε μόνο απο τις δεξαμενές του σπιτιού μας. Από αυτές τις δεξαμενές εδώ δίναμε νερό στα ζώα και για τα χωράφια.

Πως οι οικίες αποθύκευαν το νερό στις δεξαμενές;

Το νερό αυτό προερχόταν απο το θόλο της ταράτσας, υπήρχε λούκι όπου κατευθυνόταν απευθείας στη δεξαμενή.

Για ποιά λόγο κατασκευάζαν τότε θολωτή οροφή;

Τα παλαιά χρόνια δεν υπήρχαν σίδερα και τσιμέντα ώστε να κατασκευάσουμε πλάκες. Όλα τα σπίτια τότε ήταν φτιαγμένα με πέτρα ακόμα και οι θολωτές οροφές. Η λάσπη που τα κατασκευάζαμε ήταν από ασβέστη . Έτσι λοιπόν με τη πέτρα και τη λάσπη αυτή κοντράριζε η μια πέτρα με την άλλη και στεκόταν, αρκεί μόνο να έχουν κατασκευαστεί καλά και χοντρά πόδαρια (τοιχοποιίες).

Πώς ήταν η διαρύθμιση του εσωτερικού χώρου;

Ένα μονοκόμματο σπίτι με ένα μικρό κουζινάκι. Στο βάθος υπήρχε η κρεβατοκάμαρα όπου έμεναν οι γονείς μας και πιο μπροστά μέναμε εμείς. Αργότερα σκάψαμε και ακόμα μια κρεβατοκάμαρα. Το σπίτι αυτό σήμερα κοντεύει να καταστραφεί διότι δεν το συντηρούμε, η είσοδος έχει πέσει και η άσπα έχει το χαρακτηριστικό να φθίρεται από τον αέρα και να πέφτει.

Τι θυμάστε απο το σεισμό του 1956;

Εκείνη την εποχή μαζεύαμε ντομάτες, μέναμε πάνω από το λιμανάκι στο Πορί. Την επόμενη ημέρα ανεβήκαμε στο Ημεροβίγλι να δούμε το σπίτι καθώς ενημερωθήκαμε πως έχουν γίνει μεγάλες καταστροφές. Περισσότερο έπαθαν ζημιά οι πετρόχτιστες οικίες με θόλο και οι μαντρότοιχοι. Τα υπόσκαφα δεν είχαν καμία ζημιά.¹⁵

¹⁴ Πηγή: www.facebook.com/Santorini-Archive-Project.

¹⁵ Πηγή: Συνέντευξη από σπουδαστές Βασιλική Κουτζή και Γιάννης Παγουλάτος.

«...Οι Κυκλάδες έχουν επανειλημμένα υποστεί την καταστρεπτική μανία του ανθρώπου και της φύσης στο πέρασμα πολλών χιλιετιδών από την αρχή της ιστορίας τους. Η Σαντορίνη είναι αναμφισβήτητα το εξωτικότερο, το επιβλητικότερο, το ωραιότερο, αλλά και το τραγικότερο νησί του Αιγαίου. Με το πρώτο χάραμα της αυγής η μισοφωτισμένη Καλντέρα με τς σκούρα γκρεμνά της ορθώνεται σαν απειλητικό κάστρο μέσα από μια μουντή θάλασσα που σύμφωνα με την ομηρική περιγραφή του Αιγαίου, μοιάζει με μαύρο κρασί...».¹⁶

Εικόνα 11. Η εκκλησία του Αγίου Γεωργίου. (© Robert McCabe)¹⁷

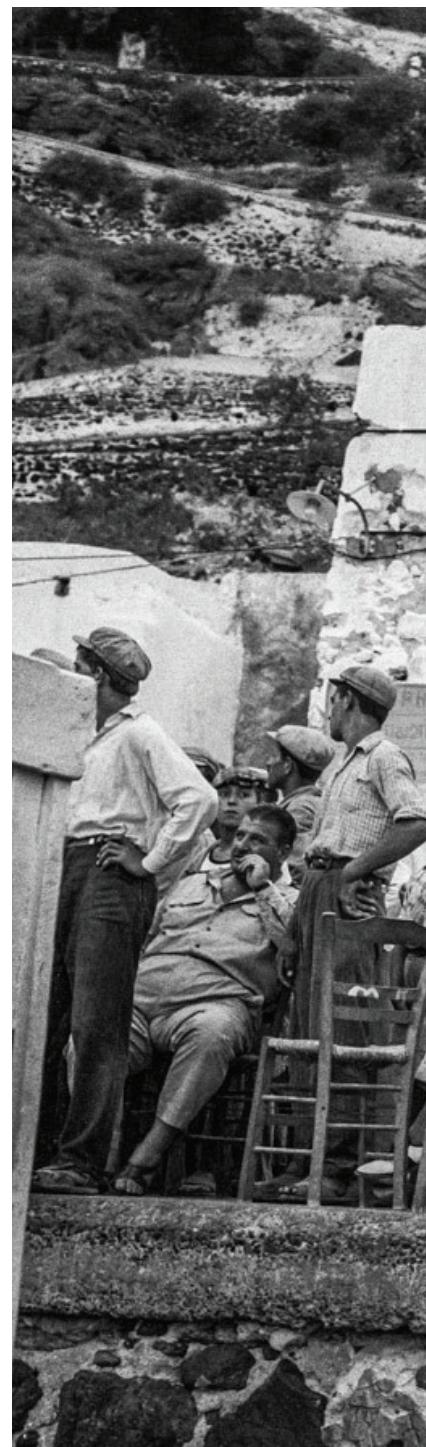
¹⁶ Πηγή: «Σαντορίνη: Πορεία στο χρόνο», Αντώνης Π. Κονταράτος / Εκδόσεις Ηλιότοπος.

¹⁷ Πηγή: www.facebook.com/Santorini-Archive-Project

01 ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

Κατά τον αρχαίο ιστορικό Ηρόδοτο, ο Θήρας Αυτεσίωνος, το γένος Καδμείος, που βασίλευε στη Σπάρτη, μετά το θάνατο του βασιλιά Αριστοδήμου, ως επίτροπος των ανήλικων παιδιών του, όταν τα παιδιά ενηλικιώνονται και αναλαμβάνουν την αρχή, αναχωρεί, μαζί με πολλούς Λακεδαιμονίους και μερικούς Μινύες, για τη Θήρα, όπου ιδρύει αποικία και δίνει, ως οικιστής, το όνομά του στο νησί, που μέχρι τότε λεγόταν Καλλίστη. Από τον ίδιο πληροφορούμαστε, επίσης, ότι επίλεκτοι Θηραίοι, μετά από χρησμό του μαντείου των Δελφών, ιδρύουν το 631 π.Χ. στα παράλια της Β. Αφρικής, την Κυρήνη, μοναδική αποικία της Θήρας.¹⁸

¹⁸ Πηγή: Υπουργείο Πολιτισμού, odysseus.culture.gr, Ηρόδοτος (IV. 147)

Εικόνα 12. Στο απανέμι της νησίδας του Αγίου Νικολάου, κάτω από την Οία, μια λέμβος ξεφορτώνει εμπορεύματα και επιβάτες από το πλοίο από τον Πειραιά. (© Robert McCabe).¹⁹

Εικόνα 13. Λιμενεργάτες, μουλαράδες και ταξιδιώτες στο λιμάνι του Γαλού. Ο θαυμάσιος χειροκίνητος γερανός διευκόλυνε τη φόρτωση και την εκφόρτωση των εμπορευμάτων. (© Robert McCabe).²⁰

^{19, 20} Πηγή: www.facebook.com/Santorini-Archive-Project.

Ωδή στην Σαντορίνη

Βγήκες από τα σωθικά της βροντής
Ανατριχιάζοντας μες στα μετανιωμένα σύννεφα
Πέτρα πικρή, δοκιμασμένη, αγέρωχη
Ζήτησες πρωτομάρτυρα τον ήλιο
Για ν' αντικρίσετε μαζί τη ριψοκίνδυνη αίγλη
Ν' ανοιχτείτε με μια σταυροφόρο πλώ στο πέλαγος.

Θαλασσοξυπνημένη, αγέρωχη
Όρθωσες ένα στήθος βράχου
Κατάστιχτου απ' την έμπνευση της όστριας
Για να χαράξει εκεί τα σπλάχνα της η οδύνη
Για να χαράξει εκεί τα σπλάχνα της η ελπίδα
Με φωτιά με λάβα με καπνούς
Με λόγια που προσπλυτίζουν το άπειρο
Γέννησες τη φωνή της μέρας
Έστησες ψηλά
Στην πράσινη και ρόδινη αιθεροβασία
Τις καμπάνες που χτυπάει ο ψηλορείτης νους
Δοξολογώντας τα πουλιά στο φως του μεσαυγούστου.

Πλάι από ρόχθους, πλάι από καημούς αφρών
Μέσ' από τις ευχαριστίες του ύπνου
Όταν η νύχτα γύριζε τις ερημιές των άστρων
Ψάχνοντας για το μαρτυρίκι της αυγής,
Ένωσες τη χαρά της γέννησης
Πήδησες μες στον κόσμο πρώτη
Πορφυρογέννητη, αναδυομένη
Έστειλες ως τους μακρινούς ορίζοντες
Την ευχή που μεγάλωσε στις αγρυπνίες του πόντου
Για να χαϊδέψει τα μαλλιά της πέμπτης πρωινής.

Ρήγισσα των παλμών και των φτερών του Αιγαίου
Βρήκες τα λόγια που προσπλυτίζουν το άπειρο
Με φωτιά με λάβα με καπνούς
Τις μεγάλες γραμμές του πεπρωμένου σου.

Τώρα μπροστά σου ανοίγεται η δικαιοσύνη
Τα μελανά βουνά πλέουν στη λάμψη
Πόθοι ετοιμάζουν τον κρατήρα τους
Στην παιδεμένη χώρα της καρδιάς

Κι από το μόχθο της ελπίδας νέα γη ετοιμάζεται
Για να βαδίσει εκεί με αετούς και λάβαρα
Ένα πρωί γεμάτο ιριδισμούς
Η φυλή που ζωντανεύει τα όνειρα
Η φυλή που τραγουδάει στην αγκαλιά του ήλιου.

Ω κόρη κορυφαίου θυμού
Γυμνή αναδυομένη
Άνοιξε τις λαμπρές πύλες του ανθρώπου
Να ευωδιάσει ο τόπος από την υγεία
Σε χιλιάδες χρώματα ν' αναβλαστήσει το αίσθημα
Φτεροκοπώντας ανοικτά
Και να φυσήσει από παντού η ελευθερία.

Άστραψε μες στο κήρυγμα του ανέμου
Την καινούργια και παντοτινή ομορφιά
Όταν ο ήλιος των τριών ωρών υψώνεται
Πάνγλαυκος παίζοντας το αρμόνιο της Δημιουργίας.
Άφησε τα χέρια σου αν μπορείς, να ταξιδέψουν
εδώ στην κόψη του καιρού με το καράβι
που άγγιξε τον ορίζοντα.
Όταν ο κύβος χτύπησε την πλάκα
όταν η λόγχη χτύπησε το θώρακα
όταν το μάτι γνώρισε τον ξένο
και στέγνωσε η αγάπη
μέσα σε τρύπιες ψυχές·
όταν κοιτάζεις γύρω σου και βρίσκεις
κύκλο τα πόδια θερισμένα
κύκλο τα χέρια πεθαμένα
κύκλο τα μάτια σκοτεινά·
όταν δε μένει πια ούτε να διαλέξεις
το θάνατο που γύρευες δικό σου,
ακούγοντας μια κραυγή
ακόμη και του λύκου την κραυγή,
το δίκιο σου·

άφησε τα χέρια σου αν μπορείς να ταξιδέψουν
ξεκόλλησε απ' τον άπιστο καιρό
και βούλιαξε,
βουλιάζει όποιος σπκώνει τις μεγάλες πέτρες.²¹

Οδυσσέας Ελύτης

²¹ Πηγή: "Ωδή στη Σαντορίνη" Από την ποιητική συλλογή "Προσανατολισμοί", ενότητα "Η θητεία του καλοκαιριού"
Αθήνα 1966.

Α΄ . Σαντορίνη

Σκύψε αν μπορείς στη θάλασσα τη σκοτεινή ξεχνώντας
τον ήχο μιας φλογέρας πάνω σε πόδια γυμνά
που πάτησαν τον ύπνο σου στην άλλη ζωή τη βυθισμένη.

Γράψε αν μπορείς στο τελευταίο σου όστρακο
τη μέρα τ' όνομα τον τόπο
και ρίξε το στη θάλασσα για να βουλιάξει.

Βρεθήκαμε γυμνοί πάνω στην αλαφρόπετρα
κοιτάζοντας τ' αναδυόμενα νησιά
κοιτάζοντας τα κόκκινα νησιά να βυθίζονται
στον ύπνο τους, στον ύπνο μας.
Εδώ βρεθήκαμε γυμνοί κρατώντας
τη ζυγαριά που βάραινε κατά το μέρος
της αδικίας.

Φτέρνα της δύναμης θέληση ανίσκιωτη λογαριασμένη
αγάπη
στον ήλιο του μεσημεριού σχέδια που ωριμάζουν,
δρόμος της μοίρας με το χτύπημα της νέας παλάμης
στην ωμοπλάτη·
στον τόπο που σκορπίστηκε που δεν αντέχει
στον τόπο που ήταν κάποτε δικός μας
βουλιάζουν τα νησιά σκουριά και στάχτη.

Βωμοί γκρεμισμένοι
κι οι φίλοι ξεχασμένοι
φύλλα της φοινικιάς στη λάσπη.
Άφησε τα χέρια σου αν μπορείς, να ταξιδέψουν

εδώ στην κόχη του καιρού με το καράβι
που άγγιξε τον ορίζοντα.
Όταν ο κύβος χτύπησε την πλάκα
όταν η λόγχη χτύπησε το θώρακα
όταν το μάτι γνώρισε τον ξένο
και στέγνωσε η αγάπη
μέσα σε τρύπιες ψυχές·
όταν κοιτάζεις γύρω σου και βρίσκεις
κύκλο τα πόδια θερισμένα
κύκλο τα χέρια πεθαμένα
κύκλο τα μάτια σκοτεινά·
όταν δε μένει πια ούτε να διαλέξεις
το θάνατο που γύρευες δικό σου,
ακούγοντας μια κραυγή
ακόμη και του λύκου την κραυγή,
το δίκιο σου·

άφησε τα χέρια σου αν μπορείς να ταξιδέψουν
ξεκόλλησε απ' τον άπιστο καιρό
και βούλιαξε,
βουλιάζει όποιος σηκώνει τις μεγάλες πέτρες.²²

Σεφέρης Γιώργος

²² Πηγή: "Γυμνοπαϊδιά", περιοδικό Τα Νέα Γράμματα, Φεβρουάριος 1936. Από τον τόμο "Γιώργος Σεφέρης, Ποιήματα" εκδ. Ίκαρος 1974.

Ονομασία

Ανά τα χρόνια, η Σαντορίνη έχει γίνει γνωστή ως Στρογγύλη, που ήταν και το πρώτο της όνομα, Καλλίστη, Φιλιτέρα ή Φιλοτέρα, Καλάβρια, Αρίστη, Τεύσια, Θηραμένη και Ρήνεια. Όταν οι Τούρκοι κατέλαβαν την Ελλάδα (1579-1821), κατά την εποχή της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, καλούσαν το νησί 'Γκόζι', 'Ντερμέτζικ' ή 'Ντιρμέτζικ' (το τελευταίο σημαίνει μικρός μύλος, και είναι πιθανόν να προήλθε από τους μικρούς ανεμόμυλους του νησιού). Μετά την απελευθέρωση της Ελλάδας το 1821, το όνομα Θήρα έγινε το επίσημο όνομα του νησιού. Ωστόσο, πολλοί σύγχρονοι χάρτες χρησιμοποιούν το όνομα 'Santa Irina' ή 'Santorini' για το νησί.

Στρογγυλή

Πριν τη μεγάλη ηφαιστειακή καταστροφή των προϊστορικών χρόνων η νήσος ήταν στρογγυλή, από τον σχηματισμό αυτόν προέρχεται το όνομα Στρογγύλη. Η ονομασία αυτή χρονολογείται 1500 π.Χ.

Καλλίστη ή Καλλιστώ

Η μυθολογία μας λέει πως ο Εύφημος, ο γιός του θεού Ποσειδώνα, παρέλαβε ένα σβόλο άσπρου χώματος σαν δώρο από τον Τρίτονα. Κατά την επιστροφή του από την Αργοναυτική εκστρατεία και αφού έφυγε από την Ανάφη, πήρε μια προειδοποίηση στη μορφή κεραυνού και πέταξε το χώμα στη θάλασσα. Από αυτό δημιουργήθηκε το νησί Καλλίστη, η ωραιότερη.

Απολλώνιος ο Ροδίος: Αργοναυτικά, 4:175,173.

Θήρα

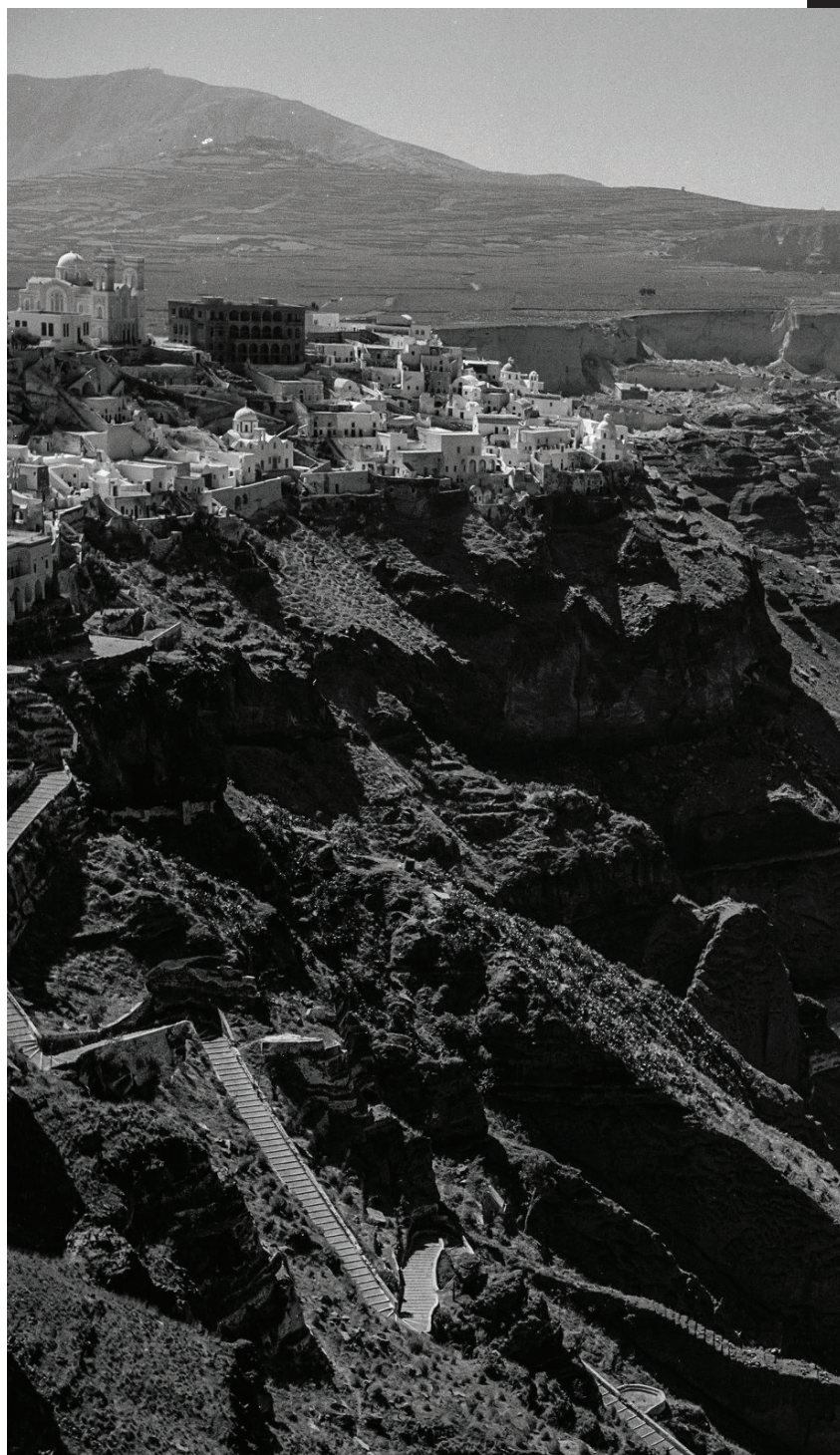
Το όνομα Θήρα προέρχεται από τον διοικητή Θήρα, γιό του Αυτεσίωνα της Σπάρτης, ο οποίος σύμφωνα με τον Ηρόδοτο (484-424 π.Χ.), οδήγησε τους Λακεδαιμόνιους άποικους στην Καλλίστη.

Ηρόδοτος (IV. 147)

Σαντορίνη

Το όνομα Σαντορίνη αναφέρεται στην Αγία Ειρήνη - 'Σάντα Ειρήνη' ή 'Santa Irini'. Το νησί ονομάστηκε έτσι από τους Ενετούς μετά το 13ο αιώνα, κατά την κυριαρχία τους στο νησί.

Για πολλά χρόνια πιστευόταν ότι η ονομασία αυτή προήλθε από το παρεκκλήσι της Αγίας Ειρήνης (Σάντα Ειρήνη) που φτιάχτηκε από τους Ενετούς στο νησί της Θηρασίας. Σήμερα όμως υπάρχουν ισχυρές ενδείξεις ότι η Βασιλική της Αγίας Ειρήνης στους πρόποδες του Μέσα Βουνού, έδωσε στη Σαντορίνη το όνομα της και όχι ο ναός της Αγίας Ειρήνης στη Θηρασία.²³

Εικόνα 14. Τα Φηρά από την περιοχή όπου βρίσκεται σήμερα το Συνεδριακό Κέντρο Νομικού. (© Robert McCabe).²⁴

²³ Πηγή: Σαντορίνη, Θήρα. Πως προήλθε η ονομασία του νησιού. Santorini web portal.

²⁴ Πηγή: www.facebook.com/Santorini-Archive-Project.

Γεωγραφική θέση

Η Σαντορίνη, Θήρα είναι νησί που βρίσκεται στο νότιο Αιγαίο πέλαγος, στο νησιωτικό σύμπλεγμα των Κυκλάδων, νότια της Ίου και δυτικά από την Ανάφη. Απέχει από τον Πειραιά 128 ναυτικά μίλια και 63 ναυτικά μίλια από την Κρήτη. Η έκταση της είναι 76,19 τετραγωνικά χιλιόμετρα.

Η Γεωγραφική δομή του νησιού οφείλεται στην ηφαιστειακή δραστηριότητα της περιοχής, έτσι το αρχικά στρογγυλό νησί έχει μετατραπεί σε ένα νησί με πεταλοειδή μορφή.

Η εσωτερική μεριά του νησιού, η μεριά από το ηφαίστειο, η δυτική, είναι απόκρημνη (καλδέρα) ενώ η ανατολική ομαλή.

Η επιφάνεια της Σαντορίνης είναι 76 τετραγωνικά χιλιόμετρα και στο μεγαλύτερο μέρος της είναι ελαφρόπετρα που βοηθά στις καλλιέργειες και παλαιότερα σε εξαγωγή του πετρώματος σε μεγάλες ποσότητες από ορυχεία.

Η περίμετρος του νησιού είναι 38 ναυτικά μίλια και έχει τους έξι μεγάλους όρμους: Αμμούδι, Πάνω Μεριά, Αρμένης, Μουζάκι, Φηρά, Μπάλος.

Υψηλότερο βουνό είναι ο Προφήτης Ηλίας με υψόμετρο 567 μέτρα και η συνέχεια του είναι το Μέσα Βουνό το οποίο έχει υψόμετρο 366 μέτρα. Η περιοχή μεταξύ των δύο βουνών ονομάζεται Σελλάδα.

Η καλντέρα της Σαντορίνης, έχει έκταση περίπου 84,5 τετραγωνικών χιλιομέτρων με κατεύθυνση βορρά-νότου περίπου 11 χιλιόμετρα και δυτικά-ανατολική κατεύθυνση, περίπου 8 χιλιόμετρα. Το απόλυτο ύψος στο βόρειο τμήμα των Φηρών από το βυθό της θάλασσας είναι περίπου 700 μέτρα. Το δάπεδο της καλντέρας αποτελείται από τέσσερις επιμέρους λεκάνες. Το βορειοανατολικό τμήμα της λεκάνης φτάνει σε βάθος περίπου 400 μέτρων και διαμορφώθηκε πιθανότατα από τις διαδικασίες της Μινωικής έκρηξης.

Γενικά η Σαντορίνη είναι άνυδρος και ξερή, χωρίς λίμνες, ποταμούς, ρεματιές ή χαράδρες. Οι αρδευτικές ανάγκες της καλύπτονται κυρίως από γεωτρήσεις που γίνονται στο υπέδαφός της, όπου συγκεντρώνεται κυρίως το βρόχινο νερό. Υφίστανται στη νήσο τρεις κύριες πηγές καθώς και τέσσερις ιαματικές πηγές. Το έδαφος του νησιού είναι ηφαιστειογενές, πεδινό στο μεγαλύτερο μέρος του και βραχώδες από την πλευρά του ηφαιστείου. Το έδαφος είναι εύφορο και ευνοεί την καλλιέργεια των αμπελιών, της φάβας και της ντομάτας (άνυδρη και μικρόκαρπη ποικιλία). Στο νησί καλλιεργούνται 15.000 στρέμματα με αμπελώνες, ενώ σχεδόν τα μισά (7.100 στρέμματα) καλλιεργούνται στην περιοχή της Οίας.²⁵

²⁵ Πηγή: el.wikipedia.org/wiki/santorini

Η δημιουργία της Σαντορίνης

Το σχήμα του νησιού πριν από 29.716 χρόνια.

Το σχήμα του νησιού πριν από 22.440 χρόνια.

Το σχήμα του νησιού πριν από 11.031 χρόνια.

Το σχήμα του νησιού πριν από 5.635 χρόνια.

Το σχήμα του νησιού πριν από 3.700 χρόνια.

Το τωρινό σχήμα του νησιού.

²⁶ Πηγή: dinfo.gr/ η δημιουργία της Σαντορίνης.

 SANTORINI
ARCHIVE
PROJECT

02 ΙΣΤΟΡΙΑ

Εικόνα 15. Carte postale από τα τέλη της δεκαετίας του 1930 του Γεώργιου Ιωακειμίδα όπου απεικονίζεται ηλικιωμένη γυναίκα να γνέθει με το αδράχτι στο Γυαλό στα Φηρά (© συλλογή Λευτέρη Ζώρζου).²⁷

²⁷ Πηγή: www.facebook.com/Santorini-Archive-Project.

Ο μεγάλος σεισμός, η έκρηξη και τα μετέπειτα χρόνια

Σύμφωνα με τις αρχαιολογικές ανασκαφές, στο Ακρωτήριο αναπτύσσεται την 3η χιλιετία π.Χ. μια προϊστορική πόλη με πολύ σημαντικό λιμάνι. Μετά από μέρες μεγάλης ανάπτυξης, ένας σεισμός στα τέλη του 17ου αι. π.Χ. την ισοπεδώνει. Η μεγάλη έκρηξη του ηφαιστείου της Ύστερης Εποχής του Χαλκού θάβει τον πολιτισμό του νησιού και το χωρίζει στα τρία: Το μεγάλο τμήμα με την καλντέρα, τη Νέα Καμένη και τη Θηρασιά.

Στα τέλη του 13ου αι. π.Χ. το νησί κατοικείται ξανά από Φοίνικες, ενώ στους Περσικούς Πολέμους πήρε το μέρος της Αθηναϊκής Συμμαχίας, αλλά τελικά καταλήφθηκε από τους Σπαρτιάτες (8ος αι. π.Χ.) οι οποίοι και την ονόμασαν Θήρα προς τιμή του ηγεμόνα τους. Η Θήρα τον 7ο αιώνα π.Χ. ιδρύει την μοναδική αποικία της στα παράλια της Βόρειας Αφρικής την "Κυρήνη". Τον 6ο αιώνα π.Χ. η Θήρα κόβει το δικό της νόμισμα και καθιερώνεται το έμβλημα των δύο δελφινιών. Κατά τη διάρκεια των Πελοποννησιακών πολέμων η Θήρα παίρνει το μέρος των Σπαρτιατών. Ο Μέγας Αλέξανδρος και οι διάδοχοί του, κυρίως ο Πτολεμαίος, την χρησιμοποιούν ως βάση στις πολεμικές επιχειρήσεις.

Τα βυζαντινά χρόνια

Το νησί είχε εκχριστιανιστεί από τον 4ο αιώνα μ.Χ. Το 726 μ.Χ. έγινε έκρηξη στη βορειοανατολική πλευρά της Παλαιάς Καμένης και εμφανίστηκε νέο νησί, το οποίο γρήγορα ενώθηκε με αυτήν.

Η έκρηξη θεωρήθηκε ως δείγμα θείκης οργής κατά του Αυτοκράτορα του Βυζαντίου Λέοντος Γ΄ του Ισαύρου, ο οποίος ήταν εικονομάχος. Οι αντίπαλοι του αυτοκράτορα χρησιμοποίησαν το γεγονός για να υποκινήσουν εξέγερση, η οποία τελικά εκδηλώθηκε το 727, τόσο στις Κυκλάδες όσο και στην υπόλοιπη Ελλάδα και πλεύσανε προς την Κωνσταντινούπολη.

Ο στόλος καταστράφηκε με το υγρό πυρ, στις 18 Απριλίου του 727. Τον 11ο αιώνα μ.Χ. ιδρύεται η Παναγία Επισκοπής Γωνίας από τον Αλέξιο Α΄ Κομνηνό, που στέκεται ακόμη αγέρωχη στη Μέσα Γωνιά.

Η εποχή των Ενετών

Λόγω των αραβικών επιδρομών στη διάρκεια του 9ου αιώνα, οι κάτοικοι μετοίκησαν στο εσωτερικό του νησιού σε αθέατες από τη θάλασσα θέσεις. Η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται από παρακμή και φτώχεια. Μετά τις Σταυροφορίες παραχωρείται στον Μάρκο Σανούδο (1204) και περιλαμβάνεται στο Δουκάτο του Αιγαίου. Οι Ενετοί είναι εκείνοι που της δίνουν το όνομα Σαντορίνη, παραφθορά του Santa Irini (Αγία Ειρήνη στα ιταλικά).

Η Θήρα και η Θηρασιά παραχωρήθηκαν στον Ιάκωβο Μπαρρότσι και παρέμειναν στην οικογένεια ως το 1480. Τότε η Θήρα δόθηκε ως προίκα από το δούκα της Νάξου Ιάκωβο Γ΄ Κρίσπι στην κόρη του Φιορέντσα και στον σύζυγό της Δομίνικο Πιζάνι, γιο του δούκα της Κρήτης.²⁸

Ο Μπαρμπαρόσα & η Τουρκοκρατία

Εικόνα 16. Μεσοβυζαντινή εκκλησία χτισμένη πάνω σε πρωτοχριστιανική βασιλική με υλικά από τα ερείπια της Αρχαίας Θήρας.²⁹

Το νησί, λίγο μετά το θάνατο του Ιακώβου Κρίσιπ, καταλήφθηκε από τον αδελφό του Ιωάννη και προσαρτήθηκε στη Νάξο. Η Σαντορίνη, τα πρώτα χρόνια από την άλωση της Κωνσταντινούπολης και την Οθωμανική κυριαρχία, όπως και πολλά ακόμα ελληνικά νησιά παρέμεναν κάτω από λατινική κυριαρχία.

Το 1537 ο διαβόητος πρώην πειρατής και ναύαρχος του τουρκικού στόλου Χαϊρεντίν Μπαρμπαρόσα κατέλαβε το νησί για λογαριασμό του Σουλτάνου. Το 1566 παραχωρήθηκε στον πλούσιο Εβραίο τραπεζίτη Ιωσήφ Νάζη που κυβέρνησε μέσω αντιπροσώπου τα νησιά ως το 1579.

Όταν το 1579 πέθανε ο Νάζη οι νησιώτες, μαζί και εκπρόσωποι της Σαντορίνης, έστειλαν πρεσβεία στο σουλτάνο Μουράτ Γ' (1574 - 1595) για να ζητήσουν χορήγηση προνομίων. Με ορισμό που εκδόθηκε το 1580, στα νησιά των Κυκλάδων παραχωρήθηκαν σημαντικά προνόμια, τα οποία ανανεώθηκαν το 1628 - 1629 και αργότερα.

Το καθεστώς των προνομίων βοήθησε στην οργάνωση συστήματος αυτοδιοίκησης και στην ανάπτυξη εμπορικής δραστηριότητας σε αυτά. Οι χριστιανοί ήταν ελεύθεροι να κτίζουν ή να επισκευάζουν τις εκκλησίες τους, κάτι που αποδεικνύεται από τον αριθμό των ναών της περιόδου αυτής. Η πίστη των ντόπιων στην Παναγία ήταν πολύ ισχυρή. Σε Εκείνη έταζαν πριν ταξιδέψουν και Της άφηναν την περιουσία τους όταν πέθαιναν.

Η Σαντορίνη ανέπτυξε τη γεωργία και τη ναυτιλία της και δημιουργήθηκε η κοινωνική τάξη των караβοκύρηδων. Τον 18ο αιώνα ο πληθυσμός έφτασε τους 9.000 κατοίκους. Τις παραμονές της επανάστασης του 1821 τα Σαντορινιά ιστιοφόρα πλοία αριθμούσαν αρκετές δεκάδες, αφού το νησί είχε τον μεγαλύτερο στόλο στο Αιγαίο, μετά την Ύδρα και τα Ψαρά.

Στα τέλη Απριλίου του 1821, μετά από παραγγελία του Αλέξανδρου Υψηλάντη, οι Σαντορινιοί έστειλαν στις Σπέτσες 71 ναύτες με έναν ιερέα και τον προεστώτα Νικόλαο Δεκαζά για να υπηρετήσουν στα σπετσιώτικα πλοία που ήδη είχαν αρχίσει τον επαναστατικό αγώνα. Στις 5 Μαΐου του 1821, κατά την εορτή της πολιούχου του νησιού Αγίας Ειρήνης, ο καπετάνιος Ευάγγελος Ματζαράκης, επίτροπος του Αλέξανδρου Υψηλάντη, σήκωσε την σημαία της επανάστασης στην Σαντορίνη.

Μετά από αυτό οι κάτοικοι έδωξαν τον αρχιεπίσκοπο Ζαχαρία από την αρχιεπισκοπή του επειδή κατά την τελετή της κήρυξης της Επανάστασης καθόταν ήσυχος στο σπίτι του και για αυτό θεωρήθηκε από μερικούς τουρκόφιλος, ενώ πολύ αργότερα όταν τόσο οι λαϊκοί όσο και οι κληρικοί βεβαίωσαν την αγάπη του προς την πατρίδα, ζητήθηκε η επάνοδος του κάτι που έγινε δεκτό από τον κυβερνήτη Υψηλάντη.²⁸

²⁸ Πηγή: gnoristetinellada.gr/ Αναδρομές / Νησιά Αιγαίου Πελάγους / Ιστορική αναδρομή Σαντορίνη: Ένα νησί σωστό ηφαίστειο.

²⁹ Πηγή: www.facebook.com/Santorini-Archive-Project.

Εικόνα 17. "Nelly's Santorini 1925-1930".³⁰

Η μετέπειτα οικονομική ακμή & οι εκρήξεις

Η προσάρτηση της Σαντορίνης στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος το 1830 είναι για το νησί νέο ξεκίνημα μεγάλης εμπορικής και ναυτιλιακής ακμής, ενώ η τοπική παραγωγή (ντομάτας, κρασιού και υφαντών) απογειώνεται.

Το 1852, η Σαντορίνη, με 7.222 κατοίκους είναι το δεύτερο σημαντικότερο εμπορικό κέντρο μετά της Σύρο στις Κυκλάδες, με συναλλαγές κυρίως με τη Ρωσία, η οποία είναι η κύρια χώρα εισαγωγής σαντορινιού κρασιού.

Κατά τον 19ο αιώνα έως τις αρχές του 20ου, η ιστοφόρος ναυτιλία ήταν ιδιαίτερα ανεπτυγμένη και σημαντικός αριθμός Σαντορινιών πλοίων έπλεαν στο Αιγαίο μεταφέροντας αγαθά. Η οικονομική ανεξαρτησία που απέκτησαν μέσω αυτών των δραστηριοτήτων είναι σήμερα ορατή στα παλιά μεγάλα σπίτια που σώζονται ακόμη στα χωριά της Σαντορίνης.

Το ηφαιστειο της Σαντορίνης άρχισε να εκρήγνυται στις 26 Ιανουαρίου 1866. Η έκρηξη περιλάμβανε την έκχυση λάβας και τη δημιουργία δομών, ενώ ένας σεισμός 6,1 ρίχτερ έλαβε χώρα τις 30 Ιανουαρίου και προκάλεσε ζημιές σε 50 σπίτια και δύο εκκλησίες, ενώ η έκρηξη τελείωσε πολλούς μήνες μετά, στις 15 Οκτωβρίου 1870. Η έκρηξη έλαβε χώρα στο κρατήρα του Αγ. Γεωργίου και της Αφρόεσσας, δημιούργησε τις νησίδες του Μαΐου που σήμερα έχουν καταβυθιστεί και τριπλασίασε την έκταση της παλαιάς Καμένης.

Η πιο πρόσφατη έκρηξη του ηφαιστείου έλαβε χώρα από τις 10 Ιανουαρίου 1950 μέχρι 2 Φεβρουαρίου του ίδιου χρόνου και δημιούργησε το δόμο του Λιάστικα. Αυτά τα ηφαιστειακά πετρώματα είναι τα πιο πρόσφατα που δημιουργήθηκαν στην Ελλάδα.

Ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος, ο σεισμός του 1956

Κατά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, η Σαντορίνη καταλήφθηκε όπως και όλη η Ελλάδα πρώτα από τις Ιταλικές δυνάμεις το 1941 και έπειτα, το 1943, από τις Γερμανικές δυνάμεις κατοχής.

Αυτό, όμως, που προκάλεσε την μεγαλύτερη καταστροφή στο νησί είναι ο σεισμός του 1956: Στις 9 Ιουλίου 1956 σημειώθηκε κοντά στην Αμοργό σεισμός μεγέθους 7,8 ρίχτερ, ο οποίος ήταν ο ισχυρότερος που έλαβε χώρα στην Ευρώπη κατά τον 20ο αιώνα, ενώ ακολουθεί μετασεισμός 6,9 ρίχτερ με επακόλουθο εκτεταμένες καταστροφές σε Σαντορίνη, Αστυπάλαια, Ανάφη, Κάλυμνο, Λέρο, Αμοργό και Πάτμο, 53 θανάτους, καθώς και ένα από τα μεγαλύτερα τσουνάμι στο Αιγαίο, με ύψος μέχρι 25 μέτρα. Μετά από αυτό το γεγονός μεγάλο μέρος του πληθυσμού έφυγε από το νησί.³¹

³⁰ Πηγή: www.greece-is.com/masterpiece-island-poems-paintings-and-pictures-inspired-by-santorini

³¹ Πηγή: gnoristetinellada.gr/ Αναδρομές / Νησιά Αιγαίου Πελάγους / Ιστορική αναδρομή Σαντορίνη: Ένα νησί σωστό ηφαιστειο.

Εικόνα 18.
Goldner Photo Paris
(© Συλλογή Λ.
Ζώρζου).³²

³² Πηγή: www.facebook.com/Santorini-Archive-Project.

03

APXITEKTONIKH

«Η παραδοσιακή αρχιτεκτονική στη Σαντορίνη είναι ενταγμένη στην Αιγαιοπελαγίτικη. Ωστόσο “εκμεταλλεύεται” τις ιδιαιτερότητες του νησιού έτσι ώστε να δημιουργήσει ένα κτισμένο περιβάλλον με ασυνήθιστες ελευθερίες έκφρασης. Η ιδιομορφία του εδάφους επιτρέπει να υπάρχουν υπόγεια κτίσματα, ενώ από πάνω τους καλλιεργείται η γη, κτίσματα σε τόσο στενή συνύπαρξη ώστε δεν διακρίνεται πού σταματάει η μια ιδιοκτησία και πού αρχίζει η άλλη...».³³

Εικόνα 19. Η ανοικοδόμηση της Σαντορίνης – κάτοψη του νέου οικισμού από το αρχείο του Κωνσταντίνου Δεκαβάλλα.³⁴

³³ Πηγή: Μ.Δανέζης, 1939, «Το εθιμικόν δίκαιον της Θήρας κατά τον 18ο αιώνα».

³⁴ Πηγή: www.facebook.com/Santorini-Archive-Project.

Χαρακτηριστικό των υπόσκαφων είναι η απλότητα και η πλαστικότητα των όγκων καθώς και το ότι «διδασκούν» το ένα μέσα στο άλλο. Αυτή η μορφή σπιτιού αποτέλεσε πηγή έμπνευσης για τους αρχιτέκτονες των αρχών του 20ου αιώνα, μάλιστα επηρέασε μεταξύ άλλων τους Le Corbusier και Alvar Aalto.

Στο πρόσωπό του Le Corbusier εκφράστηκε ιδανικά η νεωτερικότητα του εικοστού αιώνα, με όλες τις αντιφάσεις και τις αντιπαραθέσεις της. Η σχέση του με την Ελλάδα και ιδιαίτερα με το Αιγαίο και την Σαντορίνη ήταν μια σχέση μαγείας και μαθητείας, με διαρκείς και αμοιβαίες ανταλλαγές, όπως ανέφερε ο ίδιος.³⁵

“Υποστηρίζω ότι κάθε άνθρωπος που αγαπά τη ζωή και αγωνιά για το αργό ναυάγιο της συνείδησής του, μέσα στη θύελα της πρώτης μηχανοκρατίας, πρέπει να επιβιβάζεται στο πλοίο από την Μασσαλία και να βάζει πλώρη για την Ελλάδα, εκεί βρίσκεται η αφετηρία της δύσης μας.” Το 1933 οι μοντέρνοι ταξιδεύουν στην Ελλάδα, αναζητώντας έναν κόσμο που θα μπορούσε να στηρίξει ακόμα καλύτερα τη δική τους ριζοσπαστική νεοτερότητα, γιατί θα ήταν ακόμα πιο αληθινός και παντοτινός από τα αρχαία μνημεία, θα ήταν αρχαίγονος. Θα βρισκόταν στην αρχή του κόσμου σε μία προϊστορία που θα συνεχιζόταν ζωντανή μέχρι το σύγχρονο παρόν και αυτό πίστεψαν ότι μπορούν να το βρουν στις Κυκλάδες και μες στις κυκλάδες πάνω απ’ όλα στη Σαντορίνη.³⁶

Εικόνα 20. Οι περίφημες στοές στα Φηρά (© Συλλογή Λ. Ζώρζου).³⁷

³⁵ Πηγή: aigaio.dev.edu.uog.gr

³⁶ Πηγή: Le Corbusier και η Μοντέρνα Σαντορίνη. Ε.Μ.Π. με την στήριξη του Δήμου Θήρας.

³⁷ Πηγή: www.facebook.com/Santorini-Archive-Project.

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΤΗΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ

Η κατοικία της αρχαίας περιόδου

«Αληθώς προς την
μεγαλοπρέπειαν ταύτην
της φύσεως μικρόν ανταπεκρίθη
η πόλις δια των κτηρίων αυτής.
Αι οικίαι έκειντο υπεράλληλοι
επί βαθμίδων επί της ράχεως
του βουνού και κατά την
ανατολικήν αυτού κλιτύν».

Hiller Von Gaertringen

Ελάχιστα στοιχεία υπάρχουν για αυτή την περίοδο και όλα οφείλονται στις ανασκαφές του καθηγητού Μαρινάτου και του Hiller Von Gaertringen κατά το παρελθόν (1899) του οποίου μια σαφή παρατήρηση για την αρχιτεκτονική της θήρας εκείνη την περίοδο παραθέτω παρακάτω:

«Αληθώς προς την μεγαλοπρέπειαν ταύτην της φύσεως μικρόν ανταπεκρίθη η πόλις δια των κτηρίων αυτής. Αι οικίαι έκειντο υπεράλληλοι επί βαθμίδων επί της ράχεως του βουνού και κατά την ανατολικήν αυτού κλιτύν».

Οι οικίες στο Ακρωτήρι διατάσσονται πυκνά σε οικοδομικά τετράγωνα. Τα περισσότερα σπίτια είναι διώροφα ή τριώροφα, με εισόδους που ανοίγουν στο δρόμο. Οι πόρτες έχουν μεγάλα λίθινα υπέρθυρα, ενώ οι τοίχοι είναι χτισμένοι με αργολιθοδομή και ενισχύονται μεκαλοδουλεμένους λίθους στις γωνίες, όπως συνέβαινε έως πρόσφατα στα ελληνικά χωριά.

Στα ισόγεια τα δωμάτια είναι μικρά και τα δάπεδα από πατημένη γη. Από τα ευρήματα, όπως είναι οι πίθοι, φαίνεται ότι τα δωμάτια των ισογείων χρησίμευαν ως εργαστήρια ή αποθήκες. Τα δωμάτια στους άνω ορόφους είναι μεγαλύτερα, με λιθόστρωτα δάπεδα και μεγάλα παράθυρα. Οι τοίχοι είναι καλυμμένοι με ασβεστοκονίαμα, ενώ πολλοί κοσμοούνται με εξαιρετες τοιχογραφίες.

Εντύπωση προκαλεί το αποχετευτικό σύστημα του οικισμού, με πήλινους αποχετευτικούς σωλήνες ενσωματωμένους στους τοίχους κάθε σπιτιού, που κατέληγαν σε αγωγούς κάτω από το λιθόστρωτο του κεντρικού δρόμου.³⁸

³⁸ Πηγή: Πτυχιακή «Παλιό πατητήρι στη Σαντορίνη, (Μεγαλοχώρι) μετατροπή του σε κατοικία. Παπανδρέου Νεφέλη.

Η κατοικία του Μεσαίωνα

Εικόνα 21. Αντηρίδες (© Συλλογή Λ. Ζώρζου).³⁹

Στη δεύτερη αυτή κατηγορία υπάγονται ορισμένες παλαιές οικίες κατάλοιπα οικιών των παλιών Καστελιών, όσες δηλαδή ξέφυγαν από τους καταστροφικούς ισχυρούς σεισμούς του νησιού ή από τις νεωτεριστικές τάσεις αναμόρφωσης που ήταν σύμφωνες με τις σύγχρονες απαιτήσεις των κατοικιών για άνετη διαβίωση.

Οι κατοικίες στενές και επιμήκεις παρατάσσονται ακτινικά, εφάπτονται μεταξύ τους και έχουν κοινή μεσοτοιχία πάνω στην οποία εδράζεται ο κυλινδρικός θόλος που τις καλύπτει. Λόγω της μεγάλης κλίσης που υπάρχει στα Καστέλια, οι κατοικίες είναι ως επί το πλείστον διώροφες ή τριώροφες.

Η είσοδος βρίσκεται στον υπερκείμενο όροφο ο οποίος είναι ισόπεδος προς την εσωτερική περιφερειακή οδό του οικισμού ενώ οι άλλοι δυο όροφοι είναι κατά τμήματα κτιστοί και κατά τμήματα λαξευμένοι στο χώμα (υπόσκαφοι). Τα προς τον εξωτερικό δακτύλιο τοιχώματα είναι ισχυρά και φέρουν μικρά ανοίγματα για ασφάλεια αλλά και προστασία από το εκτυφλωτικό φως και τους δυνατούς ανέμους.

Πάντοτε μεταξύ οδού και κτηρίου υπάρχει μικρή υποτυπώδης αυλή ελάχιστων διαστάσεων για την εξυπηρέτηση της κίνησης και της ζωής μέσα στην οικία.

Η αυλή είναι κρυμμένη από την οδό με τοίχο όπου και βρίσκεται η αυλόπορτα. Κάθε όροφος αποτελείται από ένα στενομέτωπο δωμάτιο το οποίο και εξυπηρετείται από μια στενή και απότομη εξωτερική κλίμακα. Τα βοηθητικά, υπόσκαφα ή κτιστά, είναι προσιτά από την αυλή και έχουν υποτυπώδεις διαστάσεις.³⁸

³⁹ Πηγή: www.facebook.com/Santorini-Archive-Project.

Από τον Μεσαίωνα μέχρι το τέλος του 18ου αι.

Η ασφάλεια των κατοίκων ήταν ο κύριος παράγοντας για τη διαμόρφωση του κατασκευασμένου χώρου και της αρχιτεκτονικής στο νησί. Οι άνθρωποι ήταν υποχρεωμένοι να αμύνονται στις επιθέσεις των πειρατών, άρα η αρχιτεκτονική έπρεπε να έχει αμυντικό χαρακτήρα και να καλύπτει βασικές ανάγκες.

Κοινωνικοί, οικονομικοί, κατασκευαστικοί και γεωμορφολογικοί παράγοντες έπαιξαν ρόλο στην ιδιότυπη αρχιτεκτονική μορφολογία. Τα οικονομικά μέσα ήταν περιορισμένα, τα σπίτια κτίζονταν συνήθως από ανειδίκευτους (συνήθως ήταν οι ίδιοι οι κάτοικοί τους) και σκάβονταν στην ηφαιστειακή γη ώστε να καλύψουν βιοτικές ανάγκες, χωρίς την πρόθεση να αναδειχθούν αρχιτεκτονικά.

Από τα τέλη του 18ου αιώνα, οι ανάγκες επιβίωσης ξεπεράστηκαν από ορισμένες ομάδες του πληθυσμού κι έτσι η αρχιτεκτονική άρχισε να εξυπηρετεί και άλλους σκοπούς. Οι άρχοντες και οι πλούσιοι μπορούσαν να φτιάξουν μεγάλα και περίτεχνα σπίτια. Μπορούσαν επίσης να αντιγράψουν ξένα πρότυπα, κυρίως με αναγεννησιακές ή νεοκλασικές επιρροές, βελτιώνοντας την τεχνική, φέρνοντας εξειδικευμένους τεχνίτες και πιο ακριβά υλικά. Η αρχιτεκτονική των σπιτιών του 18ου και του 19ου αιώνα δείχνει τις καλλιτεχνικές προθέσεις των μαστόρων και αντανακλά τα πρότυπα της μεγάλης αρχιτεκτονικής που προσαρμόστηκε στον ιδιόμορφο τόπο της Σαντορίνης.

Το ίδιο ίσχυσε και για τις μεγάλες εκκλησίες του τέλους του 19ου αιώνα, ή τα δημόσια κτίρια όπως σχολεία, μουσείο κ.α.. Η συνύπαρξη των οικιστικών συνόλων της λεγόμενης ανώνυμης αρχιτεκτονικής μαζί με αυτά της «επίσημης» (Οία, Φηρά, Μεσαριά) και τα μεμονωμένα κτίρια της τελευταίας, δημιουργούσε ένα μοναδικό αισθητικό αποτέλεσμα και απαντούσε στη νέα πραγματικότητα της κοινωνίας στη θήρα. Οι συνύπαρξη των δυο κόσμων, του Δυτικού και του Ορθόδοξου, είχε επίδραση τόσο στην κοσμική όσο και στην εκκλησιαστική αρχιτεκτονική.

Σε αυτή την Τρίτη κατηγορία υπάγονται οι μορφές εκείνες των κατοικιών οι οποίες δημιουργήθηκαν εντελώς απαλλαγμένες από το άγχος των πειρατικών επιδρομών στις περιοχές έξω από τα Καστέλια ή και μέσα σε αυτά ως μεταγενέστερα κτίρια.

Το ιδιόμορφο τοπίο της Σαντορίνης οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην αίσθηση ότι το νησί μοιάζει να αποτελείται από όγκους που υψώνονται πάνω από τη θάλασσα σχεδόν κατακόρυφα. Επίσης χαρακτηριστικό είναι και το έδαφος της θήρας, που τουλάχιστον στο ανώτερο στρώμα του, δεν είναι παρά ηφαιστειακή σκόνη, χώμα και στάχτη. Η άσπρη αυτή άμμος, μολονότι σκάβεται εύκολα, δεν καταρρέει. Αυτές οι συνθήκες οδήγησαν τους φτωχότερους κατοίκους του νησιού να σκάβουν οριζόντιες σπηλιές.⁴⁰

Η κατοικία των νεότερων χρόνων

⁴⁰ Πηγή: Η ανάπτυξη του τουρισμού στην νησιωτική περιοχή των κυκλάδων. Η περίπτωση της Σαντορίνης. Πανεπιστήμιο Αιγαίου. Σταυρινούδης Θεόδωρος.

Εικόνα 22. Τα Φηρά από την σπουδαία Nelly's (Ελλη Σουγιουλτζόγλου-Σεραϊδάρη) το 1925-1930.⁴¹

⁴¹ Πηγή: www.facebook.com/Santorini-Archive-Project.

Βασικοί τύποι οικισμών

Οι οικισμοί του νησιού διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες:

- **Γραμμικούς**, όπως οι οικισμοί Φήρα (ο οικισμός της Θήρας), Οία και Θηρασία που εκτείνονται κατά μήκος των απόκρυμων βράχων, πάνω στο χείλος του γκρεμού προς την καλντέρα.
- **Εξελιγμένους οχυρούς**, όπως οι οικισμοί Πύργος, Εμπορείο και Ακρωτήρι, ως αποτέλεσμα επέκτασης εκτός των τειχών προς όλες τις κατευθύνσεις,
- **Υπόσκαφους**, όπως οι οικισμοί Βόθωνας, Φοινικιά, Καρτεράδος, που χωρίς κέντρο απλώνονται σε εκτεταμένη περιοχή.⁴²

Ο πολεοδομικός ιστός των οικισμών της Σαντορίνης, πέρα από τις ιδιομορφίες που παρουσιάζει η ντόπια αρχιτεκτονική, έχει πολλά κοινά με άλλα νησιά του Αιγαίου. Η διαδοχή αξόνων παραλλήλων με τις τοπογραφικές καμπύλες και άλλων κάθετων προς αυτές δημιουργεί ένα ακανόνιστο και γραφικό πλέγμα, του οποίου οι αισθητικές αξίες έχουν πολλαπλά υμνηθεί. Οι μορφοπλαστικές ιδιότητες των ντόπιων υλικών προσφέρονται για τη δημιουργία αντηρίδων, σκεπαστών περασμάτων στους δρόμους, και για τη διαμόρφωση μεγάλης ποικιλίας από τελικές επιφάνειες.⁴³

Βασικοί τύποι κτισμάτων

Ως προς την κατασκευή, μια χρήσιμη διάκριση μπορεί να γίνει ανάμεσα σε κτίσματα υπόσκαφα (λαξεμένα στο κάθετο μέτωπο του στρώματος της άσπας), σε κτίσματα χτιστά (χτισμένα κανονικά πάνω στο έδαφος) και σε ημίχτιστα (όπου μέρος της κατασκευής είναι χτιστό, συνήθως από την πλευρά της προσπέλασης, και το υπόλοιπο είναι υπόσκαφο).⁴⁴

Τύποι των σπιτιών

- **Υπόσκαφα**
 - **Κτιστά**
 - **Ημίχτιστα**
-
- **Αστικά - αγροτικά σπιτια**
 - **Αρχοντικά του 18ου - 19ου αιώνα**
 - **Σπιτια ανωνυμής - λαϊκής αρχιτεκτονικής**
 - **Σπιτια ανωνυμής «μαστορικής» αρχιτεκτονικής**
 - **Καναβες**

⁴¹ Πηγή: Η μορφολογία της Σαντορίνης . www.morpho.gr

⁴² Πηγή: Πτυχιακή «Παλαιό πατητήρι στη Σαντορίνη, (Μεγαλοχώρι) μετατροπή του σε κατοικία. Παπανδρέου Νεφέλη.

⁴³ Πηγή: «Σαντορίνη - Κοινωνία και χώρος - 15ος-20ός αιώνας», της Δρος Δώρας Μονιούδη-Γαβαλά / Εκδοση του Ιδρύματος Μπελλώνια, στην ελληνική και την αγγλική γλώσσα.

Εικόνα 23. Μια από τις σημαντικότερες φωτογραφίες από το Καστέλι του Πύργου με κάτοικο να περπατάει στα στενά από την Nelly's. 1925-1930. (© Συλλογή Μουσείου Μπενάκη).⁴⁴

⁴⁴ Πηγή: www.facebook.com/Santorini-Archive-Project.

ΤΥΠΟΙ ΚΤΙΣΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΣΑΝΤΟΡΙΝΗΣ

Υπόσκαφα σπίτια

Το έδαφος της Θήρας είναι ξεχωριστό, καθώς αποτελείται από ηφαιστειακή σκόνη, χώμα και στάχτη.

Η άσπρη αυτή άμμος μολονότι σκάβεται εύκολα δεν καταρρέει. Γι' αυτό το λόγο οι φτωχότεροι κάτοικοι του νησιού οδηγήθηκαν στο να σκάβουν οριζόντιες σπηλιές.

Έτσι δημιουργήθηκαν οι υπόσκαφες κατοικίες. Τα υλικά τους είναι πέτρα (κόκκινη ή μαύρη) και η θηραϊκή γη. Αυτά μαζί με τον ασβέστη δημιουργούν ένα πολύ ισχυρό κονίαμα. Επίσης, αυτός ο τρόπος κατασκευής επιτρέπει τη δημιουργία μιας ποικιλίας μορφών με μεγάλη πλαστικότητα.⁴⁵

Τα υπόσκαφα σπίτια τα συναντάμε σε υπόσκαφους και γραμμικούς οικισμούς. Το υπόσκαφο είναι ένας χώρος «αρνητικός», λαξευμένος στο βράχο στο μέτωπο της άσπας.

Στενομέτωπα σπίτια, με μεγάλο βάθος, αποτελούνται από δύο χώρους. Ο μπροστινός χώρος είναι για διημέρευση και ο πίσω για ύπνο. Στην πρόσοψη των κτιστών σπιτιών ο τοίχος είναι κτιστός με τα απαραίτητα για το φωτισμό ανοίγματα. Παρόμοια ανοίγματα φέρει και ο διαχωριστικός τοίχος, τα οποία όμως δημιουργούν πρόβλημα στον φωτισμό και αερισμό του χώρου που βρίσκεται στο πίσω μέρος της κατοικίας.

Οι φέροντες τοίχοι μπορούν να έχουν πάχος 30-65εκ ενώ οι ελεύθεροι τοίχοι, τα στηθαία κλπ. πάχος 20-25εκ. Όλες οι επιφάνειες των τοίχων επιχρίονται με λάσπη (μείγμα θηραϊκής γης με νερό) και ορισμένες φορές, για την ενίσχυση της λάσπης, σφηνώνονται μικρά κομμάτια κοκκινόπετρας κατά διαστήματα στον σοβά.

Η οροφή είναι ημικυλινδρική για στατικούς λόγους. Το ημικυλινδρικό σχήμα της βοηθά στην αύξηση του φωτισμού και του αερισμού στο βάθος των κατοικιών. Ο ρόλος τους είναι πολύ σπουδαίος τις ζεστές ημέρες. Λόγω του μεγάλου ύψους, ο ανυψούμενος ζεστός αέρας συγκεντρώνεται ψηλά και φεύγει εύκολα από το φεγγίτη της πρόσοψης. Η θερμοχωρητικότητα των υπόσκαφων σπιτιών είναι θεωρητικά άπειρη. Είναι αυτή της γης. Έτσι η θερμοκρασία

Εικόνα 24.

Ακρωτήρι. Άποψη υπόσκαφης κατοικίας. Χαρακτηριστική είναι η δυνατότητα καλλιέργειας της γης πάνω από την κατοικία.⁴⁶

⁴⁵ Πηγή: Φηρά – Κοντοχώρι. Αρχιτεκτονική Σαντορινής, 5a.arch.ntua.gr/project/12817/13134

⁴⁶ Πηγή: Μέλισσα

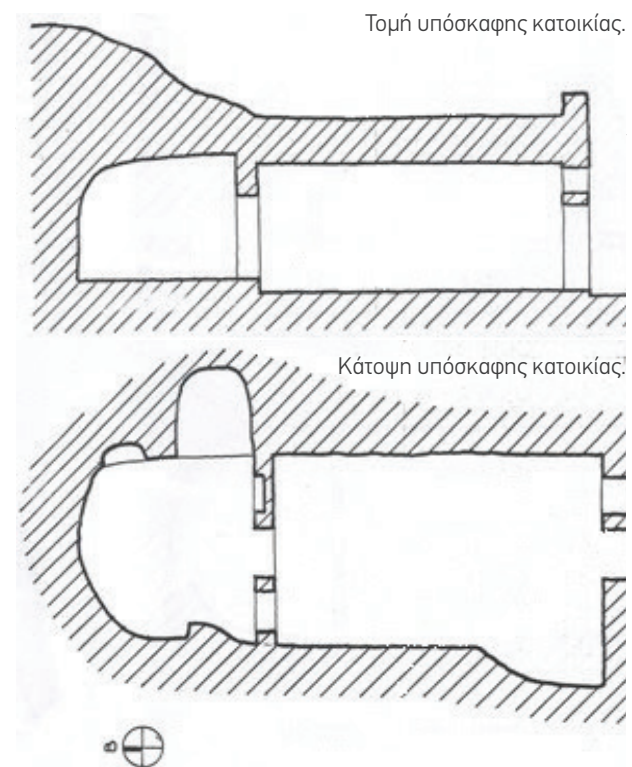

Εικόνα 25.

Οία. Άποψη συγκροτήματος κατοικιών, όπου φαίνεται καθαρά η αλληλοδιείσδυση των όγκων στην προσπάθεια εξοικονόμησης χώρου.⁴⁸

των τοιχωμάτων διατηρείται σταθερή γύρω στους 18°C. Αποτέλεσμα αυτού είναι να διατηρείται χαμηλή και σχεδόν σταθερή η θερμοκρασία στο εσωτερικό των υπόσκαφων σπιτιών. Σ' αυτούς τους χώρους, το αίσθημα δροσιάς οφείλεται στην απορρόφηση θερμότητας από τον εσωτερικό αέρα προς τα τοιχώματα της σπηλιάς. Συμβαίνει κάτι ανάλογο δηλαδή, με τις «μπίμπες» στις ζαγορινές κατοικίες.

Η παρουσία αυξημένης υγρασίας που ενισχύεται λόγω κακού αερισμού, κάνει αυτούς τους χώρους ανθυγιεινούς. Πολλές φορές ένα μέρος του χώρου διημέρευσης είναι κτισμένο έξω από το υπόσκαφο τμήμα του. Αυτό εξαρτάται από την οικονομική δυνατότητα του ιδιοκτήτη.⁴⁷

Τομή υπόσκαφης κατοικίας.

Κάτοψη υπόσκαφης κατοικίας.

Εικόνα 26.
Οία. Σκίτσα υπόσκαφης κατοικίας (κάτοψη, τομή). Διακρίνεται η προσπάθεια εξοικονόμησης χώρου & ο διαχωριστικός τοίχος.⁴⁹

⁴⁷ Πηγή: Η άλλη Σαντορίνη μας, allisantorini.blogspot.com

⁴⁸ Πηγή: Μέλισσα

⁴⁹ Πηγή: Βιβλιοθήκη Ε.Μ.Π.

Κτιστά σπίτια

αντιστηρίζονται με τις μακρινές πλευρές τους, αποκτώντας συνεχεία ως σύνολα και ισχυρή αντίσταση κατά των σεισμικών δονήσεων. Εξαίρεση αποτελούν τα αρχοντικά, τα οποία έχουν τετραγωνική κάτοψη και συχνά είναι ελεύθερα τοποθετημένα στο χώρο.⁵⁰ Η επίσημη, όμως, καθιερωμένη μορφή λαϊκής κατοικίας είναι η κτιστή. Τη συναντάμε είτε δομημένη ελεύθερη, είτε εφαπτόμενη κατά μια ή και περισσότερες πλευρές με την άσπα ή τις όμορες κατοικίες όπου υπάρχει στενότητα χώρου, ιδιαίτερα δε στους οικισμούς που είναι δομημένοι σε άκρως στενή και επικλινές έδαφος. Χάριν πάλι οικονομίας χώρου η συνήθης μορφή της πρόσοψης είναι στενή και όχι πλατιά.⁵¹

Όλες οι κτιριολογικές διατάξεις των κτιστών κατοικιών ακολουθούν κατ' αρχήν τις απλούστερες μορφές μονόχωρη, ενώ στις πιο σύνθετες διακρίνουμε την επανάληψη της δίχωρης κατοικίας.

Έτσι διακρίνουμε την κτιστή κατοικία σε απλή μονόχωρη, δίχωρη, δίδυμη δίχωρη, καθώς και τις διάφορες παραλλαγές αυτών ή την οικία σχήματος Γ την μονόχωρη λοιπόν οικία την συναντάμε κτιστή και σε μικρές διαστάσεις κυρίως έξω από τους οικισμούς. Σπάνια στις αγροτικές κατοικίες συναντάμε και τον δίχωρο τύπο.⁵¹

Εικόνα 27.

Τυπικές θολωτές κτιστές κατοικίες της Σαντορίνης. Παρατηρούνται δυο τρόποι εξωτερικής επίσκεψης στο θόλο: το αριστερό σπίτι έχει κτιστή σκάλα, ενώ στο δεξί έχουν αφεθεί επίτηδες μερικές πέτρες να εξέχουν της θολοδομίας.⁵²

Η Σαντορίνη, σε αντίθεση με τα Ζαγοροχώρια, δε διέθετε ποτέ ξυλεία και για αυτό η θολοδομία της αποδόθηκε σε μια προσπάθεια εξοικονόμησης δομικής ξυλείας. Σύμφωνα με μαρτυρίες περιηγητών, η Σαντορίνη προμηθευόταν ξυλεία από τα άφθονα δάση της Ίου και σε κάποια πρόσφατη περίοδο, από την Κρήτη.

Τυπικές θολωτές κτιστές κατοικίες της Σαντορίνης. Παρατηρούνται δυο τρόποι εξωτερικής επίσκεψης στο θόλο: το αριστερό σπίτι έχει κτιστή σκάλα, ενώ στο δεξί έχουν αφεθεί επίτηδες μερικές πέτρες να εξέχουν της θολοδομίας.⁴⁷ Η θερμοχωρητικότητα των κτιστών σπιτιών είναι αρκετή λόγω των τοίχων αλλά και λόγω της επαφής του ενός σπιτιού με το άλλο στους σφικτούς οικισμούς της Σαντορίνης. Λόγω της επαφής αυτής, οι θερμοκρασιακές μεταβολές

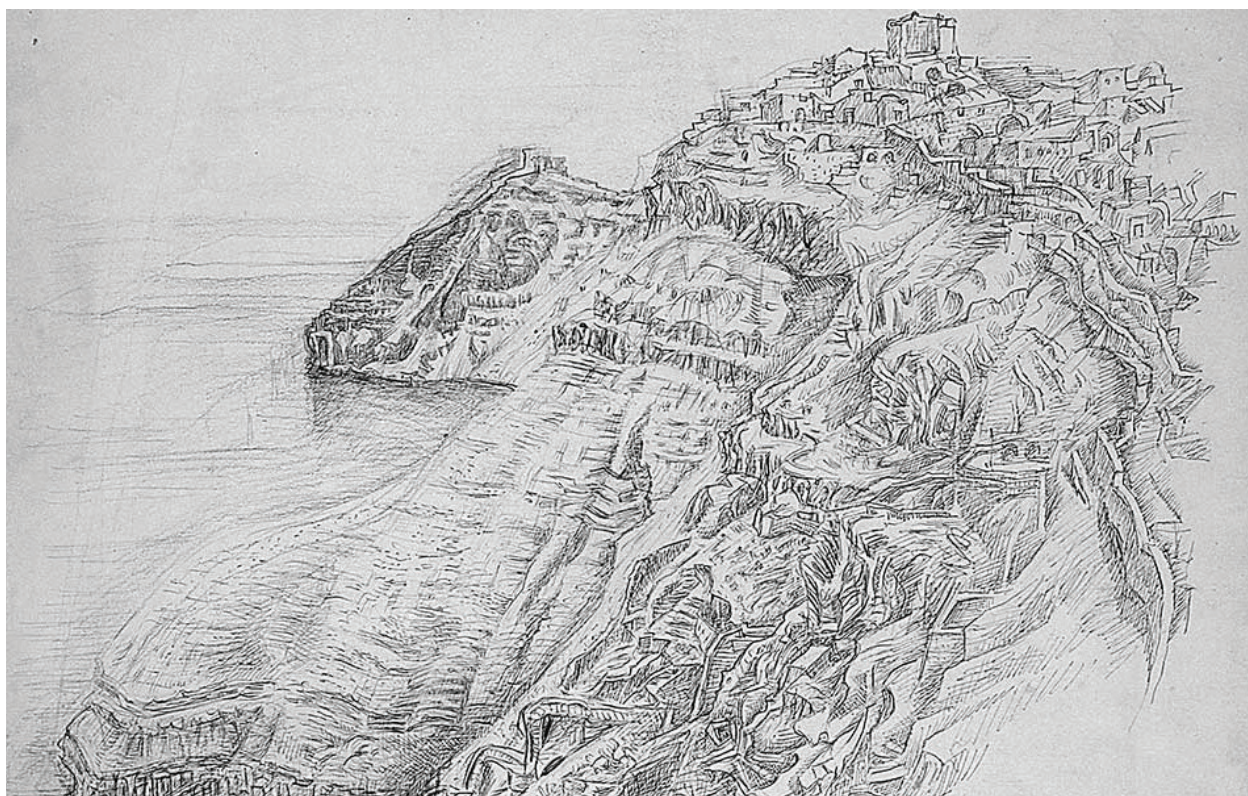
⁵⁰ Πηγή: Η άλλη Σαντορίνη μας. allisantorini.blogspot.com

⁵¹ Πηγή: «Παλαιό πατητήρι στη Σαντορίνη, (Μεγαλοχώρι) μετατροπή του σε κατοικία. Παπανδρέου Νεφέλη.

⁵² Πηγή: Μέλισσα

εξομαλύνονται και το εσωτερικό των κατοικιών βρίσκεται συνήθως στη ζώνη άνεσης.

Το καλοκαίρι που η εξωτερική θερμοκρασία είναι υψηλή, η θερμότητα που δέχεται το κέλυφος της κατασκευής από το περιβάλλον και τους κάτοικους αποθηκεύεται στη δομική μάζα. Το βράδυ που η θερμοκρασία είναι πιο χαμηλή από ότι την ημέρα, η αποθηκευμένη θερμότητα εκπέμπεται στο περιβάλλον και η μάζα αποφορτίζεται. Έτσι είναι έτοιμη να δεχθεί τα οποία θερμικά φορτία ηλιακής ακτινοβολίας της επόμενης ημέρας.⁵¹

Εικόνα 28. Νικόλαος Χατζηκυριάκος-Γκίκας «Σαντορίνη». (© Αρχείο Θηραϊκών Μελετών – Συλλογή Δημήτρη Τσίτουρα).⁵³

⁵³ Πηγή: www.facebook.com/Santorini-Archive-Project.

ΤΥΠΟΙ ΤΩΝ ΣΠΙΤΙΩΝ

Αστικά - Αγροτικά σπίτια

Εικόνα 29.

Μεροβίγλι. Αγροτικό σπίτι μέρος μεγαλύτερου συγκροτήματος.⁵⁵

Ο αρχικός τύπος κατοικίας στη Σαντορίνη ήταν αυτός που υπήρχε μέσα στα Καστέλια. Τα μονόχωρα σπίτια ήταν λιθόκτιστα ή υπόσκαφα, συνήθως διώροφα λόγω της στενότητας του χώρου, με στενό «μέτωπο». Μια εξωτερική σκάλα οδηγούσε στον όροφο. Το ισόγειο στέγαζε τους βοηθητικούς χώρους (στάβλους και αποθήκες).

Τα σπίτια των αρχόντων μέσα στα Καστέλια ακολουθούσαν την ίδια λογική, απλά ήταν μεγαλύτερα. Όταν οι οικισμοί επεκτάθηκαν εκτός των αμυντικών περιβόλων, τα σπίτια απέκτησαν προσκτίσματα που επικοινωνούσαν με το κεντρικό.

Τα αγροτικά σπίτια είχαν μεγάλη αυλή και τους βοηθητικούς χώρους (μικρό φούρνο συνήθως με κυλινδρικό σχήμα, στάβλους κ.α.). Βρίσκονταν στην ύπαιθρο ή στις παρυφές των οικισμών. Τα περισσότερα από αυτά διέθεταν κάναβες (οινοποιεία).⁵⁴

Αρχοντικά του 18ου - 190ου αιώνα

Εικόνα 30.

Οία. Δύο καπετανόσπιτα πάνω στον κεντρικό δρόμο του οικισμού.⁵⁶

Τα αρχοντικά της Σαντορίνης βρίσκονταν συγκεντρωμένα σε συγκεκριμένες περιοχές, όπως στη συνοικία Σιδερά στην πάνω μεριά της Οίας, στον Φραγκομαχαλά (βόρεια των Φηρών) καθώς και στο κέντρο της Μεσαριάς. Τα αρχοντικά αυτά δε μοιάζουν με το τυπικό νεοκλασικό ελληνικό αρχοντικό, αλλά παρουσιάζουν ορισμένες ιδιαιτερότητες.

Ο ημικυκλικός φεγγίτης πάνω από την κυρίως είσοδο, τα διακοσμητικά πιλάστρα της πρόσοψης και οι εναλλαγές στα υλικά της όψης μαρτυρούν βενετσιάνικες επιρροές. Κατά τα άλλα, τα αρχοντικά ήταν πέτρινα, σοβαντισμένα, με τις πόρτες και τα παράθυρα πλαισιωμένα από μάρμαρο. Πάνω από την κυρίως είσοδο δέσποζε μαρμάρινο αέτωμα, στο οποίο διάβαζε κανείς το όνομα του ιδιοκτήτη και τη χρονολογία κατασκευής.⁵² Έχουν επιρροές από το εξωτερικό (στοιχεία αναγεννησιακά, νεοκλασικά, ή και τα δυο), αφού οι ιδιοκτήτες τους είχαν επαφές με χώρες εκτός της Ελλάδας. Έχουν μνημειακές συμμετρικές όψεις και είναι επιβλητικά.⁵⁴

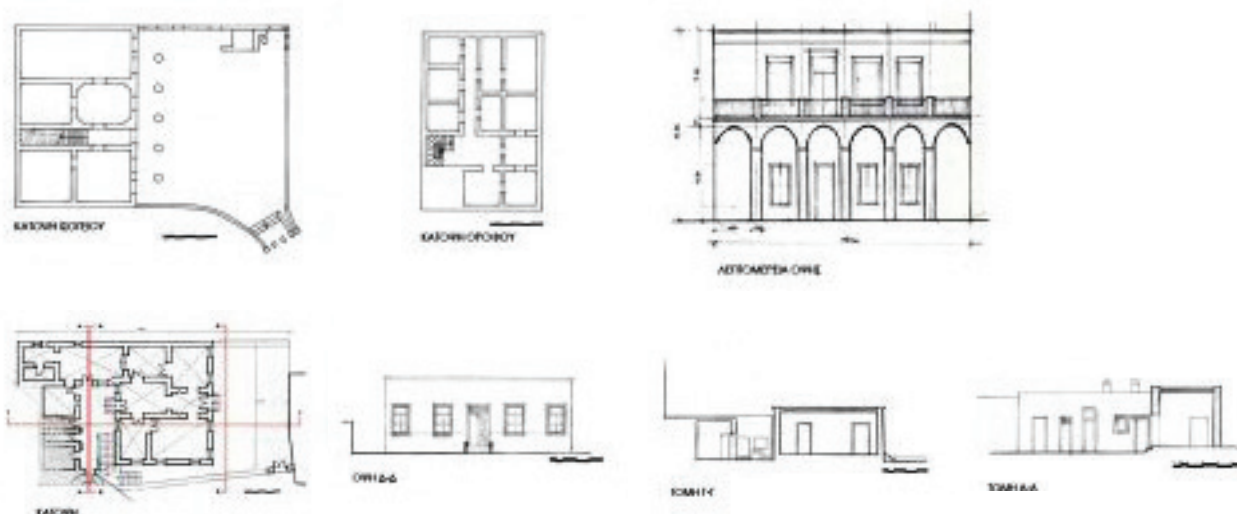
Τα σπίτια αυτά ήταν ιδιαίτερα ευρύχωρα και άνετα, καθώς ανήκαν σε πλούσιους. Όμως δεν αποδείχθηκαν ανθεκτικά και στο μεγάλο σεισμό του 1956 έπαθαν σοβαρές ζημιές. Σήμερα υπάρχουν απομεινάρια μόνο των παλιών αρχοντικών καθώς και ελάχιστα που έχουν αναπαλαιωθεί.

⁵⁴ Πηγή: «Σαντορίνη - Κοινωνία και χώρος - 15ος-20ός αιώνας», της Δρος Δώρας Μονιούδη-Γαβαλά / Εκδοση του Ιδρύματος Μπελλώνια, στην ελληνική και την αγγλική γλώσσα.

⁵⁵ Πηγή: Φηρά - Κοντοχώρι. Αρχιτεκτονική Σαντορινής, 5a.arch.ntua.gr/project/12817/13134

⁵⁶ Πηγή: Μέλισσα

Εικόνα 31. Σχέδια διόροφου καπετανόσπιτου και ισόγειας κατοικίας λαϊκής αρχιτεκτονικής.⁵⁷

Σπίτια ανώνυμης - λαϊκής αρχιτεκτονικής

Κτίστηκαν από ανειδίκευτους ανθρώπους, απλά για να καλύψουν τις ανάγκες στέγασης, ωστόσο κατέληξαν να αποτελούν καλλιτεχνικά έργα με μοναδική αισθητική! Είναι τα περισσότερα στο νησί. Το κύριο χαρακτηριστικό τους είναι η απλότητα και η πλαστικότητα των κτιριακών όγκων. Ενδιαφέρον έχει το γεγονός ότι «διεισδύουν» το ένα μέσα στο άλλο, έχουν θόλους με διάφορα σχήματα ή μεγέθη και οι υπαίθριοι χώροι τους έχουν ακανόνιστα σχήματα. Στις προσόψεις υπάρχουν μικρά ανοίγματα, παράθυρα και πόρτα με ημικυκλικό φεγγίτη. Οι προσόψεις στα σπίτια της λαϊκής αρχιτεκτονικής είχαν μεγάλες και συνεχόμενες λευκές (γαλαχτισμένες) επιφάνειες χωρίς αρχιτεκτονικό διάκοσμο.⁵⁴

Στις εκκλησίες του νησιού κυριαρχεί η αξιοθαύμαστη ανώνυμη (λαϊκή) αρχιτεκτονική. Ως επί το πλείστον έχουν μεγάλες, κατάλευκες, επιφάνειες σε τμήματα με μορφή κύβου, ορθογώνιου παραλληλεπίπεδου, οκταγωνικού πρίσματος, σφαίρας και κυλίνδρου. Δεν έχουν αρχιτεκτονικό διάκοσμο και διαθέτουν λίγα και μικρά ανοίγματα. Υπάρχουν και οι μεγάλοι ναοί που κτίστηκαν στα τέλη του 19ου αιώνα. Χαρακτηριστικά δείγματα ήταν η Παναγία του Μπελλώνια στα Φηρά και ο Άγιος Γεώργιος στην Οία (πριν από τον σεισμό). Βασίζονται σε βυζαντινά και κλασικά ελληνικά αρχιτεκτονικά πρότυπα.⁵⁸

⁵⁷ Πηγή: Μέλισσα

⁵⁸ Πηγή: Ι. Κουμανούδης «Τα λαϊκά σπίτια και οι εκκλησίες της Σαντορίνης», από το βιβλίο «Σαντορίνη» του Μιχαήλ Δανέζη/1971. Επιμέλεια Εμμ. Α. Λιγνός.

Τύποι ναών

Υπάρχουν υπόσκαφοι και κτιστοί, που είναι οι πολυπληθέστεροι. Υπόσκαφες είναι το ένα πέμπτο των εκκλησιών του νησιού και έχουν φτιαχτεί όπως τα αντίστοιχα σπίτια. Είναι μικρές και απλές, οι χώροι τους είναι σπηλαιώδεις και σκοτεινοί, δεν έχουν διάκοσμο, αλλά παρόλα αυτά συγκινούν τον επισκέπτη ως έργα πίστης φτωχών ανθρώπων.

Οι κτιστές εκκλησίες, συγκριτικά με τις άλλες των Κυκλάδων, έχουν την ιδιαιτερότητα ότι εντάχθηκαν σ' ένα ηφαιστειακό περιβάλλον, με απόλυτη προσαρμογή στα τοπικά υλικά, από τεχνίτες που διατήρησαν την παράδοση.

Ο απλούστερος αρχιτεκτονικός τύπος είναι η Βασιλική, μονόκλιτη μαρμαροσκέπαστη, ή με τρούλλο, δίκλιτη (πιο σπάνιος τύπος, με χαρακτηριστική την Αγία Ειρήνη στην Περίσσα κτισμένη πριν τον 12ο αιώνα). Τρίκλιτη Βασιλική είναι ο Άγιος Νικόλαος ο Κίσηρας στον Πύργο. Υπάρχουν επίσης Σταυροθολικοί και Σταυροειδείς εγγεγραμμένοι ναοί.⁵⁹

Σπίτια ανώνυμης "μαστορικής" αρχιτεκτονικής

Δημιουργήθηκαν από τεχνίτες. Ήταν μεγαλύτερα και πιο σύνθετα από τα σπίτια της ανώνυμης αρχιτεκτονικής. Χαρακτηριστικό δείγμα της κατηγορίας αποτελούν τα περισσότερα αστικά σπίτια και οι εκκλησίες.⁶⁰

Εικόνα 32. Φωτογραφία του Δημήτρη Χαρισιάδη από το μοναστήρι του Αγίου Νικολάου στο Ημεροβίγλι. (© Συλλογή Δημήτρη Τσίτουρα).⁶¹

⁵⁹ Πηγή: Ι. Κουμανούδης «Τα λαϊκά σπίτια και οι εκκλησίες της Σαντορίνης», από το βιβλίο «Σαντορίνη» του Μιχαήλ Δανέζη/1971. Επιμέλεια Εμμ. Α. Λιγνός.

⁶⁰ Πηγή: «Σαντορίνη - Κοινωνία και χώρος - 15ος-20ός αιώνας», της Δρος Δώρας Μονιούδη-Γαβαλά / Εκδοση του Ιδρύματος Μπελλώνια, στην ελληνική και την αγγλική γλώσσα.

⁶¹ Πηγή: www.facebook.com/Santorini-Archive-Project.

Κάναβες

Κάθε σπίτι στη Σαντορίνη σχεδόν διαθέτει κάναβα, υπόσκαφη δηλαδή οйнаποθήκη και εργαστήριο παρασκευής κρασιού.

Σύμφωνα με τον αρχιτέκτονα και καθηγητή του ΕΜΠ, κ. Δημήτρη Φιλιππίδη: «Όσο πλούσια είναι η ποικιλία των σπιτιών που κτίζονταν στο νησί, άλλο τόσο είναι και η φαντασία με την οποία σχηματίζονταν οι κάναβες και μάλιστα με περιορισμένα μέσα και με ντόπια ηφαιστειακά υλικά. Στη Φοινικιά οι κάναβες ήταν ισάριθμες με τα σπίτια και ξεχώριζαν μόνο από τη χαρακτηριστική δίφυλη τοξωτή τους είσοδο που έπρεπε να είναι φαρδιά για να χωρούν να περάσουν τα μεγάλα βαρέλια (άφορες) για να πλυθούν πριν γεμίσουν με μούστο κάθε χρόνο. Η ομοιότητά τους με τα σπίτια τονίζεται επειδή διαθέτουν αυλές και μικρούς βοηθητικούς χώρους. Στο εσωτερικό της η κάναβα αποτελείται από έναν ή περισσότερους θόλους. Στον απλούστερο τύπο της κάναβας με τον ένα θόλο βλέπει κανείς μπαίνοντας τις δυο σειρές με βαρέλια, τις στίβες, που αφήνουν ανάμεσά τους διάδρομο. Εκεί που τελειώνουν τα βαρέλια βρίσκεται ο ληνός (κατακόρυφος κυλινδρικός λάκος μέσα στο έδαφος, βάθους 70-130 εκ.) και πλάι του ως το τέλος του θόλου, το πατητήρι, πίσω από έναν χαμηλό τοίχο. Τα σταφύλια πατιούνταν στο πατητήρι, ο μούστος ακολουθώντας ένα ειδικό κανάλι έτρεχε μέσα στο ληνό και από εκεί, με τη χρήση δοχείου, γέμιζαν τα βαρέλια. Στα νεότερα χρόνια για το πάτημα χρησιμοποιήθηκαν και βιομηχανικές πρέσες».

Αρκετές κάναβες είχαν δυο πατητήρια – ένα μεγάλο για τα άσπρα σταφύλια (ασύρτικο, αηδάνι, αθήρι) κι ένα μικρό για τα κόκκινα- και δυο ληνούς. Στους βοηθητικούς χώρους περιλαμβάνονταν στάβλοι για τα ζώα, ή μια μικρή κουζίνα για την προετοιμασία πρόχειρου φαγητού.

Οι κάναβες πρόσφεραν ιδανικές συνθήκες υγρασίας και σταθερής θερμοκρασίας για να ωριμάσει σωστά το κρασί. Με το πέρασμα του χρόνου η παραγωγή κρασιού στο νησί εξελίχθηκε κι έτσι κτίστηκαν μεγάλες μονάδες που διαφέρουν από τις παλιές κάναβες στο ότι έχουν μεγαλύτερου μεγέθους θόλους που καλύπτουν μεγάλη έκταση, και μεγάλη αυλή. Αποτελούν χωριστά συγκροτήματα και δε συνδυάζονται, όπως οι παλαιότερες, με την κατοικία του παραγωγού. Τέτοιες κάναβες διατηρούνται ακόμη στη Μεσσαριά, στο Μεγαλοχώρι, στην Επισκοπή Γωνιά και στην Εξω Γωνιά.

Στις παλιές κάναβες υπήρχε και το ρακιδιό, δηλαδή η μονάδα όπου παρήγαγαν ρακί με απόσταξη από τα τσίκουδα, τα υπολείμματα από το πάτημα των σταφυλιών. Η απόσταξη αυτή απαιτούσε την ύπαρξη εστίας που έκαιγε κάτω από το χάλκινο ρακοκάζανο. Οι ατμοί του οινοπνεύματος περνούσαν από έναν λεπτό σωλήνα με τη μορφή έλικας, τη σερπαντίνα, που διαρκώς ψυχόταν με νερό, για να συλλεχθεί μετά σε υγρή μορφή σε δοχεία. Αρχικά οι κάναβες και τα ρακιδιά στεγάζονταν στον ίδιο χώρο, ή διέθεταν κοινή αυλή.⁶²

⁶² Πηγή: Από το βιβλίο «Σαντορίνη: Θήρα, Θηρασιά, Ασπρονήσι, Ηφαιστεια», του Ιωάννη Μ. Δανέζη/ 2001, Διευθυντής Εκδόσης Εμμ.Α. Λιγνός.

Εικόνα 35. Σκίτσο εξωτερικού υπόσκαφου.⁶³

⁶³ Πηγή: 5a.arch.ntua.gr/project/12816/13291

ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΑ ΥΛΙΚΑ ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΣΤΙΚΕΣ ΜΕΘΟΔΟΙ

Οικοδομικά υλικά

Τα μοναδικά οικοδομικά υλικά της Σαντορίνης συντέλεσαν επιπρόσθετα στη μορφοπλαστική ιδιαιτερότητα της τοπικής, παραδοσιακής αρχιτεκτονικής.

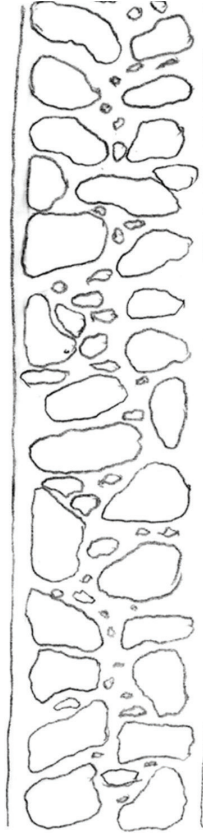
Πρόκειται για τη μαυρόπετρα, πολύ σκληρό υλικό για τους φέροντες τοίχους. Την κοκκινόπετρα, συμπαγή για παραστάδες, υπέρθυρα και επενδύσεις, και σπογγώδη για την κατασκευή θόλων. Την κίσηρη ή ελαφρόπετρα για βατά δώματα πάνω από τους θόλους. Την άσπα ή θηραϊκή γη, μέσα στα στρώματα της οποίας λαξεύονται οι υπόσκαφοι χώροι. Η τελευταία αποτελεί επίσης συστατικό εξαιρετικών κονιαμάτων με μεγάλες μηχανικές αντοχές για κατασκευή θόλων και σταυροθολίων χωρίς οπλισμό.

Οι θόλοι

Καθώς η Σαντορίνη δε διέθετε ποτέ ξυλεία, οι υπόσκαφες και οι θολωτές κατασκευές συντέλεσαν στο έπακρο στην εξοικονόμηση οικοδομήσιμης ξυλείας. Τα υπόσκαφα κτίσματα είναι λαξευμένα στο κάθετο μέτωπο του στρώματος της ηφαιστειακής θηραϊκής γης. Η πρόσοψη των υπόσκαφων χτίζεται με πέτρινο τοίχο με ανοίγματα για το φωτισμό και τον αερισμό του εσωτερικού, σχεδόν πάντα συμμετρικά: εξώπορτα στον άξονα, παράθυρα δεξιά και αριστερά, και μικρός φεγγίτης πάνω από την πόρτα.

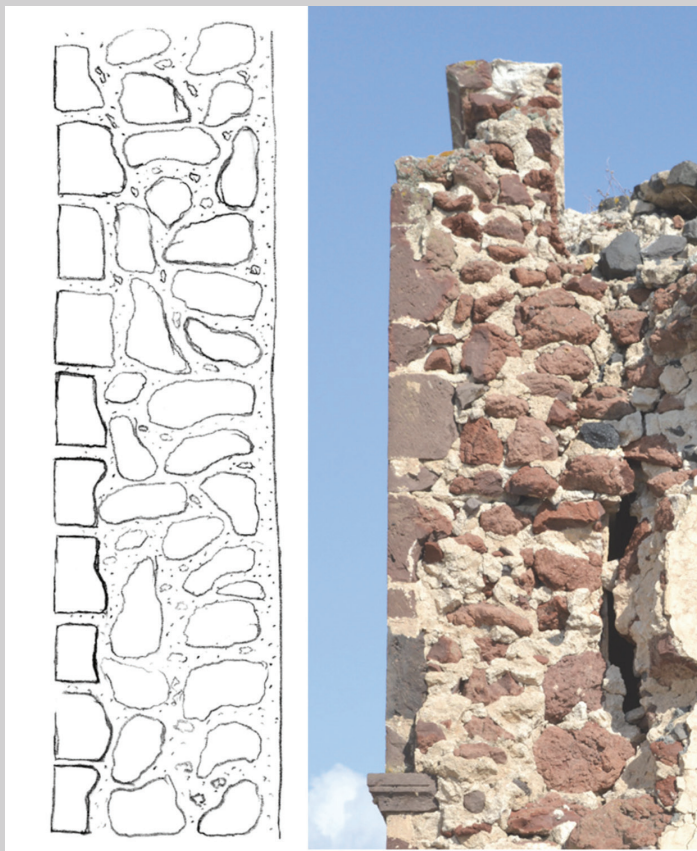
Οι θολωτές κατασκευές είναι κτιστές πάνω στο έδαφος ή ημίκτιστες (τμήμα κτιστό στην είσοδο και το υπόλοιπο υπόσκαφο). Ο θόλος αναπτύσσεται συνήθως κατά μήκος των στενών τοιχοποιιών από φέρουσα λιθοδομή. Η κατασκευή των θόλων είναι μια ειδική παραδοσιακή τεχνική που έχει εξελιχθεί με το πέρασμα του χρόνου και με τη συμβολή της εμπειρίας των τεχνιτών. Τα τοπικά οικοδομικά υλικά χρησιμοποιούνται με εντυπωσιακή ευχέρεια και οικονομία. Ξυλότυποι που αφαιρούνται και επαναχρησιμοποιούνται, χαλίκια κίσηρης με ελάχιστο βάρος, χυτά ισχυρά κονιάματα με εξαιρετικές στατικές και υδραυλικές ικανότητες. Ο θόλος, ανάλογα με τις ανάγκες, είτε αφήνεται γυμνός είτε συμπληρώνεται με κίσηρη ώστε να δημιουργηθεί ένα βατό δώμα. Καθώς το νερό είναι πολύτιμο αγαθό στα νησιά, τόσο οι θόλοι όσο και τα επίπεδα δώματα αποτελούν ένα σύστημα συλλογής των ομβρίων υδάτων στις υπόγειες συνήθως στέρνες.⁶⁴

⁶⁴ Πηγή: Η πολιτιστική κληρονομιά για μία νέα μορφή τουρισμού. Παράδειγμα Σαντορίνη. Παπαλέξη Φλώρα.

Εικόνα 36.
Απλή τοικοποιία όπου το λιθόσωμα
απλά επιχρίεται.⁶⁵

⁶⁵ Πηγή: 5a.arch.ntua.gr/project/12816/13460

Εικόνα 37.
Τοιχοποιία η οποία ενισχύεται εξωτερικά
με μια στρώση από λαξευτούς λίθους.⁶⁶

⁶⁶ Πηγή: 5a.arch.ntua.gr/project/12816/13460

Τα δάπεδα

Κατασκευάζονταν συνήθως με επίστρωση θηραϊκού κονιάματος, στο οποίο πρόσθεταν άμμο για να αυξήσουν την αντοχή στην τριβή. Συχνά χρησιμοποιούσαν και πλάκες από την Ιο. Ξύλινα δάπεδα συναντάμε σε λίγα πλούσια σπίτια. Στις αυλές χρησιμοποιούσαν μαυρόπετρες, ή κατασκεύαζαν διακοσμητικά σχέδια από ηφαιστειακές ή θαλάσσιες πέτρες, τα λεγόμενα «χοκλύδια».⁶⁸

Οι τοιχοποιίες

Κατασκευάζονταν, συνήθως, από αργολιθοδομές. Ήταν “κολυμπητές”, χωρίς οι λίθοι να διασταυρώνονται μεταξύ τους με ανάμειξη μικρών και μεγάλων λίθων. Οι μορφές των αργών λίθων. Οι μορφές των αργών λίθων δεν είχαν μεγάλες επιφάνειες εδράσεων άρα, ήταν επιβεβλημένη η συνεχής παρεμβολή μικρών λίθων.

Επιμελημένες επενδύσεις με λίθους σε προσόψεις κατασκευασμένες με ισόδομη κοκκινόπετρα υπήρχαν σε ορισμένα αρχοντικά της Οίας.

Τα ανοίγματα

Οι πόρτες και τα παράθυρα είχαν πάντοτε πλαίσια που κατασκευάζονταν από λαξευτές κοκκινόπετρες σε περιμετρική διάταξη. Τα πλαίσια βρίσκονταν σε μικρή υποχώρηση από την πρόσοψη, ενώ η δημιουργούμενη σκιά έδινε ενδιαφέρον αισθητικό αποτέλεσμα. Οι πόρτες ήταν σχεδόν πάντοτε δίφυλλες με ευθύγραμμο υπέρθυρο.

Οι πόρτες στις κάναβες ήταν πάντοτε τοξοτές. Τα παράθυρα ήταν πάντοτε ορθογωνικά. Οι πόρτες και τα παράθυρα είχαν χρωματισμούς που άνηκαν σε δυο μεγάλες κατηγορίες: στο καστανόφαιο χρώμα του ηφαιστειακού βράχου και στο χρώμα της θάλασσας.⁶⁹

⁶⁸ Πηγή: Φηρά – Κοντοχώρι. Υλικά. 5a.arch.ntua.gr/project/12817/13134

⁶⁹ Πηγή: «Παλαιό πατητήρι στη Σαντορίνη, (Μεγαλοχώρι) μετατροπή του σε κατοικία. Παπανδρέου Νεφέλη.

Η ΣΤΕΓΑΣΗ ΣΤΗ ΣΑΝΤΟΡΙΝΗ

Η εξέλιξη της στέγασης

Το ιδιαίτερο αρχιτεκτονικό στοιχείο στην αρχιτεκτονική της Σαντορίνης είναι η στέγαση με ημικυλινδρικό θόλο αποτέλεσμα της ιδιομορφίας των υπόσκαφων κατασκευών. Η ιδιομορφία του ηφαιστειακού εδάφους της Σαντορίνης και η ευκολία εκσκαφής της θηραϊκής γης, δημιούργησαν τις υπόσκαφες κατοικίες με ημικυλινδρικό θόλο, οι οποίες φωτίζονταν από μικρά ανοίγματα στην όψη. Η όψη, προβάλλοντας 1-2 μέτρα από το έδαφος, ορθογωνιάζονταν ώστε να δημιουργεί προβολή της αυλής της υπερκείμενης κατοικίας.

Η μορφή του ημικυλινδρικού υπόσκαφου θόλου χρησιμοποιήθηκε σποραδικά για τη στέγαση μικρών υπέργειων αποθηκών και ταρσανάδων στις σκάλες του νησιού.

Η ιστορική ανάλυση διαφωτίζει τη διαδρομή της παραδοσιακής στέγασης. Οι αρχαιότεροι οικισμοί χρονολογούνται από τη 2η χιλιετηρίδα π.Χ. και ανασκάφθηκαν στο Ακρωτήρι, στο ανατολικό άκρο του νησιού.

Τα ερείπια των κατοικιών αποδεικνύουν ότι πρόκειται για διώροφες κατοικίες, οι οποίες στεγάζονταν με βατό δώμα και μεταχειρίζονταν προχωρημένη τεχνολογία κατασκευής με ξύλινα chainages και ήταν διακοσμημένες με εντυπωσιακές τοιχογραφίες. Αργότερα το νησί κατοικήθηκε (κατά το 900 π.Χ) στο οροπέδιο που σχηματίζει το Μέσα Βουνό, επίσης με κατοικίες που στεγάζονταν με δώμα.

Κατά τη βυζαντινή εποχή, η Σαντορίνη, κατοικήθηκε στους πρόποδες του Μέσα Βουνού κοντά στο σημερινό Καμάρι, όπου δημιουργήθηκε αρχικά ο οικισμός Οία. Εδώ χρησιμοποιείται το οικοδομικό στοιχείο του τόξου, σε 19 κατοικίες οι οποίες ανασκάφτηκαν, ώστε να γίνει επέκταση της μονόχωρης κατοικίας μ' ένα μικρότερο δωμάτιο. Το τόξο εδράζεται σε πεσσούς και στηρίζει ξύλινα δοκάρια, επάνω στα οποία εδράζεται το δώμα.

Τον 7ο μ. Χ. αιώνα, η περιοχή της Μεσογείου ταρασσεται από τις επιδρομές των Αράβων και αργότερα των πειρατών. Αυτή την περίοδο εικάζεται ότι άρχισαν να επεκτείνονται οι υπόσκαφες κατοικίες στην καλδέρα, επειδή ήταν ιδιαίτερα προστατευμένη περιοχή. Την εποχή της ενετικής κυριαρχίας κατασκευάστηκαν οχυρά στο νησί (καστέλια), τα ερείπια των οποίων σώζονται μέχρι σήμερα και πιθανότατα άρχισαν να κατασκευάζονται στις "σκάλες" και στους όρμους, τα μικρά υπέργεια θολωτά αποθηκευτικά κτίσματα, τα οποία στεγάζονται με ημικυλινδρική μη βατή στέγαση. Μέχρι το 15ο αιώνα επομένως είχαν παρουσιαστεί τα κύρια στοιχεία στέγασης, στην αρχιτεκτονική της Σαντορίνης, στα οποία προστέθηκαν κατά το 19ο αιώνα μερικά παραδείγματα κεραμοσκεπών, σύμφωνα με τις αρχές του νεοκλασικισμού.⁷⁰

Εικόνα 38. Η εκκλησία του Αγίου Γεωργίου στέκεται στην κορυφή ηφαιστειογενούς βράχου, περιστοιχισμένη από σπίτια. Το μονοπάτι οδηγεί στον Σκάρο και στην εκκλησία του Αγίου Ιωάννη του Κατψόρη.⁷²

Αρχιτεκτονικά στοιχεία της στέγασης

Η οχυρωμένη δόμηση σε “καστέλια”, εικάζεται ότι ξεκίνησε από το 14ο αιώνα αρχικά στο Σκάρο και στον Άγιο Νικόλαο (Οία) και αργότερα στον Πύργο, στο Εμπορείο, στο Ακρωτήρι και στην Παναγιά (Φηρά), ενώ προστέθηκαν “γουλάδες” και “βίγλες” σε διάφορα σημεία του νησιού. Τα “καστέλια” ήταν οχυρωμένοι οικισμοί - μεγάλοι σχετικά σχήματος - όπου διέμενε το σύνολο του πληθυσμού, σε κατοικίες, οι οποίες στεγάζονταν με δώμα, όπως και ο κεντρικός πύργος.

Οι “γουλάδες” ήταν πολυώροφοι αμυντικοί πύργοι, ορθογώνιας κάτοψης, με κινητή πρόσβαση στο όροφο (στις επάλξεις και στις καταχύστρες), οι οποίοι στεγάζονταν με δώμα. Σήμερα σώζεται η τεχνική δόμησης “γουλά” στο Εμπορείο, ενώ υπάρχουν ερείπια στην Επάνω Μεριά (Οία), στα Φηρά και στο “καστέλι” του Ακρωτηρίου.

Οι “βίγλες” ήταν στρογγυλοί πύργοι στις ακτές, όπου διέμεναν φύλακες για εποπτεία, ερείπια των οποίων υπάρχουν στο Ημεροβίγλι, και στη θέση Βίγλα στο νότιο τμήμα του νησιού.

Στις αρχές του 20ού αιώνα τα στοιχεία στέγασης, τα οποία σώζονταν στη Σαντορίνη ήταν τα παρακάτω:⁷¹

Δώμα

Υπόσκαφος θόλος

Ημικυλινδρικός μη βατός θόλος

Κεραμοσκεπή

⁷⁰ Πηγή: Ο υβριδισμός στη Σαντορίνη.users ntua.gr

⁷¹ Πηγή: «Παλιό πατητήρι στη Σαντορίνη, (Μεγαλοχώρι) μετατροπή του σε κατοικία. Παπανδρέου Νεφέλη.

⁷² Πηγή: www.facebook.com/Santorini-Archive-Project.

Οι οικισμοί, με κριτήριο το στοιχείο της στέγασης

1. Δώμα

Στους περισσότερους οικισμούς επικρατεί η στέγαση με δώμα (20 οικισμοί)

2. Δώμα βατό αυλή της υπερκείμενης οικίας

Κυριαρχεί στους υπόσκαφους οικισμούς (5 οικισμοί)

3. Δώμα και ημικυλινδρική θολωτή στέγαση

Μοιράζεται στις νεο-παραδοσιακές γειτονιές και τα ξενοδοχειακά συγκροτήματα, που οικοδομούνται την τελευταία πεντηκονταετία, διάσπαρτα στο νησί.

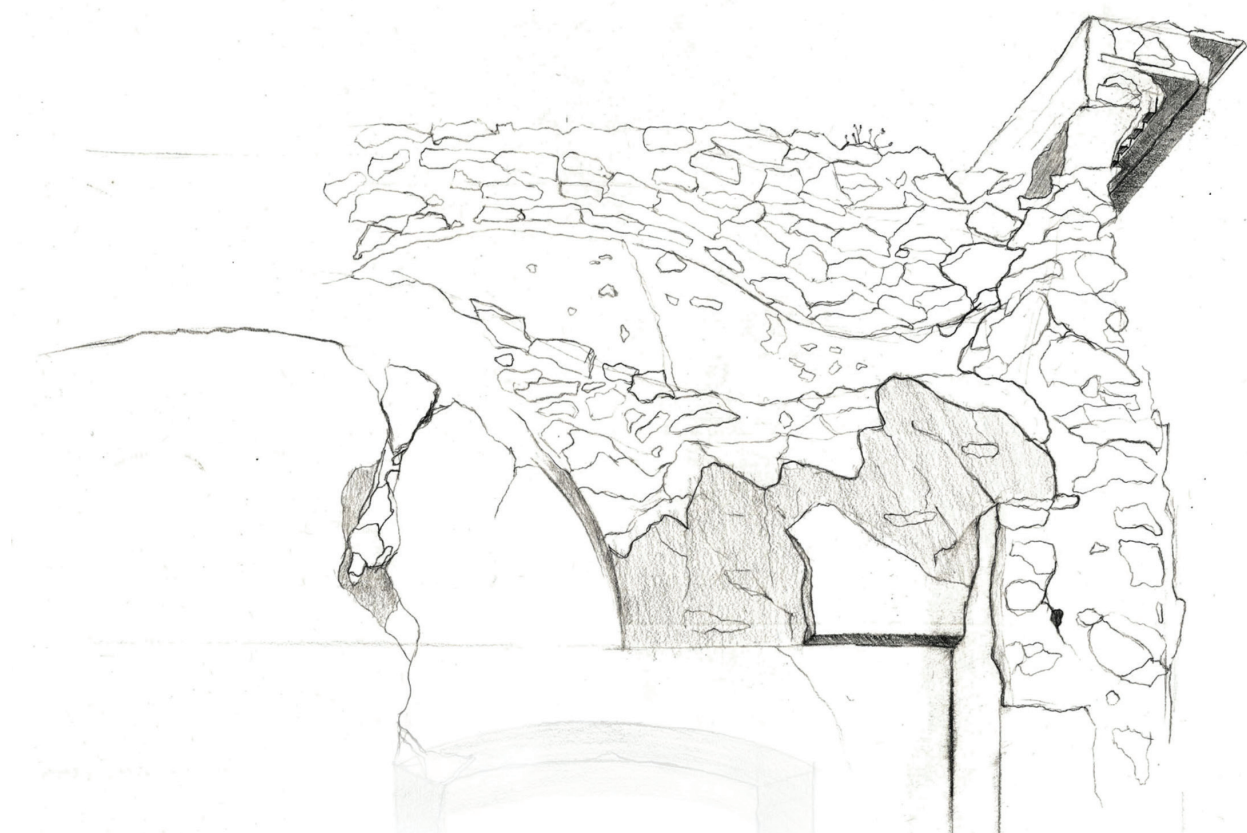
4. Θολωτή ημικυλινδρική στέγαση

Επικρατεί στις «σκάλες» της καλδέρας (5 οικισμοί).

Εικόνα 39.
Τομή τοικοποιίας και γένεσης θόλου.⁷³

Ακρωτήρι	Δώμα	Όρμος Φηρών	Δώμα
Βόθωνας	Δώμα, υπόσκαφα	Παλαιά Καμμένη	Δώμα
Αγ. Παρασκευή	Δώμα	Καρτεράδος	Δώμα
Βούρβουλος	Δώμα	Εξω Γυαλός	Δώμα
Εμπορειό	Δώμα	Μεγαλοχώρι	Δώμα
Άγιος Γεώργιος	Δώμα	Μεσαριά	Δώμα
Εξωμύτης	Δώμα	Ημεροβίγλι	Δώμα, υπόσκαφα
Περίσσα	Δώμα	Μονόλιθος	Δώμα
Εξω Γωνιά	Δώμα	Οία	Δώμα, υπόσκαφα
Περίβολας	Δώμα	Θόλος	Ημικυλ. Θόλος
Επισκοπή Γωνίας	Δώμα	Όρμος Αμούδι	Ημικυλ. Θόλος
Καμάρι	Δώμα	Όρμος Αρμένι	Ημικυλ. Θόλος
Φηρά	Δώμα, υπόσκαφα	Φοινικιά	Δώμα, υπόσκαφα
Εξω Κατοικίες	Δώμα	Πύργος	Δώμα
Μέσα Κατοικίες	Ημικυλ. Θόλος, Δώμα	Όρμος Αθηνιό	Ημικυλ. Θόλος

Εικόνα 40.
Εσωτερικό θόλου-Διαστρωμάτωση υλικών.⁷⁴

^{73, 74} Πηγή: 5a.arch.ntua.gr/project/12816/13615

04

ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Εικόνα 41.
Ο Χριστόφορος Ζώρζος η «Καρούτσος» από τον Πύργο στη ΣΑΝΤΟ
ασχολείται με τον γαιδαράκο του και τη συγκομιδή από τα ντοματάκια.
(© Robert McCabe).⁷⁵

⁷⁵ Πηγή: www.facebook.com/Santorini-Archive-Project.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΣΑΝΤΟΡΙΝΗΣ

Η ναυτιλία

Στην οικονομική ανάπτυξη που υπήρξε τον 18ο και 19ο αιώνα στο νησί, η ναυτιλία συνέβαλλε ουσιαστικά κάτι που οφείλεται στην πάταξη της πειρατείας, στις καλές τιμές των προϊόντων που παρήγαγε, στις θηραϊκές παροικίες που ευημερούσαν και στην ύπαρξη της ιστιοφόρου ναυτιλίας, με έδρα τη Θήρα. Τον 18ο αιώνα σημαντικός αριθμός πλοίων έπλεε στο Αιγαίο μεταφέροντας εμπορεύματα. Είναι χαρακτηριστικό, μάλιστα, ότι δικό της πλοίο διέθετε τότε η μονή του Προφήτη Ηλία!

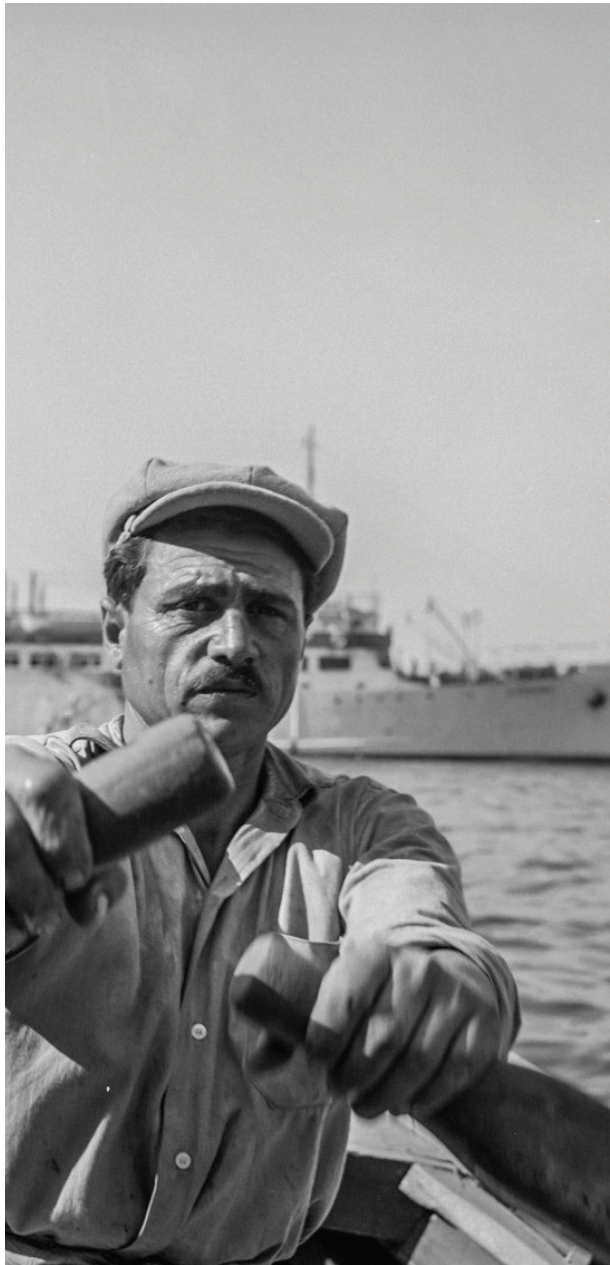
Χάρη στα ιστιοφόρα πλοία μεταφέρονταν περίπου 7.000 τόνοι από το κρασί που παρήγαγε το νησί. Οι ιδιοκτήτες τους ήταν συνήθως οι κυβερνήτες, αλλά και έμποροι. Πουλούσαν τα κρασιά στη Ρωσία για να αγοράσουν σιτάρι το οποίο μεταπωλούσαν στην Τεργέστη και στη Μασσαλία. Από εκεί αγόραζαν άλλα εμπορεύματα που τα μεταπωλούσαν στα Μεσογειακά λιμάνια και στην Ελλάδα.

Επίσης η Σαντορίνη εξάγει Θηραϊκή γη (5%) στη Αυστρία. Το 1842 η Θήρα διέθετε περί τα 150 πλοία, μεγάλα και μικρά, τα οποία όσον αφορά την κατασκευή τους ήταν από τα καλύτερα.

Χάρη στην ανεπτυγμένη ναυτιλία και το εμπόριο είχαν δουλειά τουλάχιστον 1.500 άνθρωποι και ζούσαν τις οικογένειές τους. Επακόλουθο όλης αυτής της δραστηριότητας ήταν το κτίσιμο πολλών σπιτιών στο νησί, αλλά και εκκλησιών στις οποίες γίνονταν τάματα.

Τα περισσότερα σκαριά (γολέτες, σκούνες, μπρίκια, τρεχαντήρια, δρόμωνες κ.α.) ανήκαν στους εφοπλιστές της Οίας, οι οποίοι πρωτοστατούσαν στον τομέα αυτόν. Η ναυτιλιακή δραστηριότητα στο Αμμούδι και την Αρμένη ήταν πρωτοφανής.

Με την εισαγωγή της ατμοκίνητης ναυτιλίας, οι Θηραίοι εφοπλιστές δεν κατάφεραν να συνεργαστούν μεταξύ τους ώστε να περάσουν εγκαίρως στη νέα εποχή (κάτι που έγινε σε άλλα νησιά της Ελλάδας). Σ' αυτήν στράφηκαν τελικά μετά τον Α' παγκόσμιο πόλεμο, αλλά αυτός όσο και ο Β' παγκόσμιος πόλεμος κατάφεραν καιρικά πλήγματα στην εμπορική ναυτιλία της Θήρας. Η ναυτική παράδοση εξακολούθησε να υπάρχει και τον 20ο αιώνα, όχι όμως με τα μεγέθη των δυο προηγούμενων αιώνων.

Εικόνα 42.

Ο Λευτέρης Δακουτρός, γιός του Γιάννη του «Μέγα», τραβάει κουπί στην βάρκα του για να φτάσει ως την Δέσποινα στον Γιαλό. Με τις περίφημες ικανότητες του στην ελεύθερη κατάδυση συνέβαλε στην κατασκευή της αποβάθρας στον Γιαλό.⁷⁷

Από τα μέσα του 18ου αιώνα και μετά η Σαντορίνη έγινε μαζί με άλλα νησιά της Ελλάδας όπως ήταν οι Σπέτσες, τα Ψαρά, η Υδρα, η Μύκονος, η Χιος φυτώριο «αιιναυτών» από τους οποίους προήλθαν οι καραβοκύρηδες των χρόνων της Επανάστασης του 1821. Το 1856 στον πίνακα των εμπορικών πλοίων που συντάχθηκε από τον Ιωάννη Μ. Δραγούμη αναφέρονται 69 πλοία νηολογημένα στο λιμάνι της Σαντορίνης. Ανάμεσα στους πλοιοκτήτες ξεχωρίζουν τα ονόματα των Νομικού, Αλαφούζου, Καρρά, Λαγκαδά, Βαρβαρήγου, Πλατή, Συρίγου, Σορώτου, Ζάννου, Γαβρίλη, Δαρζέντα κ.α.

Μετά τον Α' παγκόσμιο πόλεμο διακεκριμένοι πλοιοκτήτες υπήρξαν οι Πέτρος Νομικός με συνεχιστές τους Μάρκο Π. Νομικό και Ευάγγελο Π. Νομικό και ο Λουκάς Ν. Νομικός από την Οία, με τους επιγόνους του Νικόλαο και Δημήτριο. Μετά τον Β' παγκόσμιο πόλεμο σημαντική είναι η παρουσία του Αριστείδη Αλαφούζου από την Οία. Οι εφοπλιστές συνέβαλλαν στην άνοδο του βιοτικού επιπέδου στον τόπο τους και με κοινωφελή έργα ή ευεργεσίες.⁷⁶

⁷⁶ Πηγή: Νικολάου Ψύχα/δικηγόρου «Θηραϊκή Ναυτιλία», από το βιβλίο «Σαντορίνη», του Μιχαήλ Δανέζη/1971. Διευθυντής Εκδοσης Εμμ. Α. Λιγνός.

⁷⁷ Πηγή: www.facebook.com/Santorini-Archive-Project.

Ο αρχαίος αμπελώνας

«Η Σαντορίνη προσφέρει μια συναρπαστική ποικιλία αντιθέσεων: είναι τα βουνά ηφαιστειογενή και βραχώδη, κατά το ήμισυ καλλιεργημένα και κατά το ήμισυ φλογισμένοι βράχοι, άλλα όμορφα και άλλα φρικτά. Είναι οι φοβεροί βάραθροι που κομματιάζουν τις πεδιάδες και τις γόνιμες πλαγιές, τις κατάφορτες με αμπέλια. Είναι το γειτόνεμα της θάλασσας που αγκαλιάζει το νησί σαν μια τεράστια πεδιάδα...»

Γάλλος περιηγητής Αββάς Pegues, 1840

Όπως όλα στο ηφαιστειακό αυτό νησί του Αιγαίου, έτσι και ο αμπελώνας του είναι από τους πιο ιδιόρρυθμους στον κόσμο. Το αμπέλι ευδοκίμει εδώ όχι μόνο επειδή αντέχει στην ξηρασία, αλλά και επειδή είναι ένα από τα λίγα ξυλώδη φυτά που οι ρίζες του καταφέρνουν να διαπεράσουν τη θηραϊκή γη.

Το αμπέλι και το κρασί ήταν στο επίκεντρο της οικονομικής, κοινωνικής και πολιτιστικής ζωής της Θήρας. Από τα σταφύλια των ντόπιων ποικιλιών παράγονται υψηλής ποιότητας κρασιά τα οποία χαρακτηρίζονται από το μοναδικό οικοσύστημα του νησιού. Η παραγωγή κρασιού ξεπερνούσε τις ανάγκες των κατοίκων και έγινε εξαγωγίμο προϊόν υψηλής ποιότητας, την εποχή της ανάπτυξης της ναυτιλίας. Οι αμπελώνες ξεκινούν από τα 300 μ. και φτάνουν μέχρι το επίπεδο της θάλασσας. Οι κάτοικοι προστατεύουν το έδαφος από τη διάβρωση και περιορίζουν τις απώλειες νερού δημιουργώντας πεζούλες και ξερολιθιές.

Ο αμπελώνας του νησιού είναι πανάρχαιος, με ποικιλίες πανάρχαιες. Τα ευρήματα στις ανασκαφές της προϊστορικής πόλης του Ακρωτηρίου συνηγορούν στο ότι υπήρχε καλλιέργεια αμπελιού στο νησί τουλάχιστον από τον 17ο αιώνα π.Χ. Οι κάτοικοι του Ακρωτηρίου ασχολούνταν με την αμπελοκαλλιέργεια, την οινοποίηση και το εμπόριο κρασιού.

Ο προϊστορικός αμπελώνας καταστράφηκε με τη μεγάλη έκρηξη του ηφαιστείου, γύρω στα 1.600 π.Χ. Σύμφωνα με τον Ηρόδοτο, μετά την καταστροφή οι Φοίνικες, και όσοι άποικοι ακολούθησαν δοκίμασαν να καλλιεργήσουν φυτά που έφεραν μαζί τους, αλλά μόνο το αμπέλι επιβίωσε. Στο νέας σύστασης ηφαιστειακό έδαφος δημιουργήθηκε και πάλι αμπελώνας, γύρω στα 1200 π.Χ. Έτσι, μάλλον δεν υπερβάλλει κανείς όταν λέει ότι έχει ηλικία πάνω από 3.200 ετών, εφόσον από τότε μέχρι σήμερα καλλιεργείται αδιάκοπα και μάλιστα είναι ο μοναδικός στην Ευρώπη που δεν καταστράφηκε από φυλλοξήρα. Για να προστατέψουν τα φυτά από τους ανέμους και την ξηρασία οι αμπελοργοί χρησιμοποιούσαν, και εξακολουθούν να χρησιμοποιούν, μια συγκεκριμένη τεχνική κλαδέματος, τις «κουλούρες». Κλαδεύοντας τις αμπελιές σχηματίζουν ένα χαμηλό καλάθι, ώστε τα σταφύλια να προφυλάσσονται καθώς ωριμάζουν μέσα στην αμπελιά.

Εικόνα 43.
Κουλούρα Σαντορίνης. Μια ασφαλής φωλιά για το αμπέλι.⁷⁹

Εικόνα 48.
Κουλούρα Σαντορίνης.⁸⁰

Μια σειρά από παράγοντες δημιουργούν ένα μοναδικό στον κόσμο μικροκλίμα, που συντελεί στην πλήρη ωρίμανση των σταφυλιών και τους χαρίζει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους (υψηλή δροσιστική οξύτητα, υψηλός αλκοολικός τίτλος κ.α.). Οι βροχές είναι ελάχιστες και δεν υπάρχουν πηγές. Ωστόσο το αμπέλι δεν υποφέρει από ξηρασία. Λόγω της συνεκτικότητας του εδάφους οι βροχές του χειμώνα εισχωρούν στο έδαφος που κρατά στο βάθος. Το καλοκαίρι οι ακτίνες του ήλιου τραβούν το νερό πάλι προς την επιφάνεια τροφοδοτώντας τα φυτά. Το καλοκαίρι ανακουφίζονται και από τις θαλάσσιες ομίχλες που καλύπτουν τη νύχτα το νησί με ένα πέπλο σαν βαμβάκι που ρίχνει αρκετές σταγόνες νερού. Τέλος τα μελέμια του Αυγούστου επεμβαίνουν και εμποδίζουν την υγρασία να συγκεντρώνεται πάνω στα σταφύλια, εξαλείφοντας τον κίνδυνο ανεπιθύμητων ασθενειών.

Τα κλήματα είναι ατόρριζα, έχουν ηλικία που ξεπερνάει τα 50 χρόνια και φύονται σε πορώδες έδαφος, που περιέχει ελαφρόπετρα και πορσελάνη και είναι πλούσιο σε άλατα καλίου. Η ανανέωση του αμπελώνα από την αρχαιότητα μέχρι τις ημέρες μας, γίνεται με τον ίδιο τρόπο, με το λεγόμενο «καταβολάδι».

Στη Σαντορίνη καλλιεργείται (σε ποσοστό 80%) το λευκό ασύρτικο, η πιο γνωστή ποικιλία του Μεσογειακού αμπελώνα. Σε μικρότερες ποσότητες καλλιεργείται αθήρι και αϊδάνι, μαζί με άλλες γηγενείς ποικιλίες. Από τις ερυθρές ποικιλίες, ξεχωρίζει η ποικιλία μαντιλαριά και το μαυροτράγανο. Από ασύρτικο και αϊδάνι που το λιάζουν μετά τον τρύγο και ύστερα το παλαιώνουν σε ξύλινα βαρέλια, βγαίνει το περίφημο Vinsanto.

ΒΙΝΣΑΝΤΟ

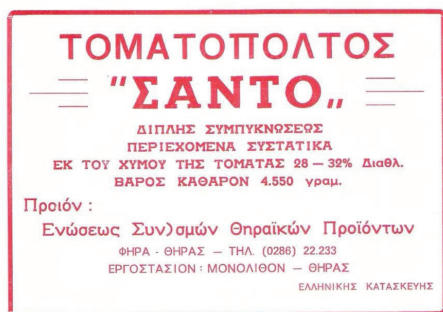
Οκτώβρης 1917. Ένας κανονιοβολισμός από το πρόσθιο πυροβόλο του καταδρομικού «Αβρόρα (Auroga)», δίνει το σύνθημα και η Κόκκινη Φρουρά του Τρότσκι εισβάλλει στα χειμερινά ανάκτορα της Αγίας Πετρούπολης. Ήταν το τέλος μιας μακραίωνης μοναρχίας και η αρχή μιας νέας εποχής για τη Ρωσία και για τον κόσμο ολόκληρο. Όμως, το πρώτο σημείο του πλανήτη που κατάλαβε πως η επανάσταση των Μπολσεβίκων είχε αλλάξει τον κόσμο, ήταν η Σαντορίνη. Αιτία, ήταν το Βινσάντο, το χαλκόχρυσο ηδύ κρασί που φτιαγμένο από σταφύλια αφυδατωμένα στον ήλιο ήταν το επίσημο κρασί της Θείας Κοινωνίας για όλες τις εκκλησίες της Ρωσίας, της Ουκρανίας και της Ρουμανίας.⁷⁸

⁷⁸ Πηγή: Ο αρχαίος αμπελώνας. Τουριστική πύλη δήμου Θήρας, www.santorini.gr

⁷⁹ Πηγή: parallaximag.gr/geysi/acrotterra-mia-santorini-sta-akra

⁸⁰ Πηγή: blog.botilia.gr/en/the-unique-vineyard-of-santorini/

Το «ΧΡΥΣΟΜΗΛΟΝ» και τα εργοστάσια τοματοποιίας.

Εικόνα 49.

© Συλλογή Ε.Σ.Θ.Π – ΣΑΝΤΟ – SANTO Cooperative collection.⁸²

Εικόνα 50.

Δ. ΝΟΜΙΚΟΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΤΟΜΑΤΑΣ.⁸²

Το «χρυσόμελλον» όπως το ονομάζει ο Θηραϊός λαογράφος Ιωάννης Κυριάκος στα τέλη του 19ου αιώνα, αποτελεί ακριβή μετάφραση του ιταλικού «pomodoro».

Η τομάτα είναι ένα από τα πιο χαρακτηριστικά προϊόντα της Σαντορίνης. Η παραγωγή τοματοπολτού, μαζί με την παραγωγή κρασιού, ήταν η βάση της οικονομίας του νησιού από το 1925 ως τις αρχές της δεκαετίας του 1970. Η ποικιλία του προέρχεται από την Αίγυπτο και βρήκε στη Σαντορίνη το ιδανικό άνυδρο περιβάλλον για αναπτυχθεί. Κάποιοι θέλουν το ντοματάκι της Σαντορίνης να το πρωτοφέρει ένας καθολικός καλόγερος και γρήγορα να διαδίδεται ανάμεσα στους καλλιεργητές του νησιού. Η πιο πιθανή εκδοχή είναι ότι το ντοματάκι έφεραν οι καπετάνιοι της Σαντορίνης που μετέφεραν με τα πλοία τους Θηραϊκή γη για τις ανάγκες της διάνοιξης της διώρυγας του Σουέζ.

Αρχικά η παραγωγή γινόταν σε οικογενειακές βιοτεχνίες. Αργότερα δημιουργήθηκαν τα εργοστάσια τοματοπολτού τα οποία αποτελούν ένα πολύ ενδιαφέρον δείγμα βιομηχανικής αρχιτεκτονικής της εποχής. Κάποια από αυτά θα τα δείτε και σήμερα σε πολύ καλή κατάσταση, στο Μονόλιθο, στη Βλυχάδα, στην παραλία ΑΒΙΣ.

Το πρώτο κατασκευάστηκε μεταξύ 1925-1926 στον Μονόλιθο από τους Δ. Νομικό (στον οποίο έμεινε το εργοστάσιο όταν οι άλλοι απεχώρησαν), Δ. Μανουδάκη και Κ. Νομικό. Το σήμα τους ήταν ο ρόμβος και οι εγκαταστάσεις διατηρούνται ως σήμερα.

Στη συνέχεια ιδρύθηκε το εργοστάσιο Εμμανουήλ και Μηνά Καραμολέγκου και το εργοστάσιο ΑΒΙΣ, στην παραλία του Βόθωνα, γύρω στο 1935-1936, οι εγκαταστάσεις του οποίου υπάρχουν σήμερα. Στη διάρκεια της Κατοχής φτιάχτηκε το εργοστάσιο Στέλιου Μενδρινού (ΣΤΕΛΛΑ) στον Εξωμύτη, του Ευσταθίου Κανακάρη στον Εξω Γιαλό και στη Βλυχάδα του Γεωργίου Δ. Νομικού και του Σ. Πρέκα.

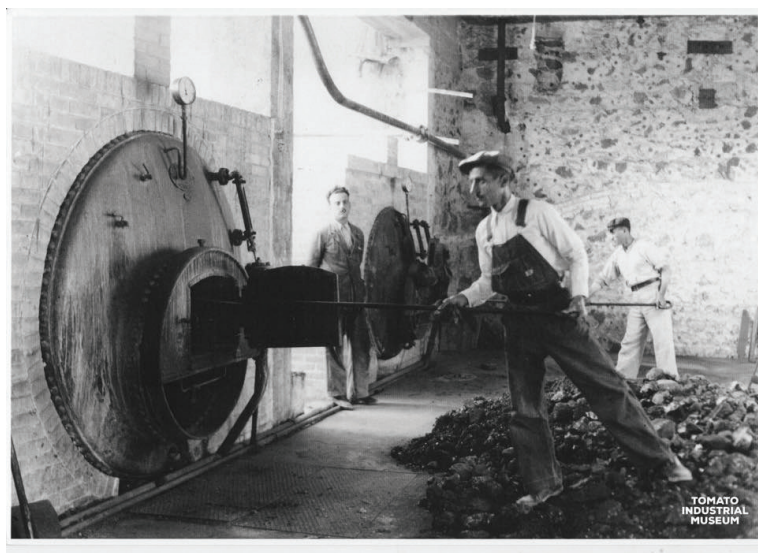
Την ίδια εποχή στον Γιαλό κάτω από τα Φηρά μετατράπηκε σε εργοστάσιο τοματοπολτού το εργοστάσιο παραγωγής οινοπνεύματος του Γρ. Κουτσογιαννόπουλου που είχε ιδρυθεί το 1930. Τη δεκαετία του 1950 δημιουργήθηκε στο Μονόλιθο το κονσερβοποιείο της Ενωσης Θηραϊκών Προϊόντων Σαντορίνης Santo.

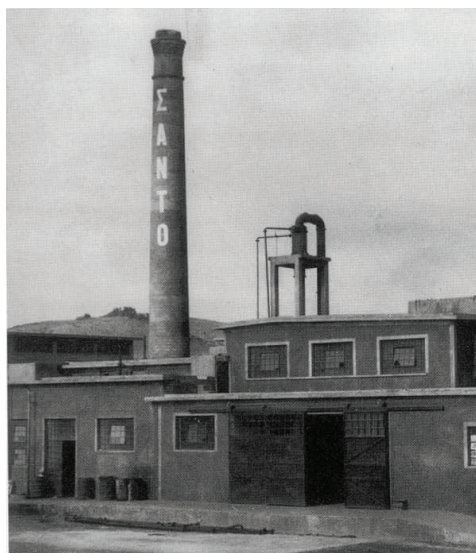
Η περίοδος της συγκομιδής της τομάτας άρχιζε μετά τις 25 Ιουνίου και τελείωνε στα μέσα Αυγούστου. Οι αγρότες έφεραν τις τομάτες στα εργοστάσια σε κοφίνια βάρους 40 οκάδων.

Το εργοστάσιο αποτελείτο από την αίθουσα διαλογής και επεξεργασίας, την αίθουσα των vacuum-αίθουσα συμπύκνωσης και την αίθουσα της γεμιστικής. Υπήρχαν επίσης αποθήκες, μηχανοστάσιο, η ζυγιστική και η μεγάλη αυλή. Τα μεγάλα εργοστάσια είχαν και κατοικία.⁸¹

Εικόνα 51.
«ΑΒΙΣ» Αγροτική Βιομηχανία Σαντορίνης.⁸²

Εικόνα 52.
«ΑΒΙΣ» Αγροτική Βιομηχανία Σαντορίνης.⁸²

Εικόνα 53.
ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟ ΤΟΜΑΤΑΣ SANTO.⁸²

⁸¹ Πηγή: «Τα εργοστάσια τοματοπολιτού στη Σαντορίνη», της αρχιτέκτονος Άνας Κωτσοβίλη από το βιβλίο «Σαντορίνη, Θήρα, Θηρασιά, Ασπρονήσι, Ηφαιστεια», του Ιωάννη Μ. Δανέζη/ 2001. Διευθυντής Εκδοσης Εμμ. Α. Λιγνός.

⁸² Πηγή: www.facebook.com/Santorini-Archive-Project

Τα Παραδοσιακά επαγγέλματα της Σαντορίνης

Εικόνα 54.
Ο Γιώργος Καφούρος (κοφινάς) από το Μεγαλοχώρι.⁸⁴

Εικόνα 55.
Οι βουτσάδες, Μανώλης Σιγάλας απ' το Μεγαλοχώρι.⁸⁴

Οι ανάγκες της καθημερινής ζωής στην Σαντορίνη οδήγησαν στην ανάπτυξη επαγγελμάτων και ασχολιών που σταδιακά εκλείπουν και που μεταξύ άλλων αποτελούν το υποκείμενο της έρευνας της Λαογραφίας. Τα επαγγέλματα που εμφανίζονται σε μια περιοχή συνδέονται άρρηκτα με τις αναγκαιότητες που υπάρχουν εκεί.

Οι απaráβατες αναγκαιότητες της οικονομίας της Σαντορίνης οδήγησαν στην δημιουργία και ανάπτυξη επαγγελμάτων παραδοσιακών που σήμερα, αν δεν έχουν σβήσει ακόμα, σιγά – σιγά τείνουν να εκλείψουν ή προσαρμόζονται, αν αυτό είναι δυνατόν στις ανάγκες της εποχής. Κατά την διάρκεια των τελευταίων αιώνων, στη Σαντορίνη, προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι ποικίλες ανάγκες της καθημερινής ζωής, αναπτύχθηκαν επαγγέλματα τα οποία για λόγους μεθοδολογίας, μπορούν να χωριστούν σε διάφορες κατηγορίες και αντιστοίχως να εξετασθούν.

Οι κοφινάδες της Σαντορίνης, χρησιμοποιώντας το φερεντίνι, τον κόπανο, το μετράρι και την ψαλίδα και έχοντας ως πρώτη ύλη την λυγαριά, κατασκεύαζαν κοφίνια, κοφάκια και κρασοκόφια για την μεταφορά των κρασοστάφυλλων και της ντομάτας από τα χωράφια στα εργαστήρια, καλάθια, τυροβόλια για το στράγγισμα του τυριού, στομάχια ή μουρίσια για τα ζώα, φλασκιά για την μεταφορά του νερού ή του κρασιού στα χωράφια και πολλά άλλα.

Οι βουτσάδες της Σαντορίνης, ήταν ιδιαίτερα περιζήτητοι. Τα υλικά τους ήταν οι ξύλινες ντούγκες (βαρελοσανίδες), τα ξύλινα τσέρκια, τα σιδερένια στεφάνια και τα πιρτσίνια. Χρησιμοποιώντας την ταλιατούδα, το σφυρί, την σφήνα, τον τσιναδόρο, το τηροφούντι, τον ξυλοφά, τον γλύφτηρ και άλλα εργαλεία έφτιαχναν άφουρες (χωρητικότητας 1088 οκάδων), βουτσιά 336 οκάδων, μπόμπες (400-600 οκάδων, βαρέλες 40-60 οκάδων).

Εικόνα 56.
Ο Ελευθέριος Μελικούρτης στο ξυλουργείο του
στο Κοντοχώρι.⁸⁴

Οι βουτσόδες πέρα από τα βαρέλια που ήταν για το κρασί κατασκεύαζαν και βαρέλια για το ρακί, το κονιάκ, το τυρί και πολλά άλλα σκεύη απαραίτητα για την κánaβα, όπως κουβάδες, μπίρλια (δοχείο που τοποθετείται στην οπή της κοιλιάς του βαρελιού με χρήση το γέμισμα), της άφουρας για την μεταφορά του κρασιού, το σέκιο για την μέτρηση του κρασιού από τον τραβετζαριστή, το μαστέλο (δοχείο κάτω από την κάνουλα του βαρελιού), όπως επίσης και οι βούτες όπου πάσωναν το λαρδί του χοίρου, οι αλατσέρες που βάζανε το αλάτσι στο μαερίο και οι γλάστρες που φύτευαν διάφορα φυτά.

Το επάγγελμα του ξυλουργού ήταν και είναι ανεπτυγμένο στην Σαντορίνη καθώς ο ξυλουργός εξακολουθεί να φτιάχνει τα μόμπιλα του σπιτιού: κασέλες του ζυμωτού, τραπέζια καρέκλες, σεντούκια απλά ή πλουμιστά. Μερικοί μάλιστα ήταν και ξυλογλύπτες και κατασκεύαζαν τα τέμπλα των ναών.

Ο Σαμαράς, χρησιμοποιώντας ως πρώτη ύλη το πρινάρι, κατασκεύαζε το σαμάρι αλλά και το ξύλινο, το σαντορνιό άλετρο και το ζυγό που το χρησιμοποιούσαν για το ζευγάρισμα.

Ο σιδηρουργός ή γύφτος χρησιμοποιώντας το φυσερό, το σφυρί, το αμόνι, τηντσιμπίδα και την δύναμη της φωτιάς κατασκεύαζε τις τσάπες, το υνί του αρότρου, τα πελέκια, τα πέταλα για τα ζώα, τα εργαλεία του караβομαραγκού και του βαρελά, μαχαίρια, τα φερεντίνια, κλειδαριές και κλειδιά.

Οι λατόμοι, είτε δουλεύοντας στο Μέσα Βουνό είτε στα ορυχεία εξόρυξης της Θηραϊκής γής, ήταν ένα από τα επαγγέλματα που είχαν να κάνουν με την Θηραϊκή γη.

Οι ασβεστάδες, κουβαλούσαν τα πετρώματα με τα γαϊδούρια ή τα μουλάρια και τα πήγαιναν στα ασβεστοκάμينا. Ο μεγαλύτερος φόβος του ασβεστά ήταν η βροχή.⁸³

⁸³ Πηγή: Παραδοσιακά σαντορινιά επαγγέλματα και ασχολίες. Νικολάου Ι. Σιγάλα

⁸⁴ Πηγή: Santorini new agency. www.snagr.blogspot.com

Εικόνα 57.
Μυλωνάς.⁸⁶

Ο φαναρτζής, ο οποίος δουλεύοντας τσίγγους και φύλλα ατσαλιού έφτιαχνε δοχεία, τεπόζιτα, νιπτήρες, λαδικά, κανάτια. Κυρίως κατασκεύαζε λυχνάρια και φανάρια και γι' αυτό τον έλεγαν και φαναρτζή.

Οι Μυλωνάδες κατασκευαστές των ανεμόμυλων.

Αυτοί χρησιμοποιώντας το μυλοκόπι, μυλόκοφταν τις μυλόπετρες, την απαναριά (πάνω πέτρα του μύλου) και την καταριά (κάτω πέτρα του μύλου). Οι μυλωνάδες μετά το πελέκημα, την συναρμολόγηση, με χρήση γύψου, σε σχήμα κύκλου (διαμέτρου 1,2-1,4 μ.) των πολλών σε ακανόνιστα σχήματα πετρών (γρανιτικός τραχείτης) και την συγκράτησή τους με σιδερένια στεφάνια, προχωρούσαν στο μυλόκομμα ή χάραγμα, το οποίο απαιτούσε εξαιρετική γνώση, έτσι ώστε το σιτηρό ερχόμενο στις πέτρες να μην μετατρέπεται αμέσως σε αλεύρι, αλλά να σπάει στην αρχή σε 2-4 κομμάτια και στη συνέχεια προχωρώντας προς την περιφέρεια, να τρίβεται όλο και σε πιο μικρά κομμάτια και να αλευροποιείται. Οι Μυλωνάδες ασχολούνταν και με το κατασκευή όλου του ανεμόμυλου. Τον έτχιζαν, έφτιαχναν τις αντένες (ξύλινο σκελετός της πτερωτής), έκοβαν τα τριγωνικού σχήματος πανιά και έραβαν με την βοήθεια του βαρδαμά (στρογγυλό κομμάτι μετάλλου το οποίο συγκρατείται στην παλάμη με πανί για να μην πληγώνεται κατά το ράψιμο του σκληρού караβόπανου), κατασκεύαζαν το αξόνι ή ρόδα (κεντρικός άξονα που μεταδίδει την κίνηση της πτερωτής), την ανέμη (ξύλινο γρανάζι που παίρνει κίνηση από την ρόδα για να την μεταδώσει στην απαναριά πέτρα), την караβίδα (ξύλινο κουτί σχήματος ανεστραμμένης τετράφωνης πυραμίδας στην οποία τοπο-θετείται το σιτάρι ή κριθάρι που θα τροφοδοτεί τις πέτρες) και την από μαζόχορτα κονική στέγη ή κουκούλα του μύλου.

Ο ράφτης με τα ντρίλινα υφάσματα και τις σαντορινιές κλωστές έραβε τα ρούχα της καματερής (εργάσιμης ημέρας) και της σκόλης (της εορτής), όπως για τους άνδρες τα σουρλιά (παντελόνια), τα σκούρα αλατζαδένια πουκάμισα, τα σοκάρδια (γιλέκα) και τις καναβίτσες (σακάκια) και για τις γυναίκες τις καμιζόλες (κεντημένα πουκάμισα), τα μισοφόρια, τις μαύρες αλατζένιες φούστες, τους μπούστους (σακάκια χωρίς μανίκια), τα αλατζαδένια φορέματα και τις εσάρπες.

Εικόνα 58.
© Pamela Browne.⁸⁷

Ο τσαγκάρης έφτιαχνε παπούτσια από γνήσιο δέρμα, ανάλογα πάντα με την οικονομική και κοινωνική θέση του παραγγελιοδότη. Για τις γυναίκες φτιάχνονταν κουντούρες ή χλάπες (τσόκαρα) αλλά και σκαλπίνες (είδος χονδρής κάλτσας) οι οποίες βέβαια δεν είχαν μπανλούχια (πέλματα) ήταν όμως για λόγους διακοσμητικούς, επενδεδυμένες με κεντητά ή πλεκτά πανάκια. Ασφαλώς για όλους δεν έλειπαν τα απλά παπούτσια

Ο ακονιστής ή τροχιστής ήταν πλανόδιος και ακόνιζε μαχαίρια, ψαλίδια κλπ με τα σύνεργά του, τον τροχό και

τις ακονόπετρες. Ο τροχός ήταν από σμυριδόπετρα από την Νάξο και γύριζε με τον πατητήρα, όταν κινούσε το πόδι και με το ακόνι (πλάκα από σκληρή πέτρα) έτριβε το μαχαίρι για να ακονιστεί.

Ο γανωματής ή καλατζής και αυτός πλανόδιος ήταν συντηρητής των οικιακών σκευών, των καζανιών - λεβήτων για τις πανηγύρεις και της ρακής. Γύριζε στα χωριά φωνάζοντας "ο γανωματής, χαλκώματα να γανώσω" και τα επισκεύαζε χρησιμοποιώντας την φωτιά, την μασιά, την σιδερωσιά, το νέφτι, το καλάι και κομμάτια από σίδηρο.⁸⁵

⁸⁵ Πηγή: Παραδοσιακά σαντορινιά επαγγέλματα και ασχολίες. Νικολάου Ι. Σιγάλα

⁸⁶ Πηγή: Santorini new agency. www.snagr.blogspot.com

⁸⁷ Πηγή: www.facebook.com/Santorini-Archive-Project

Ο δραγάτης ή ντραγάτης ήταν ο αγροφύλακας και επέπτευε αγναντεύοντας τα χωράφια από ψηλά.

Ο άνθρωπος με το φανάρι επίσης πλανόδιος ήταν αυτός που γυρνούσε στα χωριά και ξυπνούσε τους τρατάρηδες για να πάνε στο γιαλό. Αυτός ξυπνούσε με το τρίτο κράξιμο του πετεινού, “ανέβαινε στο ταρασί και έριχνε μια ματιά στ’ άστρα κι ερευνούσε τα συθέμελα. Αφού σιγουρευόταν για τον καιρό, άναβε το φανάρι του και ανεβόλαζε τα σοκάκια του χωριού, σταματούσε στο σπίτι του κάθε τρατάρη, τον φώναζε και τραβούσε για άλλη γειτονιά” Ρούσσος Μάρκος 1971.

Ο γιατρός και η γιάτραινα ή αλλιώς φονιάς και η πρακτικιά ήταν αυτοί που με διάφορα βότανα (βασιλικόχορτο, ανεζόχα, γαλασίδα και άλλα) και παρασκευάσματα θεράπευαν ασθένειες όπως το καλαγκάθι, η ρυζιμπίλα, το πετρόκομμα, η μπούζα, η πόντα, ο πονέματος, ο τριχοφάς, τα χελώνια, κ.α. Χαρακτηριστικά αναφέρονται τα ακόλουθα: “προς θεραπεία του καρφιού (καλαγκαθιού) χρησιμοποιείται κοπριά μαύρης κότας... Άμα κανείς έχει ρυζιμπίλα βάζουν ένα παιδί να κατουρήσει σε ένα πανί και με αυτό την πλένουμε για να την μαγαρίσουμε... Για το πετρόκομα πρέπει άμα κινάσει να το σχίσουν με μαχαίρι και κατόπι του βάζουν κεραλοιφή ή σφάζουν ένα πουλάκι και το ανοίγουν και έτσι ζεστό με το αίμα το φασκιώνουν στο πόδι και το δένουν.... Για να περάσει η μπούζα κοπανίζουνε κύμινο, το κάνουνε σκόνη, το ανακατεύουν με το μέλι, τα βάζουν σε ένα πανί και δένονται... Για την πόντα βάζουν απάνω στον πόνο ένα φύλλο ξερό καπνό αφού πρώτα το βουτήσουν στο γλυκάδι ή όταν η πόντα δεν περνά βάζουνε το βυζικάντο αυτό τρανά υγρό και κάνει φούσκες, τρυπάνε φούσκα για να κυθεί το υγρό και μετά βάζουνε ένα φύλλο τσιγαρόχαρτο αλειμμένο με λάδι για να περάσει η πληγή..... Όταν έχουν πονέματο πρέπει από μια γυναίκα βυζαναριά, που να βυζάνει σερνικό παιδί να στάξεις τρεις σταγόνες γάλα σε κάθε μάτι ή να κατουρήσει σερνικό παιδί στα χέρια σου και με αυτό να πλύνεις τα μάτια σου..... Για τον τριχοφά καίνε ψάθα την κάνουν σκόνη, την ανακατεύουν με λάδι και με αυτό αλοΐφουν το μέρος που πέφτουν οι τρίχες..... για τα χελώνια παίρνουν κουτσουλιές από κόκκινη κότα κι αλοΐφουν πάνω στα χελώνια και περνούν...” (Ζάννος Ελευθέριος, Κ.Ε.Ε.Λ. 2081, 112 κ.ε.).⁸⁷

Η μαμμή είναι αυτή που “λευτέρωνε την επίτοκο” με τον ακόλουθο τρόπο: “ Εις το μέσον του δωματίου η μαμμή τοποθετούσε το σκαμνί. Έμπροσθεν αυτού έβαζε ένα κόσκινο αναποδογυρισμένο κι από πάνω του έβαζε ένα συνηθόπανο. Στην άκρη του σκαμιού καθόταν η επίτοκος και μπροστά από αυτή γονατιστή η μαμμή επερίμενε να πέσει το παιδί επάνω στο κόσκινο. Το τύλιγε στο συνηθόπανο και το πήγαινε στο κρεβάτι. Η μαμμή φρόντιζε επίσης για τις πρώτες περιποιήσεις της λεχώνας (εξαγωγή του υστέρου, ανάταξη της μήτρας, καθαρισμός του προσώπου με γλυκάνισο ή με την κατουρημένη πάνα του νεογνού) και του νεογνού (αφαλόκομα, αλάτισμα και λούσιμο με βρασμένα λεμονόφυλλα, ασμπαρόζα, αλισμαρί, τρία αμύγδαλα αν είναι αγόρι, κρασί αλάτι ζάχαρη και ψωμί, σπαργάνωμα και φάσκωμα, διάπλαση του κρανίου, το οποίο σφίγγεται και “πιτώνεται σταυρωτά για γίνει η κεφαλή στρογγυλή και όχι πεπονάτη”).

Η μαμμή πριν παραδώσει το βρέφος στη μητέρα φροντίζει και για το ξηλαίμισμά του. Ξηλαιμίζει το μωρό, το καθαρίζει δια του δακτύλου της, το οποίο έχει αλειμένο με ζάχαρη για να μην ξερνά. Το σταυρώνει και το γητεύει προς πρόληψιν παντός κακού. Παίρνει 9 κλαδάκια αμπελιάς (κλίμα) με τρεις κόμπους, σταυρώνει το νήπιο και λέει:

Έλα Αγιά μου Φωτινή
και Παναγιά μου Αμοργινή
με το μονογενή σου.
Είπε η Παναγιά του γιού της,
γιέ μου και μονογενή μου
το παιδί της να 'ναι καλά
και ότι κακό του τύχη
στα όρη στα βουνά.⁸⁸

Εικόνα 59.
© Pamela Browne.⁸⁹

Εικόνα 60.
© Pamela Browne.⁸⁹

⁸⁸ Πηγή: Παραδοσιακά σαντορινιά επαγγέλματα και ασχολίες. Νικολάου Ι. Σιγάλα

⁸⁹ Πηγή: www.facebook.com/Santorini-Archive-Project

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Σαντορίνη: Η πόλη της χαμένης Ατλαντίδας

Η Σαντορίνη έχει συνδεθεί με την Ατλαντίδα, την μυθική ήπειρο που βυθίστηκε στην θάλασσα, ενώ βρισκόταν στο αποκορύφωμά της. Το μυστήριο γύρω από την καταστροφή της μίας και την εξαφάνιση της άλλης, έχει απασχολήσει τους επιστήμονες εδώ και πολλές γενιές.

Οι αρχικές συζητήσεις για την Ατλαντίδα ξεκίνησαν από αναφορές που έχουν βρεθεί σε διαλόγους του Πλάτωνα 'Τιμαίος' (21 Ε – 25 Δ) και 'Κριτίας' (108 Ε – 121 Γ).

Σύμφωνα με τα παραπάνω, ο δικηγόρος Σόλων ο Αθηναίος επισκέφτηκε την Αίγυπτο (590 π.Χ), όπου του είπε για την ιστορία της Ατλαντίδας ένας ιερέας στο Σαΐς: "μίας μεγάλης και θαυμάσιας πολιτείας που κυβερνούσε τα γύρω νησιά" και που όφειλε την δύναμή της στον πολιτισμό που είχε εξελιχθεί σε αυτήν.

Το βασίλειο αποτελούνταν από δύο νησιά, το "μεγαλύτερο" και το "μικρότερο" και υπήρχαν δέκα πόλεις. Από αυτές μόνο οι δύο αναφέρθηκαν συγκεκριμένα, η "Μετρόπολη" και η "Βασιλική Πόλη".

Εν συνεχεία η Ατλαντίδα υπέστη φοβερό σεισμό και πλημμύρα και βυθίστηκε ολοκληρωτικά στην θάλασσα. Ευρήματα από τις ανασκαφές στο Ακρωτήρι οδήγησαν τις μελέτες στο συμπέρασμα πως η χαμένη Ατλαντίδα δεν ήταν άλλη από την Σαντορίνη.

Παρόλα αυτά με το πέρασμα των αιώνων, καθώς ο μύθος επαναλαμβανόταν, οι ειδικοί ξεκίνησαν τις διαφωνίες. Ο καθηγητής Μαρινάτος αναγνώρισε την Ατλαντίδα ως την Μινωική Κρήτη. Ίσως η Κρήτη ήταν το "μεγάλο" νησί, η "Βασιλική Πόλη", ενώ η Σαντορίνη, με την οποία η Κρήτη είχε δεσμούς, ήταν η "Μετρόπολη" ή το "μικρότερο" νησί.

Ο Ιταλός ερευνητής Λ. Μόντε επίσης ταυτίζει την Ατλαντίδα με τον Μινωικό πολιτισμό και υποστηρίζει ότι στην πραγματικότητα ο Πλάτων παραθέτει την ιστορία του πολέμου ανάμεσα σε Αθήνα και Κρήτη την εποχή του Χαλκού.

Το ερώτημα εάν η Ατλαντίδα υπήρξε πραγματικά ή όχι παραμένει μέχρι σήμερα αναπάντητο.⁹⁰

Εικόνα 61.
Αντιρήδες και η μητρόπολη στο βάθος (© Συλλογή Δημήτρη Τσίτουρα).⁹¹

⁹⁰ Πηγή: Σαντορίνη, Θήρα. Η χαμένη Ατλαντίδα. Σαντορίνη web portal. www.santorinigreece.gr/santorini-volcano/atlantis.htm.

⁹¹ Πηγή: www.facebook.com/Santorini-Archive-Project

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η εργασία αυτή, είναι αφιερωμένη στις οικογένειες μας, που χωρίς την ηθική και οικονομική τους υποστήριξη σε όλη την διάρκεια των σπουδών μας, δεν θα είχαμε καταφέρει να φτάσουμε σε αυτό το σημείο, ως σπουδαστές και ως άνθρωποι.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες εκφράζουμε στον εισηγητή μας Κο Γεώργιο Βαρελίδη, για το θέμα της πτυχιακής, που μας έδωσε την δυνατότητα να επιλέξουμε και για τις επικοινωνιακές επισημάνσεις του, που βελτίωσαν σημαντικά την εικόνα της εργασίας μας.

Η Σαντορίνη είναι για εμάς ο τόπος που ζούμε τα τελευταία χρόνια και βιοποριζόμαστε. Ο ιδιαίτερος αυτός τόπος είναι γνωστός σε κάθε σημείο της γης. Η μορφολογική του ιδιαιτερότητα, λόγω του ηφαιστίου αποτελεί ταυτόχρονα την αιτία πολλών καταστροφών και το σημείο θαυμασμού χιλιάδων επισκεπτών. Ο τόπος αυτός λοιπόν μας αποκάλυψε την πλούσια ιστορία του και την μοναδική αρχιτεκτονική του ιδιαιτερότητα. Είμαστε ευγνώμονες που μέσω της πτυχιακής αυτής γνωρίζουμε πια τόσα πράγματα για τον παγκοσμίως γνωστό αυτό τόπο.

Τέλος να ευχαριστήσουμε ο ένας τον άλλον, για την άψογη συνεργασία μας, που μέσα από τον κοινό χρόνο που αφιερώσαμε για την υλοποίηση της εργασίας αυτής, προέκυψε μια βαθιά ανθρώπινη σχέση.

Εικόνα 62.
Άφιξη του King Leonidas στην καλντέρα, με το ηφαίστειο στο βάθος. (© Robert McCabe).⁹²

⁹² Πηγή: www.facebook.com/Santorini-Archive-Project

Εικόνα 63.
Goldner Photo Paris (© Συλλογή Λ. Ζώρζου - L. Zorzos collection).⁹³

⁹³ Πηγή: www.facebook.com/Santorini-Archive-Project

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΚΕΙΜΕΝΑ

«Σαντορίνη: Πορεία στο χρόνο», Αντώνης Π. Κονταράτος / Εκδόσεις Ηλιότοπος.
Υπουργείο Πολιτισμού, odysseus.culture.gr, Ηρόδοτος (IV. 147)
“Ωδή στη Σαντορίνη” Από την ποιητική συλλογή “Προσανατολισμοί”, ενότητα “Η θητεία του καλοκαιριού” Αθήνα 1966.
“Γυμνοπαϊδία”, περιοδικό Τα Νέα Γράμματα, Φεβρουάριος 1936.
Από τον τόμο “Γιώργος Σεφέρης, Ποιήματα” εκδ. Ίκαρος 1974.
Σαντορίνη, Θήρα. Πως προήλθε η ονομασία του νησιού. [Santorini web portal. el.wikipedia.org/wiki/santorini](http://Santorini.web.portal.el.wikipedia.org/wiki/santorini)
dinfo.gr/ η δημιουργία της Σαντορίνης.
gnoristetinellada.gr/ Αναδρομές / Νησιά Αιγαίου Πελάγους / Ιστορική αναδρομή Σαντορίνη: Ένα νησί σωστό ηφάιστειο.
Μ.Δανέζη, 1939, «Το εθιμικόν δίκαιον της Θήρας κατά τον 18ο αιώνα».
aigaio.dev.edu.uog.gr
Le Corbusier και η Μοντέρνα Σαντορίνη. Ε.Μ.Π. με την στήριξη του Δήμου Θήρας.
Πτυχιακή «Παλιό πατητήρι στη Σαντορίνη, (Μεγαλοχώρι) μετατροπή του σε κατοικία. Παπανδρέου Νεφέλη.
Η ανάπτυξη του τουρισμού στην νησιωτική περιοχή των κυκλάδων. Η περίπτωση της Σαντορίνης. Πανεπιστήμιο Αιγαίου Σταυρινούδης θεόδωρος.
Η μορφολογία της Σαντορίνης . www.morpho.gr
«Σαντορίνη - Κοινωνία και χώρος - 15ος-20ός αιώνας», της Δρος Δώρας Μονιούδη-Γαβαλά / Εκδοση του Ιδρύματος Μπελλώνια, στην ελληνική και την αγγλική γλώσσα.
Φηρά – Κοντοχώρι. Αρχιτεκτονική Σαντορινής. 5a.arch.ntua.gr/project/12817/13134
Η άλλη Σαντορίνη μας. allisantorini.blogspot.com
Κουμανούδης «Τα λαϊκά σπίτια και οι εκκλησίες της Σαντορίνης», από το βιβλίο «Σαντορίνη» του Μιχαήλ Δανέζη/1971. Επιμέλεια Εμμ. Α. Λιγνός.
Από το βιβλίο «Σαντορίνη: Θήρα, Θηρασιά, Ασπρονήσι, Ηφαίστεια», του Ιωάννη Μ. Δανέζη/ 2001, Διευθυντής Εκδοσης Εμμ.Α. Λιγνός.
Η πολιτιστική κληρονομιά για μία νέα μορφή τουρισμού. Παράδειγμα Σαντορίνη. Παπαλέξη Φλώρα.
Ο υβριδισμός στη Σαντορίνη.users.ntua.gr
Νικολάου Ψύχα/δικηγόρου «Θηραϊκή Ναυτιλία», από το βιβλίο «Σαντορίνη», του Μιχαήλ Δανέζη/1971. Διευθυντής Εκδοσης Εμμ. Α. Λιγνός.
Ο αρχαίος αμπελώνας. Τουριστική πύλη δήμου Θήρας. www.santorini.gr
«Τα εργοστάσια τοματοπολτού στη Σαντορίνη», της αρχιτέκτονος Άννας Κωτσοβίλη από το βιβλίο «Σαντορίνη, Θήρα, Θηρασιά, Ασπρονήσι, Ηφαίστεια», του Ιωάννη Μ. Δανέζη/ 2001. Διευθυντής Εκδοσης Εμμ. Α. Λιγνός.
Παραδοσιακά σαντορινιά επαγγέλματα και ασχολίες. Νικολάου Ι. Σιγάλα
Σαντορίνη, Θήρα. Η χαμένη Ατλαντίδα. Σαντορίνη web portal. www.santorinigreece.gr/santorini/volcano/atlantis.htm.

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ

cycladic.gr/page/geografia
www.instesre.org
www.greece-is.com/santorini-like-youve-never-seen-it-before
Ταξίδι 3D στο χρόνο με χάρτες του 18ου αιώνα. Archaiologia.gr
dinfo.gr/ η δημιουργία της Σαντορίνης
www.greece-is.com/masterpiece-island-poems-paintings-and-pictures-inspired-by-santorini
5a.arch.ntua.gr/project/12816/13291
5a.arch.ntua.gr/project/12816/13460
5a.arch.ntua.gr/project/12816/13615
parallaximag.gr/geysi/acrotterra-mia-santorini-sta-akra
blog.botilia.gr/en/the-unique-vineyard-of-santorini
Μέλισσα
Βιβλιοθήκη Ε.Μ.Π.
Santorini new agency. www.snagr.blogspot.com
www.facebook.com/Santorini-Archive-Project

ΔΗΛΩΣΗ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ ΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Ο/Η κάτωθι υπογεγραμμένος/η... ΠΑΓΟΥΛΑΤΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ....., του
ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ φοιτητής του Τμήματος... ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ Τ.Ε......

του Α.Ε.Ι Πειραιά Τ.Τ, πριν αναλάβω την εκπόνηση της Πτυχιακής Εργασίας μου, δηλώνω ότι ενημερώθηκα για τα παρακάτω:

«Η Πτυχιακή Εργασία (Π.Ε) αποτελεί προϊόν πνευματικής ιδιοκτησίας τόσο του συγγραφέα, όσο και του Ιδρύματος και θα πρέπει να έχει μοναδικό χαρακτήρα και πρωτότυπο περιεχόμενο.

Απαγορεύεται αυστηρά οποιοδήποτε κομμάτι κειμένου της να εμφανίζεται αυτούσιο ή μεταφρασμένο από κάποια άλλη δημοσιευμένη πηγή. Κάθε τέτοια πράξη αποτελεί προϊόν λογοκλοπής και εγείρει θέμα Ηθικής Τάξης για τα πνευματικά δικαιώματα του άλλου συγγραφέα. Αποκλειστικός υπεύθυνος είναι ο συγγραφέας της Π.Ε, ο οποίος φέρει και την ευθύνη των συνεπειών, ποινικών και άλλων, αυτής της πράξης.

Πέραν των όποιων ποινικών ευθυνών του συγγραφέα, σε περίπτωση που το Ίδρυμα του έχει απονείμει Πτυχίο, αυτό ανακαλείται με απόφαση της Συνέλευσης του Τμήματος. Η Συνέλευση του Τμήματος με νέα απόφασή της, μετά από αίτηση του ενδιαφερόμενου, του αναθέτει εκ νέου την εκπόνηση Π.Ε με άλλο θέμα και διαφορετικό επιβλέποντα καθηγητή. Η εκπόνηση της εν λόγω Π.Ε πρέπει να ολοκληρώσει εντός τουλάχιστον ενός ημερολογιακού 6μήνου από την ημερομηνία ανάθεσής της. Κατά τα λοιπά εφαρμόζονται τα προβλεπόμενα στο άρθρο 18. παρ.5 του ισχύοντος Εσωτερικού Κανονισμού».

Ο Δηλών
ΠΑΓΟΥΛΑΤΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ

Ημερομηνία
22/09/2020

ΔΗΛΩΣΗ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ ΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Ω/Η κάτωθι υπογεγραμμένος/η.....ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΚΟΥΤΖΗ....., του
ΓΕΩΡΓΙΟΥ φοιτητής του Τμήματος.....ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΤΕ.....

του Α.Ε.Ι Πειραιά Τ.Τ, πριν αναλάβω την εκπόνηση της Πτυχιακής Εργασίας μου, δηλώνω ότι ενημερώθηκα για τα παρακάτω:

«Η Πτυχιακή Εργασία (Π.Ε) αποτελεί προϊόν πνευματικής ιδιοκτησίας τόσο του συγγραφέα, όσο και του Ιδρύματος και θα πρέπει να έχει μοναδικό χαρακτήρα και πρωτότυπο περιεχόμενο.

Απαγορεύεται αυστηρά οποιοδήποτε κομμάτι κειμένου της να εμφανίζεται αυτούσιο ή μεταφρασμένο από κάποια άλλη δημοσιευμένη πηγή. Κάθε τέτοια πράξη αποτελεί προϊόν λογοκλοπής και εγείρει θέμα Ηθικής Τάξης για τα πνευματικά δικαιώματα του άλλου συγγραφέα. Αποκλειστικός υπεύθυνος είναι ο συγγραφέας της Π.Ε, ο οποίος φέρει και την ευθύνη των συνεπειών, ποινικών και άλλων, αυτής της πράξης.

Πέραν των όποιων ποινικών ευθυνών του συγγραφέα, σε περίπτωση που το Ίδρυμα του έχει απονείμει Πτυχίο, αυτό ανακαλείται με απόφαση της Συνέλευσης του Τμήματος. Η Συνέλευση του Τμήματος με νέα απόφασή της, μετά από αίτηση του ενδιαφερόμενου, του αναθέτει εκ νέου την εκπόνηση Π.Ε με άλλο θέμα και διαφορετικό επιβλέποντα καθηγητή. Η εκπόνηση της εν λόγω Π.Ε πρέπει να ολοκληρώσει εντός τουλάχιστον ενός ημερολογιακού δμήνου από την ημερομηνία ανάθεσής της. Κατά τα λοιπά εφαρμόζονται τα προβλεπόμενα στο άρθρο 18. παρ.5 του ισχύοντος Εσωτερικού Κανονισμού».

Ο Δηλών

ΚΟΥΤΖΗ ΒΑΣΙΛΙΚΗ

Ημερομηνία

22/09/20

